

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Μ. ΣΑΡΡΟΥ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΑΛΕΞΗ ΔΗΜΑΡΑ

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΣΟΦΟΚΛΗΣ

Ι

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

ΣΕ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥΣ ΣΤΙΧΟΥΣ
ΜΕ ΠΡΟΛΟΓΟ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ

ΕΚΔΟΣΗ Β' ΞΑΝΑΘΕΩΡΗΜΕΝΗ

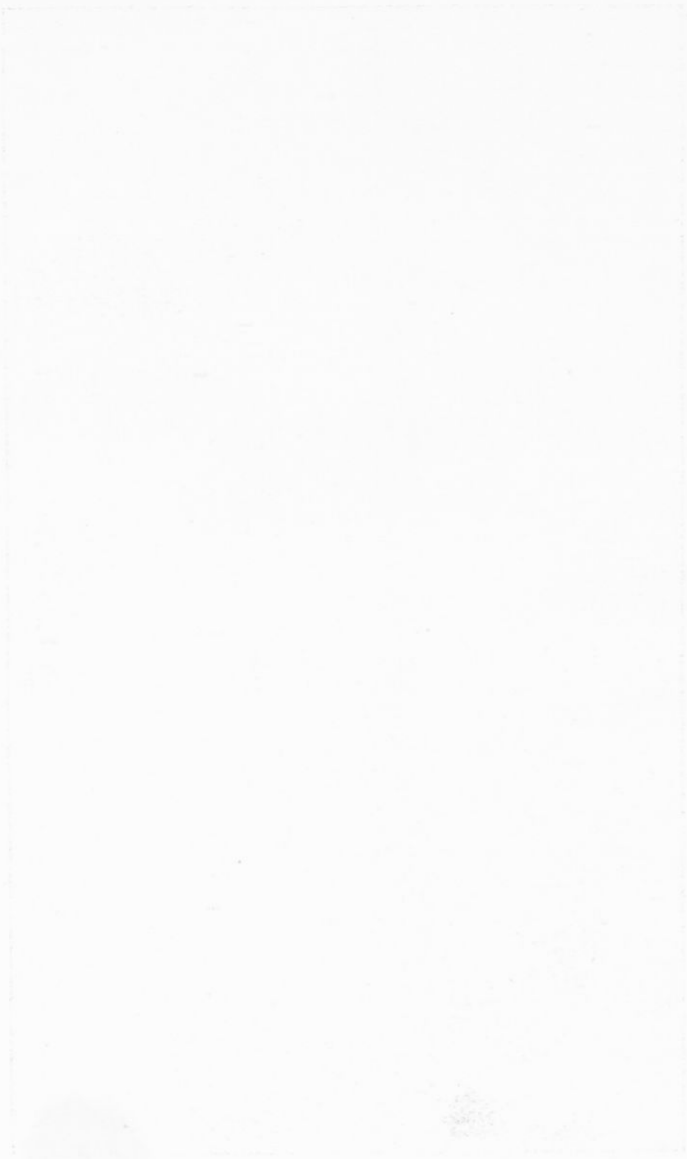
ΑΘΗΝΑ
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α. Ε.
4 - ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ - 4
1932

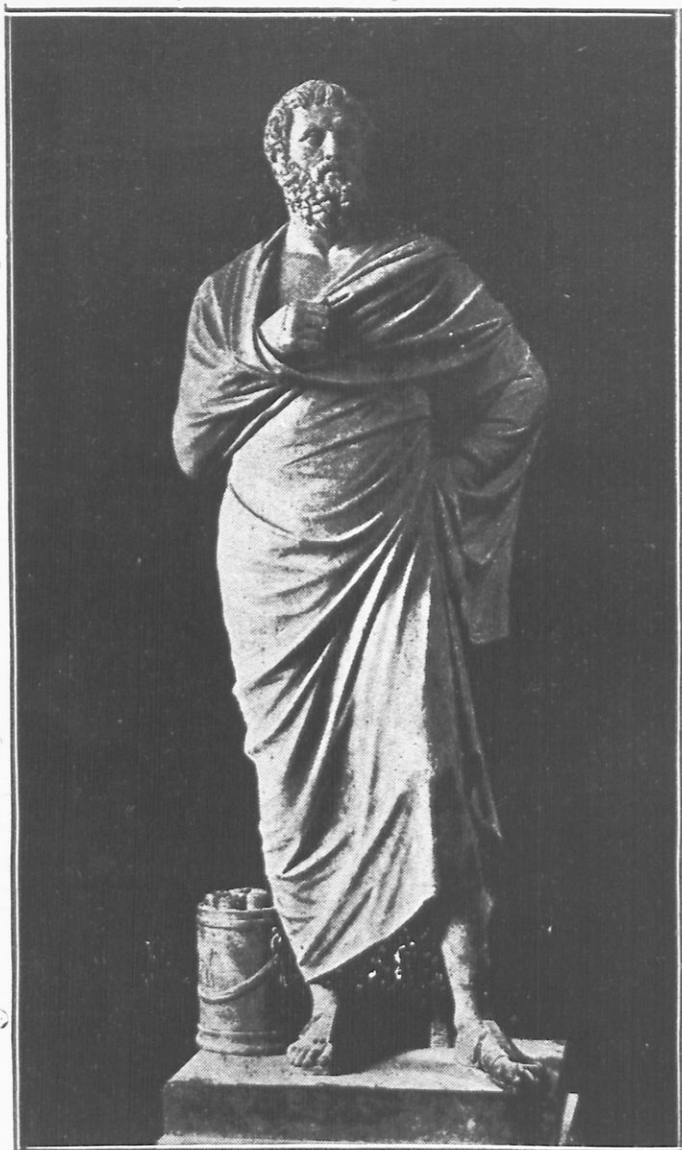
ΗΙΟΤΙΤΙΑ

ΓΛΩΣΣ

(171)

ΣΟΦΟΚΛΗΣ

ΣΟΦΟΚΛΗΣ

ΤΟΥ ΛΑΤΕΡΑΝΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Μ. ΣΑΡΡΟΥ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΟΥ

ΣΟΦΟΚΛΗΣ

Ι

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

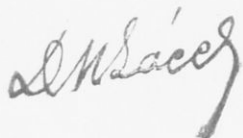
ΣΕ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥΣ ΣΤΙΧΟΥΣ
ΜΕ ΠΡΟΛΟΓΟ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ

ΕΚΔΟΣΗ Β' ΞΑΝΘΕΩΡΗΜΕΝΗ

ΑΘΗΝΑ
1932

"Έκδοση Α' με την Εισαγωγή στο αρχαίο δράμα . . . Μάης 1930"
"Έκδοση Β' δίχως την Εισαγωγή Γενάρης 1932"

‘Ο Μεταφραστής μόνον έχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιτρέπει τὴν παράσταση τοῦ ἔργου τούτου σὲ θέατρο ἢ σὲ αἴθουσα, κατὰ τὸ νόμο, καθὼς καὶ τὸ ξανατύπωμα τοῦ ὅλου ἢ μέρους αὐτοῦ.

ΣΤΟΝ ΕΥΓΕΝΙΚΟ ΜΟΥ ΦΙΛΟ
ΥΠΕΡΟΧΟ ΠΟΛΙΤΗ ΚΑΙ ΠΟΙΗΤΗ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟ ΑΘ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ

Δ. Μ. Σ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο ΣΟΦΟΚΛΗΣ

(496—406 π. Χ.)

Ὁ Σοφοκλῆς, ὁ δεύτερος στῆ σειρὰ ἀπὸ τοὺς τρεῖς μεγάλους ἀρχαίους τραγικούς, εἶχε τὴν εὐτυχία νὰ ζήσῃ στὰ λαμπρότερα χρόνια τῆς Ἀθήνας. Γεννήθηκε στὰ 496 π.Χ. στὸ μυριοχαριτωμένο προάστειο τῆς Ἀθήνας, τὸν Κολωνὸ (κοντὰ στῆ σημερινὴ Κολοκυθὸύ), τὸ φημισμένο γιὰ τὶς φυσικὲς καλλονές του, πού τὶς τραγούδησεν ἔξοχα ὁ ἴδιος (στὸν «Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῶ» στ. 668 κ.έ.).¹

Ἐκεῖ εἶχε περάσει καὶ τὰ περισσότερα χρόνια τῆς ζωῆς του.

Ὁ πατέρας τοῦ Σοφοκλῆ Σόφιλλος ἦταν πλούσιος Ἀθηναῖος πολίτης κεῖχε μέγα ὄπλοποιεῖο πού ἐργάζονταν πολλοὶ δοῦλοι του.

Ὁ Σόφιλλος ἐφρόντισε νὰ δώσει στὸ γιό του τὴν πιὸ τέλεια ἀνατροφή καὶ μόρφωση πού λάβαιναν τότε τὰ παιδιὰ τῶν καλύτερων οἰκογενειῶν τῆς Ἀθήνας. Μιὰ τέτοια μόρφωση ἀπαιτοῦσε τὴν ἀνάγνωση κι ἀπαγγελία τῶν κυριώτερων ἔργων τῶν ἔθνικῶν ποιητῶν, πρῶτα τοῦ Ὀμήρου καὶ κατόπι

1. Π η γ ἔ ς τῆς ζωῆς τοῦ Σοφοκλῆ: Μᾶς ἔμεινε ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ὁ «Σοφοκλέους βίος» ὀνωνύμου γραμματικοῦ, ἓνα ἄρθρο στὸ λεξικὸ τοῦ Σουΐδα καὶ διάφορες μαρτυρίες ἀρχαῖες ἐδῶ κέκεῖ, πρὸ πάντων στὸν Ἀθηναῖο καὶ (γιὰ τὴ χρονολογία) στὸ μάρμαρο τῆς Πάρου. Αὐτὰ τὰ τύπωσε στὴν Ἠλέκτρα τοῦ Ὁ. Iahn, 3η ἐκδ., Bonnæ, 1882. Ὁ «βίος» εἶναι πρόχειρος μαζὶ μὲ ἄλλες πληροφορίες καὶ στὴν ἐκδοσὴ τοῦ P. Masqueray, 1922 τόμ. I.

Κατὰ τὸ μάρμαρο τῆς Πάρου, 56 καὶ 64, ὁ Σοφοκλῆς ἦταν 28 χρόνων ὅταν πρωτονίκησε στὰ 468 (15. σ. 8 καὶ 10) καὶ 91 ὅταν ἀπέθανε στὰ 406.

τῶν λυρικῶν, τῆ διδασκαλία καὶ μάθηση τῆς κιθάρας (ἢ λύρας) καὶ τῆ γύμναση στὴν «παλαίστραν». Ἔτσι ὁ Σοφοκλῆς, προικισμένος μ' ἐξοχα σωματικά καὶ πνευματικά προτερήματα, διδάχτηκε τὴ μουσικὴ ἀπὸ τὸ φημισμένο μουσικὸ Λάμπρο καὶ τὴ γυμναστικὴ ἀπὸ τοὺς καλύτερους δασκάλους τῆς, καὶ στεφανώθηκε σ' ἀγῶνες τῶν δύο αὐτῶν τεχνῶν. Γι' αὐτό, ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι γιόρταζαν τὰ ἐπινίκια τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμίνας (στὰ 480 π.Χ.), τὸ Σοφοκλῆ διέλεξε ἀνάμεσα σὲ χιλιάδες νέων νὰ σύρει τὸν ἐπίσημο χορὸ τῶν ἐφήβων γύρα στὸ μνημεῖο τῆς νίκης (τρόπαιον).

Εἶναι ἀξιοσημείωτο πὼς τρία σπουδαῖα περιστατικά τῆς ζωῆς τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν ποιητῶν ἀνταμώνονται στὴν κοσμοϊστορικὴ μέρα τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμίνας. Τότε ὁ Αἰσχύλος, ἀντρας σαρανταπεντάρης, ἀγωνίζεται γιὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων πολεμώντας τοὺς βαρβάρους Πέρσες, ὁ Σοφοκλῆς, υἱὸς χαριτωμένος δεκαἕξ χρόνων, διαλέγεται καὶ σέρνει πρῶτος αὐτὸς γυμνὸς καὶ μὲ τὴ λύρα στὰ χέρια τὸν ἐπίσημο χορὸ τῶν ἐφήβων στὴ γιορτῆ τῆς νίκης, γύρα στὸ τρόπαιο, κι ὁ Εὐριπίδης τὴν ἴδια μέρα γεννιέται στὴ Σαλαμίνα.

Ὁ Σοφοκλῆς εἶχε μελετήσει ἀπὸ τὴ νεότητά του, ὅπως εἴπαμε, τὸν ἀθάνατον Ὅμηρο κι ἄλλα ποιητικά ἔργα παλαιότερα καὶ σύγχρονά του, κῆθαύμαζε τὸν πρῶτο μεγαλοφάνταστο τραγικὸ ποιητὴ καὶ δάσκαλό του στὴ δραματικὴ τέχνη, τὸν Αἰσχύλο. Ἔτσι ἀφοσιώθηκε στὴ δραματοποιίαν ἀπερίσπαστος, ἀφοῦ εἶχε καὶ τὴν ὑλικὴ ἀνεξαρτησία. Γιατὶ ἡ περιουσία ποὺ κληρονόμησε ἀπὸ τὸν πατέρα του τὸν ἀπάλλαξε ἀπὸ τὴν φροντίδα καὶ τὸν κόπο νὰ ζητήσει ἕνα ἐπάγγελμα προσοδοφόρο καὶ νὰ συλλογίζεται γιὰ τὴ συντήρησή του. Ἀλλὰ καὶ δραματικὴ τέχνη, στὴν ὁποίαν ἀφιερώθηκε, μὲ τὴν ἐπιτυχίαν ποὺ εἶχε σ' ὅλη τὴν ζωὴ, τοῦ ἔγινεν ἐπικερδέστατη. Σὲ ἡλικία εἰκοσιοχτῶ χρόνων, ἔχοντας πεποιθήση στὴν ποιητικὴν του ἀξία, ἀντιμετρήθηκε μὲ τὸ δάσκαλό του τὸν Αἰσχύλο καὶ τὸν ἐνίκησε σ' ἕνα περίφημο δραματικὸν ἀγῶνα (στὰ 468 π.Χ.), ὅπου ὁ Σοφοκλῆς εἶχε διδάξει μίαν τριλογία του ποὺ δὲ σώζεται. Ἐνα δράμα τῆς ἴσως ἦταν ὁ Τριπτόλεμος (ὅπως ὑπολογίζει ὁ Πλίνιος ὁ Πρεσβύτερος, Η.Ν.ΧVIII, 65). Ὁ Σοφοκλῆς

στον Τριπτόλεμό του ἔλεγε πὼς οἱ θεοὶ στοὺς Ἀθηναίους πρῶτα ἔδωκαν τὸ σιτάρι, καὶ Ἀθηναῖοι τὸ μοίρασαν κατόπι σ' ὄλους τοὺς λαοὺς κῆτσι ἔγιναν εὐεργέτες ὄλου τοῦ κόσμου. Τὶ ὠραῖος προφητικὸς συμβολισμὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ θαύματος! Σ' αὐτὸν τὸν ἀγῶνα, καθὼς λέγει ὁ Πλούταρχος (στὸν Κίμωνα, VIII, 7), εἶχε γίνεи μεγάλη φιλονικία στὸ πλήθος, γιατί ἄλλοι, οἱ παλαιότεροι, εὐνοοῦσαν τὸν παλαιὸ Μαραθωνομάχο καὶ φημισμένο δραματοῦργό, ἡλικίας τότε πενήντα ἔφτα χρόνων, ποὺ στόλιζαν τᾶσπρα μαλλιά του καὶ τὸ μέτωπό του διπλῆς δάφνες, κι ἄλλοι, οἱ νεώτεροι, τὸ νέο ἐλπιδοφόρο μαθητὴ καὶ ἀντίπαλό του, ποὺ βιάδιζε πρὸς τὰ ἐμπρὸς μὲ τόση αὐτοπεποίθηση. Σ' αὐτὴ τῆ διχοστασία τοῦ πλήθους ἦρθε μιὰ ἔμπνευση στὸν ἐπὼνυμον ἄρχοντα Ἀψηφίωνα (ποὺ εἶχε τὴ διοίκηση τῶν Μεγάλων Διονυσίων καὶ τῶν δραματικῶν ἀγῶνων) νὰ μὴν ἀφήσει νὰ φύγει ἀπὸ τὸ θέατρο τὸν ἀρχιστράτηγο Κίμωνα καὶ τοὺς ἐννιά συστρατηγούς του (ποὺ, μόλις εἶχαν γυρίσει νικηφόροι ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία τῆς Θράκης, παρουσιάστηκαν νὰ προσφέρουν στὸ θεὸ Δίονυσο τὶς νόμιμες σπονδές), ἀλλὰ νὰ τοὺς ὀρκώσει καὶ νὰ τοὺς ἀναγκάσει νὰ καθίσουν καὶ νὰ κρίνουν τὸ ἰδραματικὸ ἀγῶνα αὐτοί, σὰν ἀντιπρόσωποι ποὺ ἦταν τῶν δέκα φυλῶν τῆς Ἀττικῆς, ἀντὶ νὰ κληρώσει, κατὰ τὴ συνήθεια, τοὺς πέντε ἀγωνοδίκες. Τὸ πλήθος τιμώντας τὸν Κίμωνα δέχτηκε μ' εὐφημίες τὴν αὐτόγνωμη πράξη τοῦ ἀρχοντος καὶ τὴν ἀπόφαση τῶν κριτῶν στρατηγῶν, ποὺ ἔκριναν νικητὴ τὸ Σοφοκλῆ. Τότε ὁ Αἰσχύλος πῆρε τὸ πρᾶμα βαριά κέφυγε, καθὼς λέγει ὁ Πλούταρχος, στὴ Σικελία (ιδεῖ Εἰσαγωγή μου στὸ ἀρχαῖο δρᾶμα, σ. 40).

Ἀπὸ τότε ὁ Σοφοκλῆς τράβηξε μπρὸς στὴ δραματικὴ ποίηση, γράφοντας ἀκατάπαυτα ἐξήντα χρόνια καὶ παραπάνω, ὡς τὰ βαθιὰ του γεράματα, δρᾶματα ἀριστουργηματικά. Ὁ ἀρχαῖος κριτικὸς τῆς Ἀλεξάντρειας Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος ἀναφέρει πὼς ὁ Σοφοκλῆς ἔγραψε 123 δρᾶματα. Τὴν ὑπόθεση τῶν δραμάτων του ἔπαιρνε ὁ Σοφοκλῆς τὸ περισσότερο ἀπὸ τὸν Ὅμηρο κι ἀπὸ τὸν ἐπικὸ κύκλο (Τρωϊκὸ, Θηβαϊκὸ, Ἀργοναυτικὸ) κι ἀπὸ μύθους ἐγχώριους Ἀττικοῦς, τοῦ Ἀργους,

τῶν Μυκηναίων κτλ. Δὲν ἔλαβε ὑποθέσεις ἀπὸ μύθους θεῶν, οὔτε ἀπὸ τῆ σύγχρονη ἱστορία.

Δεκοχτὼ φορές ὁ Σοφοκλῆς πῆρε τὸ πρῶτο βραβεῖο στὶς γιορτὲς τῶν Μεγάλων Διονυσίων καὶ τῶν Ληναίων μὲ 72 δράματά του (τέσσερα δράματα, δηλ. τρεῖς τραγωδίες κῆνα σατυρικό δράμα, σὲ κάθε δραματικὸν ἀγῶνα). Στὰ ὑπόλοιπα δράματά του πῆρε τὸ δεύτερο βραβεῖο. Ποτὲ δὲν ἦρθε τρίτος.¹

Τὴν πρώτη νίκη του τὴν κέρδισε στὰ 468 (κατὰ τὸ μάρμαρο τῆς Πάρου, 56) πιθανώτατα, ὅπως εἶπαμε, μὲ τὸν Τριπτόλεμο. Στὰ 441 ἦρθε πρῶτος μὲ τὴν Ἀντιγόνη. Στὰ 438 ἔλαβε πάλι τὸ πρῶτο βραβεῖο (ἄγνωστο μὲ ποιὸ δράμα του), κι ὁ Εὐριπίδης τὸ δεύτερο μὲ τὴν Ἀλκιστή του. Στὰ 431, ποὺ ἄρχισε ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος, τὸ πρῶτο βραβεῖο ἔλαβε ὁ γιὸς τοῦ Αἰσχύλου Εὐφορίωνας, ὁ Σοφοκλῆς τὸ δεύτερο, κι ὁ Εὐριπίδης τὸ τρίτο μὲ τὴ Μήδεια. Στὰ 409 ἔλαβε τὰ πρωτεῖα μὲ τὸ Φιλοκτήτη του. Στὰ 401 ὁ γιὸς τοῦ Ἀρίστωνος Σοφοκλῆς ὁ νεώτερος παράστησε τὸν «Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῶ» τοῦ πάππου του, δράμα ποὺ τὸ θαύμαζαν οἱ ἀρχαῖοι.

Ἀπὸ τὰ δράματα τοῦ Σοφοκλῆ σήμερα σώζονται ἀκέρια μόνον ἑπτὰ τραγωδίες μὲ τὶς ἐπιγραφές: Αἶας, Ἀντιγόνη, Οἰδίπους τύραννος, Ἡλέκτρα, Τραχίνιαί, Φιλοκτήτης, Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶ, καὶ 393 στίχοι ἑνὸς σατυρικοῦ του δράματος, τῶν Ἰχνευτῶν, ποὺ βρέθηκαν στὰ 1912.

Σώζονται καὶ λίγα ἀποσπάσματα ἀπὸ ἄλλα δράματά του.²

Ὁ Σοφοκλῆς ἦταν ἄνθρωπος φαιδρός, γλυκομίλητος, εὐχάριστος, κι ὄχι δύσκολος καὶ μελαγχολικός, ὅπως ἦταν ὁ Εὐριπίδης. Εἶχε σχέσεις μὲ ὅλους τοὺς μεγάλους ἄντρες τοῦ καιροῦ του, ποὺ τὸν ἀγαποῦσαν καὶ τὸν τιμοῦσαν ἐξαιρετικά. Εἶχε

1. Κάθε χρόνο στοὺς δραματικοὺς ἀγῶνες (ποὺ γίνονταν τὶς γιορτὲς τῶν Μεγάλων Διονυσίων τὴν ἀνοιξη καὶ κατὰ δεύτερο λόγο καὶ τῶν Ληναίων) τρεῖς δραματικοὶ ποιητὲς, διαλεγμένοι ἀπὸ τὸν ἐπώνυμον ἄρχοντα, ἀγωνίζονταν γιὰ τὸ πρῶτο βραβεῖο. Περισσότερα ἰδὲ στὴν Εἰσαγωγή μου στὸ ἀρχαῖο δράμα σ. 20 κ.έ.

2. Ἰδὲ σελ. 22.

μεγάλη φιλία με τὸν πατέρα τῆς ἱστορίας, τὸν Ἡρόδοτο, γιὰ τὸν ὁποῖον ἔγραψε καὶ μιὰ ὠδή (πρὸς τὰ 440), ὅπως λέγει ὁ Πλούταρχος, καὶ τοῦ ὁποῖου ἰδέες σπέρνει κάπου στὶς τραγωδίες του.¹ Ἦταν «φιλαθηναϊότατος». Ἀγαποῦσε τὴν Ἀθήνα τόσο πολὺ πού δὲ θέλησε νὰ ξεμακρύνει ποτέ ἀπ' αὐτή. Ἄν καὶ τὸν εἶχαν προσκαλέσει στὶς αὐλές τους φιλόμουσοι βασιλιᾶδες τῆς Μακεδονίας, τῆς Σικελίας, καὶ τῆς Κάτω Ἰταλίας, πού λέγονταν καὶ ἦταν «Μεγάλη Ἑλλάς», δὲν ἐπῆγε ποτέ, ὅπως ἔκαναν οἱ δυὸ μεγάλοι ὁμότεχνοί του, ὁ Αἰσχύλος κι ὁ Εὐριπίδης (πού πέθαναν μάλιστα μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα), ὅπως ἔκαναν κοὶ δυὸ μεγάλοι λυρικοί, ὁ Πίνδαρος κι ὁ Σιμωνίδης, κι ὁ μέγας φιλόσοφος Πλάτωνας. Οὔτε ἡ φιλία του με τὸν κοσμογυρισμένο πατέρα τῆς ἱστορίας, τὸν Ἡρόδοτο, τὸν ἔκαμε νὰ φήσῃ ποτέ τὴν Ἀττική. Οἱ κωμωδοποιοὶ ὁμως δὲν τὸν ἄφησαν ἀνεγιάδιαστο. Ὁ Ἀριστοφάνης (στὴν Εἰρήνη, 401 π.Χ. στ. 698), τὸν κατηγορεῖ ὅτι εἶχε γίνῃ φιλάργυρος σὰν τὸ Σιμωνίδη.

Ὁ Σοφοκλῆς ἔκανε λαμπρὰ καὶ τὰ πολιτικά του καθήκοντα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τῆ μεγάλης ἐκτίμηση κέμπιστοσύνη πού τοῦ εἶχαν τὸν ἔκαμαν δυὸ φορές στρατηγὸς: πρῶτα, μετὰ τὴν ἐπιτυχία του στὴν Ἀντιγόνη, στὸ Σαμιακὸ πόλεμο (440) μαζί με τὸν μέγαν Περικλῆ, ὁ ὁποῖος τοῦ ἔδωκε ὄχι τὴ στρατιωτικὴ διοίκηση, ἀλλὰ τὴ διπλωματικὴ ἀποστολὴ στὶς δυὸ κυριώτερες ὁμοσπονδιακὲς πολιτείες, τὴ Χίο καὶ τὴ Μυτιλήνη. Στὰ 444—442 τὸν ἔκαμαν Ἑλληνοταμίαν, δηλ. ταμία τοῦ φόρου πού ἐπλήρωναν οἱ σύμμαχοί των. Ἔγινε στρατηγὸς καὶ δευτέρη φορὰ μετὰ τὸ Νικία (καθὼς λέγει ὁ Πλούταρχος στὸ βίβιο τοῦ Νικία, XV).

Καὶ στὶς μαῦρες ἡμέρες τῆς Ἀθήνας, μετὰ τὴν καταστροφὴ τῶν Ἀθηναίων στὴ Σικελία (413), πού πότισε με πίκρα τὴν ἰλαρὴ του ψυχὴ στὰ γεράματά του, τὸν διάλεξαν (στὰ 411) ἕναν ἀπὸ τοὺς δέκα πρ ο β ο ὑ λ ο υ ς, δηλ. ἕναν ἀπὸ τοὺς

1. Ἀντιγόνη, 909—912 καὶ 1151—1160. Οἰδίπους τύραννος, 261 κ.έ., 980 κ.έ. καὶ 1528—1530. Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶ, 337—341. Ἡλέκτρα, 417 κ.έ. Πρβ. καὶ *Mélanges Weil* σ. 141: *Hérodote et Sophocle*.

δέκα αντιπροσώπους τῶν δέκα φυλῶν πού προσδιορίστηκαν νά σκεφτοῦν γιά τήν κυβέρνησι τῆς χώρας.

Σ' ὅλη του τῆ ζωῆ ὁ Σοφοκλῆς, ἀντίθετα πρὸς τὸν Αἰσχύλο καὶ τὸν Εὐριπίδη, ἦταν θρησκος καὶ θεοφοβούμενος κέμεινε ὀλοτέλα ξένος πρὸς τὰ νέα διδάγματα τῶν ρητόρων, σοφιστῶν καὶ φιλοσόφων, πού τόσο πολὺ τάγαποῦσε ὁ Εὐριπίδης. Φαίνεται ὅτι εἶχε μνηθεῖ ὁ Σοφοκλῆς καὶ στὰ Ἐλευσίνια μυστήρια. Ἦταν καὶ ἱερέας τοῦ Ἀσκληπιάδῃ ἡμιθέου Ἄλκωνα (ἢ Ἀμύνου) κεῖχε στήσει ναὸ στὸ Μηνυτῆ Ἡρακλῆ, γιὰτι μιά φορὰ πού εἶχαν κλέψει ἓνα χρυσοῦ στεφάνι ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη, ὁ Ἡρακλῆς φανέρωσε τοῦ Σοφοκλῆ, στὸν ὕπνο του, τὸ μέρος πού τὸ εἶχαν κρύψει. Ὁ Σοφοκλῆς τότε εἶπε τὸ πρᾶμα στὸ δῆμο κέλαβε ἓνα τάλαντο, δηλαδὴ 6,000 Ἀττικὲς δραχμὲς, πού εἶχε κηρύξει γι' ἀνταμοιβὴ ἢ Πολιτεία. Ἔτσι ἀφοῦ πῆρε τὸ τάλαντο ὁ Σοφοκλῆς ἔστησε τὸ ναὸ στὸ Μηνυτῆ Ἡρακλῆ (σὰ νὰ ποῦμε σήμερα στὸν Ἅγιο Φανούριο). Ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι στὰ 421 ἔφεραν ἀπὸ τὴν Ἐπίδαυρο τὸ ἄγαλμα τοῦ θεοῦ τῆς ὑγείας Ἀσκληπιοῦ, ὁ Σοφοκλῆς τὸ φιλοξένησε στὸ ναὸ του. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔλεγαν ὅτι δέχτηκε στὸ ναὸ του τὸν Ἀσκληπιὸ μεταμορφωμένο σὲ φίδι. Γι' αὐτὰ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Σοφοκλῆ τὸν τίμησαν ὡς ἥρωα Δεξίωνα, ἀνταμείβοντας τὴν εὐσέβειά του. Ὁ Σοφοκλῆς εἶχε γράψει καὶ παιᾶνα στὸν Ἀσκληπιό, πού τὸν ἔψαλαν ὀλόκληρους αἰῶνες οἱ ἀρχαῖοι.

Ὁ Σοφοκλῆς εἶχεν ἀρκετὴ οἰκογένεια. Φαίνεται ὅτι εἶχε πάρει δύο γυναῖκες. Πρῶτα τὴ νόμιμη Νικοστράτη ἀπὸ τὴν ὁποία εἶχε πολλὰ παιδιὰ κι ἀνάμεσα σ' αὐτὰ καὶ τὸν Ἰοφῶντα, τραγικὸ ποιητὴ κι αὐτὸν ἀργότερα τὴ φιλενάδα του Θεωρίδα ἀπὸ τὴ Σικυῶνα (τώρα Βασιλικὰ), ἢ ὁποία τοῦ γέννησε τὸν Ἀρίστωνα. Ὁ Ἀρίστωνας ἦταν πατέρας τοῦ νεώτερου Σοφοκλῆ, πού τὸν ἀγαποῦσε πολὺ ὁ μέγας πάππος του. Λέγουν πὼς ὁ Σοφοκλῆς ἀγαποῦσε πάντα στὴ ζωῆ του τὶς ἐρωτικὲς σχέσεις. Κεῖναι πολυθρύλητο τὸ ἀριστοτεχνικὸ χορικὸ τῆς Ἀντιγόνης του (στ. 781 κ.έ.), ὅπου λέγει ὅτι «τὸν Ἔρωτα δὲ μπόρεσε κανεὶς νὰ τὸν ξεφύγει, μήτε θεὸς ἀθάνατος μήτ' ἄνθρωπος θνητός». Στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του λέγουν πὼς ἐδοκίμασε μεγάλη πίκρα ἀπὸ τὸ γιὸ τῆς νόμιμης γυναικὸς του

Ἰοφῶντα, ὁ ὁποῖος θέλοντας νὰ πάρει στὰ χέρια του τὴ διαχείριση τῆς πατρικῆς του περιουσίας—ἐπειδὴ τάχα ὁ Σοφοκλῆς εἶχε ξεμωραθεῖ κῆταν ἀνίκανος νὰ τὴν κυβερνᾷ—κατηγόρησε τὸν πατέρα του στὸ δικαστήριον πῶς ἔχασε τὰ λογικά του (δίκην παρανοίας). Τότε ὁ Σοφοκλῆς διάβασε στὸ δικαστήριον τὸ πρῶτον λαμπρὸ τραγούδι τοῦ χοροῦ ἀπὸ τὸ τελευταῖον δράμα του, τὸν «Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῶν». Τὸ δικαστήριον τὸ ὑπερθαύμασε καὶ τὸν καταχειροκρότησε καὶ καταδίκασε τὸ γιό του Ἰοφῶντα.

Στὴ δραματικὴ τέχνη ὁ Σοφοκλῆς ἄνοιξε καινούργιον δρόμον. 1ο Ἄρχισε νὰ διαγωνίζεται «δράμα πρὸς δράμα», δηλαδὴ παρουσίαζε στὸ θέατρο μαζί τρεῖς τραγωδίαι του (τριλογία), ἀλλὰ ἀνεξάρτητες, μὲ διάφορες ἢ κάθε μιὰ ὑποθέσεις, καὶ στὸ τέλος ἓνα σατυρικὸν δράμα, κι ὄχι, ὅπως συνήθιζαν πρὶν, μιὰ συγκρατούμενην τριλογία μὲ κοινὴν ὑπόθεσιν καὶ στὶς τρεῖς τραγωδίαις (ὅπως στὴν Ὀρέστεια τοῦ Αἰσχύλου), καὶ τὸ σατυρικὸν δράμα στὸ τέλος. 2ο Αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἠθοποιῶν (ὑποκριτῶν) σὲ τρεῖς. (Ὁ Θέσπης πρὶν εἶχε βάλει τὸν πρῶτον ὑποκριτὴν καὶ Αἰσχύλος τὸ δεύτερον. Κατόπι τὸν μιμήθηκε καὶ Αἰσχύλος στὰ 458 στὴν Ὀρέστειάν του καὶ πιθανώτατα καὶ στὸν Προμηθεάν). 3ο Αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν χορευτῶν σὲ 15 γιὰ κάθε τραγωδίαν (ἐνῶ πρὶν ἦταν 12). Ἔτσι κάθε «ἡμιχόριον» ἀπὸ ἕξ πρόσωπα τὸ διευθύνει ἓνας «παραστάτης», καὶ «κορυφαῖος» τοῦ χοροῦ διευθύνει τὰ δύο ἡμιχόρια ποῦ εἶναι καθένα ἴσα. Κι ὅταν πάλι ὁ χορὸς μοιράζεται σὲ τρεῖς στοίχους, κάθε στοίχος ἔχει τὸν ἀρχηγόν του (τὸν κορυφαῖον καὶ τοὺς δύο παραστάτας δηλ. παραστεκόμενους, ἢ βοηθοὺς του)². 4ο. Δὲν ἔκανε καὶ τὸν ἠθοποιόν (ὑποκριτὴν) στὴν παράστασιν τῶν δραμάτων του (ὅπως ὁ Αἰσχύλος), ἐπειδὴ ἦταν ἰσχυρόφωνος. 5ο Ἐβαλε

1. Μιὰ ὁμοῦ ἐπιγραφή ποῦ βρέθηκε τελευταία στὴν Ἀθήναν μᾶς γνωρίζει μιὰν τριλογίαν τοῦ Σοφοκλή: τὴν Τηλέφειαν. Αὕτη μόνον ξέρουμε μὲ κοινὴν ὑπόθεσιν. Ἴδε περιόδ. Πολέμονα, Ἀθήναν, 1929, Α' σ. 161 κ.έ.

2. Γιὰ τοὺς ἠθοποιούς καὶ τὸν χορὸν ἴδε περισσότερα στὴν Εἰσαγωγὴν μου στὸ ἀρχαῖον δράμα, σελ. 21 κ.έ.

στο θέατρο τις σκηνογραφίες (όπως λέγει ο Ἀριστοτέλης) κατά τὰ 465 π.Χ. ὁ Περίορισε τὰ τραγούδια τοῦ χοροῦ κέδωκε περισσότερη ἔκταση στὸ διάλογο, ἀντίθετα πρὸς τὸν Αἰσχύλο. 7ο Ἐβαλε τὴ Φρυγικὴ ἄρμονία (μελοποιία) στὰ ἰδιαίτερα τραγούδια (δηλ. στὶς σκηνικὲς μονωδίες), κι ἀνάμειξε σ' αὐτὰ καὶ τὸ διθυραμβικὸ τρόπο.

Ὁ Σοφοκλῆς εἶναι ἀπαράμιλλος τεχνίτης στὴν κατασκευὴ τοῦ δράματος καὶ τὴν ἠθοποιία. Ζωγραφίζει τέλεια τοὺς χαρακτήρες τῶν προσώπων τῶν δραμάτων του. Ἔχει σ' ὅλα τὴ φυσικότητα, τὴν ἄρμονία καὶ συμμετρία πού πρέπει. Εἶναι ἄφραστη ἢ ἠθοποιία του μὲ τὶς ἀντιθέσεις τῶν ὑψηλῶν καὶ ταπεινῶν χαρακτήρων, ἢ τῶν αὐστηρῶν καὶ μαλακῶν, ὅπως οἱ χαρακτήρες τῆς Ἀντιγόνης καὶ τῆς Ἰσμήνης, τῆς Ἡλέκτρας καὶ τῆς Χρυσόθεμης, τοῦ Νεοπτόλεμου καὶ τοῦ Ὀδυσσεύ. Πολλὲς φορές, ὅπως λέγει κι ὁ ἀρχαῖος βιογράφος του, μὲ μικρὸ ἡμιστίχιο ἢ μὲ μιὰ λέξη ἠθοποιεῖ ὁλόκληρο πρόσωπο. Τὰ πρόσωπα τῶν τραγωδιῶν τοῦ Σοφοκλῆ εἶναι πλησιέστερα στὴν ψυχὴ μας, παρὰ τὰ πρόσωπα τοῦ Αἰσχύλου. Δὲν ἀνεβάζει στὴ σκηνή, ὅπως ὁ Αἰσχύλος, ὑπερφυσικὲς καὶ γιγάντιες δυνάμεις, καὶ δὲν παραφιλοσοφεῖ ὅπως ὁ Εὐριπίδης. Ὁ ἴδιος ἔλεγε γιὰ τὴν τέχνη τῶν δύο μεγάλων ὁμοτέχνων του, ὅτι ὁ Αἰσχύλος παρασταίνει τὰ πράγματα ὅπως πρέπει, ἀλλὰ χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνει: «εἰ καὶ τὰ δέοντα ποιεῖ, ἀλλ' οὐκ εἰδῶς γε»· γιατί ὁ μεγαλοφάνταστος Αἰσχύλος εἶχε ἀχαλίνωτη φαντασία κῆραφε πάντα ἐμπνευσμένος κέκστατικός. Γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ γιὰ τὸν Εὐριπίδη ἔλεγε πῶς αὐτὸς παρασταίνει τοὺς ἀνθρώπους ὅπως πρέπει νὰ εἶναι, ἐνῶ ὁ Εὐριπίδης ὅπως εἶναι: «αὐτὸν μὲν οἶους δεῖ ποιεῖν, Εὐριπίδην δ' οἶοί εἰσιν» (Ἀριστοτέλ. Ποιητικ. 25). Ἔχουν ὅμως κάποια ἀμοιβαία ἐπίδραση μὲ τὸν Εὐριπίδη. Π.χ. ὁ Σοφοκλῆς στὶς Τραχινίες του μιμήθηκε τὸν «πρόλογον» τοῦ Εὐριπίδη, καὶ στὸ Φιλοκτήτη του τὸν «ἀπὸ μηχανῆς θεόν».—Ὁ χορὸς στὰ δράματα τοῦ Σοφοκλῆ α) ἀντιπροσωπεύει τὴν ἠθικὴ συνείδηση τοῦ λαοῦ καὶ β) στέκεται ἀπάνω ἀπὸ τὴν πάλη τῶν παθῶν, κέτσι ἀπὸτελεῖ τὸ ἰδανικὸ στοιχεῖο στὴν τραγωδίαν του.—Καὶ στὴν πλοκὴ τοῦ μύθου ξεχωριστὰ εἶναι ὑπέροχος ὁ Σοφοκλῆς· γιατί τὰ μέρη

του ακολουθοῦν τὸ ἓνα κατόπι στὸ ἄλλο κατ' ἀνάγκη καὶ ἀποτελοῦν μιὰ ὁλότητα ἀρμονική. Στὴν ἀρμονική αὐτὴ πλοκὴ δίνουσι δύναμη μεγαλύτερη οἱ περιπέτειες, οἱ ἀναγνωρίσεις, κὴ τραγικὴ εἰρωνεία. Αὐτὴν τὴν κατασκευάζει ἢ μὲ λέξεις διπλοσήμαντες, πού διαφορετικὰ τὶς νοιώθει ἐκεῖνος πού τὶς λέγει ἀπὸ κείνον πού τὶς ἀκούει, ἢ κἀνοντας ὀλοφάνερη τὴν τύφλα τῶν δρώντων προσώπων ὡς πρὸς τὴν τύχη καὶ τὴ θέση τους.

Κὴ γλῶσσα τοῦ Σοφοκλῆ εἶναι ἀνάλογη πρὸς τὴν ἀρμονική καὶ σύμμετρη δραματικὴ του τέχνη. Στέκεται ἀνάμεσα στὶς ἀντιθέσεις τῶν δύο ὁμοτέχνων του, τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Εὐριπίδη. Ἔχει μεγάλη λεπτότητα καὶ γλυκύτητα. Ἔχει τὸ μέλι στὸ στόμα, ὅπως ἔλεγαν οἱ παλαιοὶ κιὸ Ἀριστοφάνης μαζὶ. Εἶναι ἀπαράμιλλη ἢ μελωδία τοῦ ἱαμβικοῦ του τριμέτρου μὲ τὴν ποικιλία τῶν τομῶν του. Καὶ τὰ χορικά του, ἂν δὲν ἔχουν πάντα τὸ συγκινητικώτατο λυρισμὸ τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Εὐριπίδη, εἶναι ὅμως τεχνουργημένα μὲ θαυμαστὴ μεγαλοπρέπεια καὶ χάρη.

Ὁ Σοφοκλῆς ἄφησε ἀθάνατη τὴ δραματικὴ του τέχνη. Δυὸ γιοὶ του κένας ἕγγονός του, συνονόματός του, ἔγραψαν κι αὐτοὶ τραγωδίαι. Οἱ τραγωδίαι τοῦ Σοφοκλῆ θεωροῦνται κι ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους κι ἀπὸ τοὺς νεωτέρους ἀριστουργηματικὰ πρότυπα. Ἄπ' αὐτὲς ὁ μέγας φιλόσοφος καὶ τεχνοκρίτης Ἀριστοτέλης ἔβγαλε τοὺς νόμους τῆς δραματικῆς τέχνης. Τὶς τραγωδίαι τοῦ Σοφοκλῆ τὶς παράσταιναν στὰ θεάτρα ὅλου τοῦ ἀπέραντου τότε Ἑλληνισμοῦ, ὅπου σὲ πολλὰ μέρη τοῦ εἶχαν στήσει ἀνδριάντες καὶ προτομές. Στὴν Ἀθήνα στήθηκαν ἀπὸ τὸ ρήτορα Λυκοῦργο στὸ Διονυσιακὸ θέατρο, ὅταν τὸ πρῶτόχτισε λίθινο (338—326 π.Χ.), οἱ ἀνδριάντες τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν ποιητῶν Αἰσχύλου, Σοφοκλῆ καὶ Εὐριπίδη καὶ δημοσιεύτηκαν ἐπίσημα τὰ δράματά τους, γιὰ νὰ μὴν τὰ νοθεύουν οἱ ἡθοποιοί. Τὸ ἐπίσημο χειρόγραφο τὸ φύλαγαν στὰρχεῖα τῆς Πολιτείας¹.

1. Τὸ ἐπίσημο αὐτὸ χειρόγραφο τὸ δανείστηκε κατὰ τὰ 250 π.Χ. ὁ βασι-

Ἡ ὀλύμπια φυσιογνωμία τοῦ Σοφοκλῆ, τὸ μεγαλοπρεπέστατο παράστημά του κῆ ἤρεμη καὶ σπουδαία ἔκφραση τοῦ προσώπου του, ἀποτυπώνονται θαυμάσια στὸν ἐπιβλητικώτατο ἀρχαῖο ἀνδριάντα του, πού βρίσκεται στὸ Λατερανὸ Μουσεῖο τῆς Ρώμης, καὶ τοῦ ὁποῖου στὴν ἀρχὴ τοῦ βιβλίου παραθέσαμε τὴν εἰκόνα.

Ὁ Σοφοκλῆς πέρασε τὰ ἐνεήντα χρόνια τῆς ζωῆς του μ'εὐτυχία, καὶ μπορεῖ νὰ συγκριθεῖ σ' αὐτὸ μὲ τὸ μεγάλο ποιητὴ τῆς Γερμανίας, τὸ Γκαίτε. Ἡ καλὴ του μοῖρα τοῦ ἔκλεισε τὰ μάτια γιὰ πάντα πρὶν νὰ ἴδῃ τὸ γκρέμισμα τῶν κάστρων τῆς ὑπερήφανης Ἀθήνας ἀπὸ τὰ σκληρὰ φρονήματα καὶ χέρια τοῦ Σπαρτιάτη Λυσάνδρου. Ἀπέθανε στὰ 406 π.Χ. λίγους μῆνες ὕστερα ἀπὸ τὸν ἀντίτεχνό του Εὐριπίδη, ἀφοῦ τοῦ τίμησε τὸ θάνατο μπάζοντας στὸ ὠδεῖο κατὰ τὸν «προάγωνα» τὸν τελευταῖο χορὸ του καὶ τοὺς ἠθοποιούς του δίχως στεφάνια καὶ φορώντας κιὸ ἴδιος γιὰ πένθος σταχτιά φορέματα, ἐνῶ ὅταν ζοῦσαν οἱ δυὸ μεγάλοι δραματικοὶ δὲν ἐπλησίαζαν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον. Ἡ Ἀθήνα ἐπένησε πικρὰ τὸν ἀγαπημένο της ποιητῆ. Κι αὐτὸς ὁ ἐχτρὸς ἀκόμα λέγουν πὼς ἄνοιξε τὴ ζώνη τῆς πολιορκίας γιὰ νὰ περάσει ὁ νεκρὸς του νὰ θαφτεῖ στὸν οἰκογενειακὸ του τάφο, ἔξω ἀπὸ τὴν πολιτεία, πρὸς τὸ δρόμο τῆς Δεκέλειας (Τατόϊ). Γιὰ νὰ συμβολίσουν τὴ γοητευτικώτατη ποίηση τοῦ Σοφοκλῆ λέγουν ὅτι τοῦ ἔστησαν ἐπάνω στὸ μνημα του μιὰ Σειρήνα. Τὸ θάνατο τοῦ Σοφοκλῆ, ὅπως καὶ τοῦ Εὐριπίδη, τὸν ἐθρήνησαν στὴ γιορτῆ τῶν Ληναίων, ἓνα χρόνο κατόπι, κοί δυὸ μεγάλοι κωμωδοποιοί, ὁ Ἀριστοφάνης παρασταίνοντας τοὺς Βατράχους του, κι ὁ Φρύνιχος

λιάς τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος ὁ Γ' γιὰ νὰ διορθώσει τὰ χειρόγραφα τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν, πού ὑπῆρχαν στὴν Ἀλεξανδρινὴ Βιβλιοθήκη, ἀφοῦ ἔδωκε ὡς ἐγγύηση γιὰ τὴν ἐπιστροφή του δεκαπέντε τάλαντα, δηλ. 90.000 δραχμὲς Ἀττικῆς. Δὲν ἐφύλαξε ὁμως τὸ λόγο του καὶ προτίμησε νὰ χάσει τὴν ἐγγύηση καὶ νὰ κρατήσῃ τὸ πολυτίμο χειρόγραφο, τοῦ ὁποῖου μόνον ἀντίγραφο ἔστειλε στοὺς Ἀθηναίους (Γαληνοῦ Σχόλια εἰς Ἱπποκράτ. ἐπιδ., ιζ', 1, σ. 607, Kühn).

τις Μούσες του, που δὲ σώζονται. Μεταφράζουμε τὸ σωζόμενο τετράστιχο τοῦ Φρυνίχου:

*«Καλότυχος ὁ Σοφοκλῆς, πῶζησε πολλὰ χρόνια
κεντυχιμένος· πέθανε, μὲ δόξα καὶ τιμῆ,
σὰν εἶχε γράψει πάμπολλες κι ὠραίες τραγωδίες·
τῆ ζωῆ του τέλειωσε καλά, χωρὶς νὰ πικραθεῖ».*

Ἡ δόξα τοῦ Σοφοκλῆ ποτὲ δὲν ἔδωσε. Στὴ Ρώμη ὀνοματίστηκε ἀπὸ τὸν Κικέρωνα θεῖος ποιητῆς (poeta divinus). Καὶ στὰ νεώτερα χρόνια ἀγαπήθηκε πολὺ. Ὁ Ρακίνας, ὁ Γκαίτε κι ἄλλοι μεγάλοι δραματοῦργοι τὸν ἐθαύμαζαν. Καὶ σήμερα σ' ὅλον τὸ πολιτισμένο κόσμον παντοῦ διαβάζονται καὶ παρασταίνονται τὰ δράματά του—πρὸ πάντων ἡ Ἀντιγόνη κι Ὁ Ἰδίππος τὸ ῥα ν ο ς—καὶ στὰ θεάτρα καὶ στὰ σχολεῖα.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΣΩΖΟΜΕΝΩΝ ΟΧΤῶ ΔΡΑΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΣΟΦΟΚΛΗ

1. Ἀντιγόνη (440 π.Χ.). Ἴδε παρακάτω, σελ. 23 κ. ἑ.

2. Αἴας ὁ μαστιγοφόρος (460—450). Ὁ Αἴας ὁ γιγάντειος πολεμιστῆς, ὁ ἀντρείότερος, μετὰ τὸν Ἀχιλλέα, ἀπ' ὅλους τοὺς Ἕλληνας στὸν Τρωϊκὸ πόλεμο, εἶχε μεγάλη ὑπερηφάνεια, ἐξαρτώντας τὰ πάντα ἀπὸ τὴν ἀντρεία του, κι ὄχι ἀπὸ τὴ βοήθεια τῶν θεῶν. Γι' αὐτὴ τὴν περηφάνεια κι ἀσέβειά του, τὸν ψέγει ἡ θεὰ Ἀθηνᾶ καὶ μέλλει νὰ τιμωρηθεῖ σκληρὰ. Ὄταν ἀπέθανε ὁ Ἀχιλλέας, ζήτησε ὁ Αἴας νὰ πάρει τὰ ὄπλα ἐκείνου, ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες τᾶδωκαν κατὰ προτίμηση στὸν Ὀδυσσεά. Τότε ὁ Αἴας πῆρε τὸ πρᾶμα γιὰ μεγάλη προσβολή, γίνεται ἔξω φρενῶν, κι ὀρμᾶ τρελὸς στὸ κοπάδι τῶν Ἑλλήνων καὶ σφάζει πρόβατα, νομίζοντας πὼς σκοτώνει τοὺς Ἕλληνας, καὶ μαστιγώνει δύο κριάρια, νομίζοντάς τα πὼς εἶναι οἱ δυὸ ἀρχιστράτηγοι Ἀτρεΐδες. Σὰν ἦρθε στὰ λογικὰ του σκοτώνεται μόνος του ἀπὸ τὴ ντροπὴ του, ἀφήνοντας τὴ γυναῖκα του χήρα καὶ τὸ μικρὸ παιδί του ὄρφανό. Οἱ δύο Ἀτρεΐδες θέλουν νὰ ἐμποδίσουν τὴν ταφὴ του. Γίνεται μεγάλη φιλονικία ἀναμεταξύ αὐτῶν καὶ τοῦ Τεύκρου, ἀδερφοῦ τοῦ Αἴαντα. Μπαίνει στὴ μέση ὁ Ὀδυσσεάς που ὁμολογεῖ πὼς ὁ Αἴας ἦταν, μετὰ τὸν Ἀχιλλέα, ὁ πρῶτος τῶν Ἑλλήνων. Ἔτσι ἀποκατασταίνεται

Ἀντιγόνη

ή τιμή του Αΐαντα και τον θάφτον οι Έλληνες με τιμή μεγάλη.— Στο δράμα τούτο έπικρατεί ένα πνεύμα θρησκευτικό. Οι θεοί μισούν και τιμωρούν τούς υπερήφανους και άσεβεις. Τό δράμα όμοιάζει τīs τραγωδίες του Αίσχύλου. Έχει πολύ λυρισμό. Μέρη θανμάσια αυτού είναι τὰ λόγια του Αΐαντα επάνω στη μανία του, ό φημισμένος μονόλογός του (815—65) κι ό χαρακτηρισμός τής εύγενικής σκλάβας—γυναίκας του Τέκμησας.

3. **Ήλέκτρα** (πρός τὰ 440;). Έχει τήν ίδια υπόθεση με τīs Χοηφόρες του Αίσχύλου, που διδάχτηκαν πρωτύτερα, και με τήν Ήλέκτρα του Εύριπίδη, που διδάχτηκε αργότερα. Η προσοχή και συμπάθειά μας στρέφεται προς τήν ήρωίδα που θρηνεί τόν άδικοσκοτωμένο πατέρα της και περιμένει μ' άγωνία και λαχτάρα τó μυρισπόθητο άδερφό της Όρέστη για νά έκδικηθεί τούς δολοφόνους του πατρός της, τόν Αΐγιστο και τήν Κλυταιμήστρα. Έρχεται με τó φίλο του Πυλάδη ό Όρέστης, άναγνωρίζεται τεχνικώτατα με τήν άδερφή του Ήλέκτρα και σκοτώνει με δόλο τή μάνα του Κλυταιμήστρα και τόν άντρα της Αΐγιστο στον τόπο που είχαν σκοτώσει τόν πατέρα του Άγαμέμνονα. Έτσι τιμωρείται τó έγκλημα τής δολοφονίας—κιαυτό είναι ή κύρια ιδέα τής τραγωδίας.—Μεγάλη όμοιότητα με τήν Άντιγόνη έχει τó δράμα τούτο ως προς τήν κατασκευή του. Η αντίθεση τών χαρακτήρων τής Άντιγόνης και Ίσμήνης όμοιάζει προς τούς χαρακτήρες τής Ήλέκτρας και Χρυσόθεμης. Περιφήμη είναι ή σκηνή που άναγνωρίζει ή Ήλέκτρα τόν Όρέστη.¹

4. **Οιδίπους τύραννος** (δηλ. ό βασιλιάς Οιδίποδας) (425;). Ό Οιδίπους προσπαθώντας νά γλυτώσει τή Θήβα, όπου έβασίλευε, από τήν τρομερή λοιμική άρρώστια που τήν είχε πλάκώσει, ρώτησε τó θεό Άπόλλωνα του μαντείου τών Δελφών. Ό θεός του χρησιμοδότησε ό,τι, αν δέ βρεθεί και τιμωρηθεί ό φονιάς του Λαΐου (προκατόχου του Οιδίποδα στο θρόνο), ή

1. Πολλοί έχουν συγκρίνει τήν Ήλέκτρα του Σοφοκλή με τήν Ήλέκτρα του Εύριπίδη (ιδε «Φοινίσσας» Δ. Βερναρδάκη σ. πα' κ.έ.). Τόν ίδιο μύθο πραγματεύτηκε κι ό Hugo von Hofmannstal στήν Ήλέκτρα του, που μετάφρασε ό Κ. Χατζόπουλος, Άθήνα, 1927 β.

χώρα δὲ γλυτώνει. Ζητώντας ὁ Οἰδίπους μ' ἐπιμονή νὰ βρεῖ τὸ φονιὰ τοῦ βασιλιᾶ Λαίου καὶ νὰ τὸν τιμωρήσει ὡς κακοῦργο καὶ μολυσμένο, ἔφτασε ἀνέλπιστα ζαλοβροντισμένος στὴ φρικαλέα ἀνακάλυψη πὼς αὐτὸς ὁ ἴδιος ἦταν ὁ φονιάς ποὺ ζητοῦσε· ἔμαθε ἀκόμα ὅτι ὁ βασιλιάς Λαῖος ποῦχε σκοτωθεῖ ἦταν καὶ πατέρας του κι ὅτι εἶχε γυναικὰ τὴ μητέρα του τὴν Ἰοκάστη, ἣ ὁποία μόλις ἔνοιωσε τὸ πρᾶμα αὐτοκτονεῖ. Ὁ Οἰδίπους ἀνατριχιάζει καὶ θέλοντας νὰ τιμωρήσει τὸν ἑαυτό του ἐβγαλε τὰ μάτια του.—Ἡ τρομαχτικὴ αὐτὴ τραγωδία τῆς Εἰμαρμένης (ὅπου ὁ Οἰδίπους παρασταίνεται ἀπὸ τὸν ποιητὴ ὡς ὄργανο ἀλλὰ καὶ θῦμα τῆς τύχης), μὲ τὴ θαυμαστὴ καὶ τεχνικώτατη πλοκὴ τῆς εἶναι πρότυπο δραματικῆς τέχνης καὶ ὀνιο ἀριστοῦργημα τῆς παγκόσμιας δραματοποιίας.¹

5. **Φιλοκτῆτης** (409). Δρᾶμα ἠθογραφικόν. Οἱ Ἕλληνες, ἐκστρατεύοντας στὴν Τροία μὲ τὰ καράβια τους, ἄφησαν τὸν ἥρωα Φιλοκτῆτη φιδοδαγκαμένο κι ἄρρωστο στὸ ἔρημο νησί τῆς Λήμνου. Τὸ δέκατο ἔτος τοῦ πολέμου ἀφοῦ ἔλαβαν χρησμὸν ὅτι μόνον μὲ τὰ τόξα τοῦ Ἡρακλῆ, ποὺ τὰ εἶχεν ὁ Φιλοκτῆτης, θὰ πάρουν τὴν Τροία, στέλνουν τὸν Ὀδυσσεά καὶ τὸ Νεοπτόλεμο γιὰ νὰ φέρουν τὸ Φιλοκτῆτη. Ὁ Φιλοκτῆτης ὁμως δὲ δέχεται μὲ κανένα τρόπο νὰ τοὺς ἀκολουθήσει. Ὑστερ' ἀπὸ

1. Τis συμφορὲς τοῦ Οἰδίποδα τίς εἶχαν δραματοποιήσει κατὰ προτίμησιν τὸν 4ο καὶ 5ο αἰῶνα π.Χ. κι ἄλλοι τραγικοί, ὅπως οἱ μεγάλοι Αἰσχύλος κ' Εὐριπίδης, ὁ Ἀχαιοὺς ἀπὸ τὴν Ἑρέτρια, ὁ Ζενοκλῆς (415), ὁ κατήγορος τοῦ Σωκράτη Μέλητος, ὁ Καρκίνος, ὁ Θεοδέκτης. Τὰ ἔργα αὐτὰ δὲ σώζονται, ἐκτὸς ὀλίγων ἀσημάντων στίχων τοῦ Εὐριπίδη.—Κι ὁ Ἰούλιος Καίσαρ μιμούμενος τὸ Σοφοκλῆ, ποὺ τὸν ἀγαποῦσε πολὺ, ἐδραματοῦργησε τὸν Οἰδίποδα καὶ βρέθηκε τὸ δρᾶμα μετὰ τὸ θάνατό του, ἀλλὰ ὁ Ὀκτάβιος δὲν ἄφησε νὰ διαδοθῆ. Τὸν Οἰδίποδα τοῦ Σοφοκλῆ μιμήθηκε κι ὁ Σενέκας ὄχι μὲ τέχνη πολλή. Καὶ νεώτεροι: Ὁ Τορκουάτος Τάσσος τὴν ὑπόθεσιν τοῦ *Torquismo* του (1587) θεμελιώνει στὸ μῦθο τοῦ Οἰδίποδα τοῦ Σοφοκλῆ. Ὁ Orsatto Giustiniani (1585) τὸν μετάφρασε. Οἱ πατέρες τῆς Γαλλικῆς τραγωδίας Κορνῆλιος (P. Corneille, 1659) κι ὁ Ρακίνας (J. Racine) κι ὁ Βολταῖρος μιμήθηκαν τὸν Οἰδίποδα τοῦ Σοφοκλῆ ὄχι μ' ἐπιτυχία. Ὁ Al Pazzi de' Medici τὸν διασκεύασε σὲ 12 σύλλαβους. Ἀπὸ τίς νεώτερες τραγωδίαις ὁ **Βασιλιάς Λῆρ** τοῦ Σαίξπηρ ἔχει κάποια ὁμοιότητα πρὸς τοὺς δύο Οἰδίποδες τοῦ Σοφοκλῆ.

διάφορες περιπέτειες παρουσιάζεται «ἀπὸ μηχανῆς θεός» ὁ Ἡρακλῆς στὸν ὅποιον ὑποχωρεῖ ὁ Φιλοκτῆτης, καὶ τοὺς ἀκολουθεῖ στὴν Τροία, γιατί ἐκεῖ, ὅπως τοῦ εἶπεν ὁ Ἡρακλῆς, κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Διὸς τὸν περιμένει ἡ θεραπεία ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια του κῆ δόξα ἀπὸ τὸ πάρσιμο τῆς Τροίας.

Τὸ Φιλοκτῆτη τὸν εἶχαν δραματοποιήσει πρωτύτερα κιὸ Αἰσχύλος κιὸ Εὐριπίδης, ἀλλὰ μόνον λίγα ἀποσπάσματα σώζονται. Ὁ Σοφοκλῆς εἶχε γράψει καὶ δεύτερο Φιλοκτῆτη, πού ἡ σκηνή του ἦταν στὴν Τροία.

6. **Τραχίνιαι** (420—410). Τῶνομα ἀπὸ τὸ χορὸ πού τὸν ἀπαρτίζουν γυναῖκες ἀπὸ τὴν Τραχίνα τῆς Θεσσαλίας. Αὐτὲς ἐπῆγαν νὰ παρηγορήσουν τὴ γυναῖκα τοῦ Ἡρακλῆ Δηϊάνειρα, πού ἦταν λυπημένη γιατί ὁ ἄντρας της ἔλειπε δεκαπέντε μῆνες στὰ ξένα. Σὲ λίγο μαθαίνει ὅμως ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ἐγλύτωσε πολεμώντας τὸ βασιλιά Εὐρυτο τῆς Εὐβοϊκῆς Οἰχαλίας, καὶ βλέπει καὶ πολλές σκλάβες στελμένες ὡς σημεῖο τῆς νίκης, ἀνάμεσα στὶς ὁποῖες ἔλαμπε ἡ ὁμορφὴ Ἴόλη. Ἀφοῦ ἔμαθε ἡ Δηϊάνειρα ὅτι ὁ Ἡρακλῆς γιὰ τὸν ἔρωτα τῆς Ἴόλης ἔκαμε τὸν πόλεμο, ἀπὸ τὴ ζήλεια της στέλνει στὸν ἄντρα της Ἡρακλῆ τὸ χιτῶνα τοῦ Κενταύρου Νέσσου, ὡς φίλτρο, γιὰ νὰ τὸν κάμει νὰ τὴν ἀγαπήσει. Ὁ Ἡρακλῆς ντύνεται τὸ δηλητηριασμένο χιτῶνα, καὶ τὸ φαρμάκι ἀρχίζει νὰ τρώγει τὶς σάρκες του καὶ τὰ κόκκαλά του. Τὸ μαθαίνει αὐτὸ ἡ Δηϊάνειρα ἀπὸ τὸν Ὑλλο, τὸ γιό της, κι ἀπὸ τὴ θλίψη της αὐτοκτονεῖ μετανοημένη, κῆτσι κινεῖ τὸν οἶκτο τῶν θεατῶν. Ὁ Ἡρακλῆς κατὰ διαταγὴ του κάηκε στὸ βουνὸ τῆς Οἴτης.—Αὐτὴν τὴν τραγωδίαν, πού θεωρεῖται τὸ κατώτερο ἔργο τοῦ Σοφοκλῆ, τὴν ἔγραψε ὁ ποιητῆς μετὰ τὴν παράσταση τοῦ Ἡρακλῆ καὶ τῶν Ἰκέτιδων τοῦ Εὐριπίδου, τὰ ὁποῖα δράματα φαίνεται ὅτι εἶχεν ὑπόψη τοῦ Ὁ Σοφοκλῆς.—Τὴν τραγωδίαν μιμήθηκε κιὸ Σενέκας στὸ δράμα του *Hereules Oetaeus*.

7. **Οιδίπους ἐπὶ Κολωνῶν**. Εἶναι τὸ τελευταῖο ἔργο τοῦ Σοφοκλῆ, πού παίχτηκε μετὰ τὸ θάνατό του, στὰ 402 π.Χ. Εἶναι σὰ συνέχεια καὶ τέλος τοῦ «Οιδίποδος τυράννου». Ὁ τυφλὸς γέροντας Οιδίπους διωγμένος ἀπὸ τὴ Θῆβα καταφεύγει στὸ ἄλσος τῶν Εὐμενίδων πού ἦταν στὸν Ἰππείο Κολωνὸ τῆς

Ἀθήνας, χεροκρατούμενος ἀπὸ τὴν Ἀντιγόνη. Οἱ κάτοικοι τοῦ Κολωνοῦ θέλουν νὰ τὸν διώξουν σὰ μολυσμένον, αὐτὸς ὅμως ὁ δύστηχος τοὺς ἱκετεύει νὰ μὴ προσβάλουν τὴν καλὴ φήμη πού ἔχουν σὰ φιλόξενοι. Στὸ ἀναμεταξύ ὅμως οἱ δυὸ γιοὶ του φιλονικώντας καὶ πολεμώντας ἀναμεταξύ τους ποῖος νὰ πάρει τὴ βασιλεία τῆς Θήβας ἔμαθαν ἀπὸ ἓνα χρησμὸ τοῦ μαντείου ὅτι ἡ νίκη τους κῆ σωτηρία τῆς πατρίδας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ Οἰδίποδα κι ἀπὸ τὸν τάφο του. Γι' αὐτὸ ἀφοῦ ἔφτασε ὁ θεὸς τους ὁ Κρέοντας, προσπαθεῖ νὰ τὸν πάρει διὰ τῆς βίας, παρουσιάζεται ὅμως ὁ Θησέας ὁ βασιλιάς τῆς Ἀθήνας καὶ τὸν κρατεῖ. Ἔρχεται κατόπι ὁ Πολυνεΐκης καὶ προσπαθεῖ νὰ τραβήξει τὸν πατέρα του στὸ δικό του τὸ στρατόπεδο γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει τὴ νίκη ἐναντίον τοῦ ἀδερφοῦ του Ἐτεοκλῆ. Ὁ Οἰδίπους ὅμως δίνοντας βαρεῖες κατάρες στοὺς ἀσεβεῖς γιούς του κεῦλογώντας τὴν Ἀθήνα κατεβαίνει στὸν Ἄδη μὲ βροντὲς κι ἀστραπές. Ἔτσι ἡ δικαίωση τοῦ Οἰδίποδα κῆ τιμωρία τῶν ἄδικων γιῶν του παρουσιάζεται ἡ κύρια ἰδέα τῆς τραγωδίας.—Τὸ δρᾶμα ἔχει μῦθον ἀπλό, φημίζεται ὅμως γιὰ τὰ χορικά καὶ πρὸ πάντων γιὰ τὸ καλύτερο ἀπ' αὐτά, πού εἶναι ὁ λαμπρότατος ὕμνος τῶν φυσικῶν καλλονῶν τῆς Ἀθήνας (568—719), ὁ ὁποῖος περνᾷ τὸ ἀνάλογο τραγοῦδι τοῦ Εὐριπίδη στὴ Μήδεια (824—845).

8. **Ἰχνευταί** (460;). Δρᾶμα σατυρικό. Ἡ ὑπόθεσή του εἶναι παρμένη ἴσως ἀπὸ τὸν Γ' Ὀμηρικὸ ὕμνο «εἰς Ἐρμῆν». ¹ Ὁ Ἐρμῆς, γιὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Μαίας, λίγες ἡμέρες μετὰ τὴ γέννησή του κλέφτει τὰ βῶδια τοῦ θεοῦ Ἀπόλλωνα καὶ τὰ κρύβει σὲ μιὰ σπηλιά. Ὁ Σιληνὸς κοὶ Σάτυροι, πού ἀποτελοῦν τὸ χορὸ τοῦ σατυρικοῦ δράματος, χωρισμένοι σὲ δυὸ μέρη ἀναζητοῦν τοῦ κλέφτη τὰ χνάρια (ἰ χ ν ε ὑ ο υ σ ι, γι' αὐτὸ καὶ τὸνομα Ἰχνευταί) καὶ φτάνουν στὴ σπηλιά πού βρίσκουν τὸν Ἐρμῆ νὰ παίξει τὴν κιθάρα πού τὴν εἶχε φτιάσει ἀπὸ καύκαλο χελώνας. Τὸ τέλος τοῦ δράματος, πού βρέθηκαν 393 μόνον

1. Ὅπως κῆ ὑπόθεση τοῦ ἄλλου σατυρικοῦ δράματος, τοῦ Κύκλωπα τοῦ Εὐριπίδη, εἶναι παρμένη ἀπὸ τὴν «Κυκλώπειαν» τοῦ ἰ τῆς Ὀμηρικῆς Ὀδύσσειας.

στίχοι του, λείπει. Ίσως συμφιλιώνεται σ' αυτό ο Έρμης με τον Ἀπόλλωνα.—Τὸ σατυρικό αὐτὸ δράμα βρέθηκε στὸν Ὁξύρυγχο τῆς Αἰγύπτου στὰ 1912 σὲ πάπυρο. Πρὶν ἀπ' αὐτὸ σατυρικό δράμα εἶχαμε μόνον τὸν Κύκλωπα τοῦ Εὐριπίδη.

ΤΑ ΧΑΜΕΝΑ ΔΡΑΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΟΦΟΚΛΗ

Ἀπὸ τὰ μὴ σωζόμενα δράματα τοῦ Σοφοκλῆ ἀνήκουν στὸν Τρωϊκὸ κύκλο τῶν μύθων ὁ Ἀλέξανδρος, Ἑλένης γάμος (σατυρικό δράμα), Σκύρια, Ὀδυσσεὺς μαινόμενος, Ἰφιγένεια (ἢ ἐν Αὐλίδι), Ἀχαιῶν σύλλογος ἢ Σύνδειπνος (σατυρικό δράμα), Μυσοὶ ἢ Τήλεφος (σατυρικό, πάντα σχετικὸ πρὸς τὴν Τηλέφεια, τὴ μόνη τριλογία τοῦ Σοφοκλῆ ποὺ μάθαινε τελευταῖα (1929) ἀπὸ ἐπιγραφή τῆς Ἀθήνας, σ. 13), Ποιμένες (θάνατος τοῦ Πρωτεσίλαου), Ἑλένης ἀπαίτησις, Τρωῖλος, Παλαμήδης, Φρύγες, Αἰθίοπες ἢ Μέμνων, Φοινῆς, Φιλοκτιήτης ἐν Τροίᾳ, Λάκαιναι (ἀρπαγὴ τοῦ παλλαδίου), Λαοκόων, Σίνων, Πριάμος, Αἰχμαλωτίδες, Πολυξένη, Αἴας ὁ Λοκρός, Ἀντηνορίδαι (ἀναχώρηση τῶν γιῶν τοῦ Ἀντήνορα στὴν Ἀδρία τῆς Βενετίας), Ναυπίλιος πυρκαειῶν (ναυάγιο στὸν Καφηρέα), Τεῦκρος, Εὐρυσάκης, Ναυσικά ἢ Πλύντρια, Φαίακες, Ὀδυσσεὺς ἀκανθοπλήξ (θάνατος τοῦ Ὀδυσσεῶς πληγωμένου μ' ἀγκάθι ἀπὸ τὸν Τηλέγονο· κατ' αὐτὸ εἶναι καὶ τὰ Niptra τοῦ Λατίνου Πακούβιου), Εὐρύαλος (γιὸς τοῦ Ὀδυσσεῶς καὶ τῆς Εὐίππης, θυγατρὸς τοῦ βασιλιᾶ τῆς Ἠπείρου, ποὺ τὸν θανάτωσε ὁ γονιὸς του χωρὶς νὰ τὸν ξέρει), Εὐρύπυλος (ποὺ βρέθηκαν στὰ 1912 στὸν Ὁξύρυγχο 90 στίχοι του).—Σ' ἐγχώριους Ἀττικoὺς μύθους ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῶ, ποὺ σώζεται, ἀνήκουν καὶ τὰ ἑξῆς: Τριπτόλεμος, Ὠρεΐθια, Τηρεὺς, (ἀπὸ τὸ μῦθο τῆς Πρόκνης καὶ Φιλομήλας), Κρέουσα (ἢ ἴδια ὑπόθεση μετὸν Ἴωνα τοῦ Εὐριπίδη), Πρόκρις, Αἰγέυς, Φαῖδρα (ἢ ἴδια ὑπόθεση μετὸν Ἰππόλυτο τοῦ Εὐριπίδη). Τέλος βρίσκουμε στάποσπάσματα τοῦ Σοφοκλῆ κοντὰ στοὺς διαβόητους μύθους τῶν ἀπογόνων τοῦ Ταντάλου καὶ τοῦ Λαβδάκου, καὶ τῶν Ἀργοναυτῶν (στοὺς ὁποίους ἀνήκουν: ὁ Ἀθάμας, Κολχίδες, Σκύθαι, Ριζοτόμοι, Τυμπανισταί, Φινεύς) καὶ τὸ μῦθο τοῦ Ἡρακλῆ, καὶ τοὺς θρύλους γιὰ τὸν Θάμυριν, Μίνων καὶ Δαίδαλον, Μελέαγρον, Βελλεροφόντην (ἀπὸ τὸν ὁποῖον ὁ Ἰοβάτης, ὅπως ὁ Βελλεροφόντης τοῦ Εὐριπίδη), γιὰ τὴ Νιόβη, τὴ Δανάη, τὴν Τυρῶ, καὶ τὴν Ἀνδρομέδα.

Κατὰ τὸ Σουῖδα ὁ Σοφοκλῆς (ὅπως εἶπαμε σ. 11 καὶ 12) ἔγραψε καὶ «ἐλεγείας» καὶ «παιᾶνας» καὶ πραγματεία περὶ «περὶ χοροῦ». Ἀπ' αὐτὰ σώζονται μόνον ἀσήμουντα λείψανα μιᾶς ἐλεγείας ἢ ὠδῆς στὸν Ἡρόδοτο.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΟΦΟΚΛΗ

Γιὰ τὰ χειρόγραφα καὶ τὶς ἐκδόσεις τοῦ Σοφοκλῆ ἰδὲ τὴ Βιβλιογραφία, στὸ τέλος τοῦ βιβλίου, σ. 109 κ. ἑ.

Η ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ἡ Ἀντιγόνη τοῦ Σοφοκλῆ, ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Ἀριστοτέλη ἕως τῶρα, θεωρεῖται ἓνα ἀπὸ τὰ τελειότερα δράματα, ὄχι μόνον τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ἀλλὰ καὶ τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας. Φημίζεται ἀπὸ τὰρχαία χρόνια γιὰ τὴ σύμμετρη πλοκὴ τῆς, τὴ θαυμαστὴ ἠθοποιΐα τῆς, τὰρμονικώτατα χορικά τῆς, κι ἀκόμα παραπάνω, γιὰ τὴν ἠθικὴ ὠραιότητα ποὺ ἀχτινοβολεῖ ἀπὸ τὴν προσωπικότητα τῆς Ἀντιγόνης. Ὁ Γερμανὸς φιλόσοφος Hegel (1770—1831) στὴν Αἰσθητικὴ του εἶπε πὼς εἶναι τὸ πιὸ καλὺτερο καὶ τὸ πιὸ χαριτωμένο τεχνούργημα ἀπ' ὅλα τὰ δράματα τοῦ ἀρχαίου καὶ νέου κόσμου.

Πολλοὶ σοφοὶ φιλόλογοι νομίζουν ὅτι ἡ Ἀντιγόνη εἶναι τὸ ἀρχαιότερο ἀπὸ τὰ σωζόμενα δράματα τοῦ Σοφοκλῆ. Ἄλλοι ὅμως—ἴσως πιθανώτερα—παραδέχονται τὸν Αἴαντα γι' ἀρχαιότερο, βασιζόμενοι στὴν ἀρχαίῃ κατασκευὴ του καὶ σ' ἄλλα (ιδεὲ γι' αὐτὸ περισσότερα στὴν ἔκδοση τοῦ P. Masqueay, Sophocle, τόμ. I, εἰσαγωγή στὸν Αἴαντα).

Μία παλαιὰ μαρτυρία λέγει ὅτι ἡ Ἀντιγόνη εἶναι τὸ 320 δράμα τοῦ Σοφοκλῆ. Ὁ Σοφοκλῆς ἔγραψε τὴν Ἀντιγόνη του σὲ ἡλικία 55 σχεδὸν χρόνων. Τὴν παράστησε (εἰδίδαξε) στὸ Διονυσιακὸ θέατρο τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 441 π.Χ., στὶς γιορτὲς τῶν Μεγάλων Διονυσίων. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι, βλέποντας τὰ φρόνιμα διδάγματά του γιὰ τὴν κυβέρνησιν καὶ προκοπὴ τῆς χώρας, τὸν ἀνάδειξαν στρατηγὸ στὸ Σαμιακὸ πόλεμο μαζί μὲ τὸν μέγαν Περικλῆ, ὁ ὁποῖος ἔδωκε στὸ Σοφοκλῆ τὴ διπλωματικὴ ἀποστολὴ στὶς δυὸ κυριώτερες ὁμοσπονδιακὲς πολιτεῖς, τὴ Χίο καὶ τὴ Μυτιλήνη.

Ἡ σκηνὴ τῆς τραγωδίας αὐτῆς εἶναι στὴ Θήβα. Ἡ ὑπόθεσις τῆς ἀναφέρεται στὸ θρυλικὸ Θηβαϊκὸ πόλεμο, σὰ συνέχεια τῶν «Ἐπτὰ ἐπὶ Θήβας» τοῦ Αἰσχύλου, κεῖναι ἀπλή:

Οἱ δυὸ γιοὶ τοῦ βασιλιᾶ τῆς Θήβας Οἰδίποδα, ὁ Ἐτεοκλῆς καὶ ὁ Πολυνείκης, ποὺ φιλονικοῦσαν μετὰ τὸ θάνατο τοῦ πατρὸς

των για τη διαδοχή του θρόνου, ἀλληλοσκοτώθηκαν σὲ μονομαχία ἀδερφοφονική. Ὁ ἀδερφὸς τῆς μάνας των Κρέοντας μὲ κληρονομικὸ δικαίωμα ἀνεβαίνει στὸ θρόνο τῆς Θήβας. Γιὰ νὰ ἱκανοποιήσει τὴ Θήβα, ἐπειδὴ ὁ Πολυνεΐκης ἦρθε κατεπάνω τῆς μὲ τὸν Ἀργίτικο στρατὸ προσπαθώντας νὰ ἐκδικηθεῖ τὸν ἀδερφό του Ἐτεοκλῆ—γιατὶ τοῦ κρατοῦσε τὸ θρόνο καὶ δὲν τὸν ἄφηνε, κατὰ τὴ συμφωνία τους, νὰ βασιλέψει μὲ τὴ σειρά του—προστάζει ὁ Κρέοντας νὰ μείνει ἄθαφτος ὁ ἐχτρὸς τῆς χώρας Πολυνεΐκης νὰ τὸν φᾶν τὰ ὄρνια καὶ τὰ σκυλιὰ καὶ φοβερίζει πὼς θὰ τιμωρήσει μὲ θάνατο τὸν παραβάτη τῆς προσταγῆς του. Ἡ Ἀντιγόνη, θυγατέρα τοῦ Οἰδίποδα κι ἀδερφή τῶν ἀλληλοσκοτωμένων, παρακούει στὸ πρόσταγμα θεωρώντας το αὐθαίρετο κι ἀνόσιο. Κἔτσι πληρώνει μὲ τὴ ζωὴ τῆς τὴν ἥρωϊκὴ τῆς ἀνυποταξία.

Ἡ βασικὴ ἰδέα τῆς τραγωδίας αὐτῆς εἶναι ἡ σύγκρουση τῶν φυσικῶν ἀθανάτων νόμων—πού τοὺς ἀντιπροσωπεύει ἡ γεμάτη ἄδολη ἀγάπη καὶ συμπόνεση Ἀντιγόνη—πρὸς τοὺς αὐθαίρετους νόμους τῶν ἀνθρώπων—πού τοὺς ἀντιπροσωπεύει ὁ ὑπέρμετρα αὐστηρὸς κι ἀμετάπειστος βασιλιάς Κρέοντας. Οἱ φυσικοὶ νόμοι νικοῦν τοὺς ἀνθρώπινους νόμους.

Εἶναι βέβαια γνωστὸ πὼς τὸ θάψιμο τῶν νεκρῶν—καὶ τῶν ἐχτρῶν ἀκόμα—ἦταν ὑποχρεωτικὸ ἀπὸ ἓναν ἄγραφο πανελλήνιο νόμο, καθιερωμένο, κατὰ τὴν παράδοση, ἀπὸ τὸν Ἡρακλεῆ. Ζέρομε πάλι πὼς σὲ πολλὰ μέρη τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας, στὰ ἥρωϊκὰ χρόνια, ἄφηναν ἄθαφτους τοὺς κακούργους καὶ προδότες τῆς πατρίδας καὶ τῆς βασιλείας, ἢ τοὺς ἔρριχναν ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς χώρας. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως τὸ θεωροῦσαν καύχημά τους πού ἀνέκαθεν μὲ μεγάλη αὐστηρότητα ἔκαναν τὰ χρέη των στοὺς νεκρούς. Κατὰ ἓνα πανάρχαιο νόμο τοῦ μυθικοῦ Ἀθηναίου Βουζύγη ἦταν καταραμένος ὅποιος ἐβλεπε νεκρὸν ἄθαφτο καὶ δὲν τοῦ ἔρριχνε λίγο χῶμα. Ἀπ' αὐτὸ τὸ Ἀττικὸ φρόνημα ἐμπνέεται κῆ Ἀντιγόνη τοῦ Σοφοκλεῆ, πού καταφρονεῖ τὸ ἀνιερὸ βασιλικὸ διάταγμα, ὄχι μόνον σὰν ἀδερφή τοῦ νεκροῦ—πού τὸν πονεῖ περισσότερο γιατί ἦταν καὶ δυστυχισμένος, σὰν ἀποκηρυγμένος ἀπὸ τὴν πατρίδα του—ἀλλὰ καὶ σὰ θεοφοβούμενη κόρη, πού τιμᾷ καὶ φυλάγει τὰ

πιατροπαράδοτα θρησκευτικά έθιμα του τόπου της. Και θυσιάζει ή 'Αντιγόνη τόν έαυτό της για να έκτελέσει αυτό που νομίζει χρέος της ήερό.

Είηαι ήρωίδα που προκαλεί τόν θαυμασμό μας με τόν γενναίο κι άκαταδάμαστο φρόνημά της, με τήν αυταπάρνησή της, με τήν αυτοθυσία της. Τήν άπόφασή της κανένας δέν ήμπορεί να τήν αλλάξει· μήτε ό βασιλιάς με τή σαρκαστική σκληρότητά του, μήτε ή γλυκειά, ήρεμη κι άφοσιωμένη σ' αυτήν άδερφή της 'Ισμήνη, που, μ' όλη τήν αντίθεση προς τή μεγαλόφρονη, φλογερόκαρδη και μυστικόπαθη άδερφή της 'Αντιγόνη, άποτελεί μ' αυτήν ένα ζευγάρι άνυπέρβλητης άρμονικότητας.

"Ω τί κεραυνοβόλες, μ' όλη τήν υπερήφανη άπλότητά των, άπαντήσεις δίνει στον Κρέοντα, που άχτινοβολούν όλο τόν μεγαλειό και τή δύναμη τής ψυχής της, λέγοντάς του: «Και λέω και δέν τάρνιομαι πώς δέν τ'άπραξα» (443) κι άπαντώντας του γιατί πάτησε τόν διάταγμά του (στ. 450 κ.έ.). Και τί άδολη τρυφερότητα και βαθεία συμπόνηση—λαμπρό στόλισμα και γνώρισμα του φυσικού τής κόρης και τής γυναίκος—δείχνη λέγοντας στον Κρέοντα: «Γεννήθηκα όχι να μισώ, μα ναγαπώ». 'Η 'Αντιγόνη είναι όμοια με τούς Χριστιανούς μάρτυρες. Δίνει σημασία στην άλλη ζωή, τήν αιώνια, κι άδιαφορεί για τήν έδω, τήν πρόσκαιρη. Πάσχοντας για τόν άγραφο δίκιο, για τόν θεικό νόμο, ποῦναι γραμμένος μέσα στην ψυχή μας, περιφρονεί τόν αντίθετο ανθρώπινο νόμο. 'Ο άγραφος νόμος ζητούσε τόν ένταφιασμό κάθε νεκρού, γιατί ό νεκρός είναι μολυσμένος και μολύνει κι άλλους, αν μείνει άθαφτος. Και θά είχαν χρέος όλοι οί Θηβαίοι να μη δεχτούν τόν άνόσιο διάταγμα, που τόκαμε ό βασιλιάς βασιζόμενος σε μιá παμπάλαια δοξασία τών ήρωικών χρόνων, που δέν είχε πιά πέραση, και παρακινούμενος άπό τή μεγάλη του φιλοπατρία, που είναι βέβαια και για τούς κυβερνητες και για τούς πολίτες έπαινετή κι άπαραίτητη, αλλά και που δέν πρέπει να καταπατεί τά δικαιώματα τών άγραφων φυσικών νόμων, όπως είναι ή ταφή τών νεκρών. 'Υποχωρούν όμως άπό δειλία τους οί Θηβαίοι, αν και κατά βάθος συμφωνούν με τήν 'Αντιγόνη, κέτσι τόν διάταγμα λαβαίνει δύναμη νόμου.

Στὸ ἀρχαῖο Ἑλληνικὸ θέατρο ἔχουμε ἐκτὸς τῆς Ἀντιγόνης καὶ ἄλλες δυὸ τραγωδίες ἀκόμα, ποὺ βλέπουμε πόσο τιμοῦσαν τὴν ταφή τῶν νεκρῶν οἱ ἀρχαῖοι: τὴν Ἰκέτιδες τοῦ Εὐριπίδη (422 π.Χ.) καὶ τὸν Αἶντα τοῦ Σοφοκλῆ (460–450).

Τὴν ὑπόθεση τῆς Ἀντιγόνης πολλοὶ φρονοῦν ὅτι τὴν πῆρε ὁ Σοφοκλῆς ἀπὸ τὴν ἀρχαία Θηβαΐδα, ἢ ἀπὸ κάποια παλαιὰ Οἰδιπόδεια—κυκλικά ἐπικά ποιήματα, ποὺ ἱστοροῦσαν τοὺς Θηβαϊκοὺς μύθους. Σ' αὐτοὺς τοὺς μύθους ἀνήκουν κοὶ δυὸ Οἰδίποδες τοῦ Σοφοκλῆ. Αὐτὰ τὰ τρία δράματα θεωροῦνται συνήθως ὡς μία τριλογία τραγική, γιατί καὶ τὰ τρία ἀνήκουν στὸν ἴδιο μῦθο καὶ στενὰ σχετίζονται συμμεταξύ τους. Ὡς πρὸς τὴν ὑπόθεση κατὰ σειρά ἐρχοῦνται πρῶτα ὁ Οἰδίπους τύραννος, ἔπειτα ὁ Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶ καὶ τελευταία ἡ Ἀντιγόνη. Δὲν ἀγγραφε ὁμῶς ὁ ποιητὴς τὸν ἴδιον καιρὸ καὶ δὲν τὰ παράστησε ποτὲ μαζὶ καὶ τὰ τρία, ἀλλὰ χωριστὰ καὶ σὲ διαφόρους καιροὺς τὸ καθένα· καὶ πρῶτα τὴν «Ἀντιγόνη», κατόπι, 15 ἴσως χρόνια ἀργότερα, τὸν «Οἰδίποδα τύραννον» καὶ τελευταία, 40 σχεδὸν χρόνια μετὰ τὴν Ἀντιγόνη, τὸν «Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῶ», ποὺ τὸν ἀνέβασε στὴ σκηνὴ μετὰ τὸ θάνατό του ὁ ἑγγονός του Σοφοκλῆς, στὰ 401. Ἐπειτα ἔχουν καὶ κάποιες διαφορὲς ἀναμεταξύ τους στὶς λεπτομέρειες καὶ τὰ τρία. Παίρνοντας τὸ μῦθο τῆς Ἀντιγόνης ἀπὸ τὸ παλαιὸ ἔπος ὁ Σοφοκλῆς ἐπρόσθεσε βέβαια καὶ πράγματα ποὺ δὲν τὰ εἶχε τὸ ἔπος ἐκεῖνο, ὅπως λ.χ. πρῶτα τὴν τιμωρία τῆς Ἀντιγόνης κλεισμένης στὸν πέτρινο ὑπόγειο τάφο (ποὺ θὰ ἔδωκε ἀφορμὴ στὸν ποιητὴ ὁ μῦθος τῆς Δανάης κοὶ παλιοὶ ὑπόγειοι πέτρινοι τάφοι, ἢ θησαυροὶ), καὶ δεῦτερα τὸν ἔρωτα τῆς Ἀντιγόνης καὶ τοῦ Αἴμονα—ὁ ὁποῖος, κατὰ τὸ ἀρχαῖο ἔπος, εἶχε φαγωθεῖ πρωτύτερα ἀπὸ τὴ Σφίγγα. Οἱ δυὸ αὐτὲς ἐπίνοιες τοῦ Σοφοκλῆ θεωροῦνται θαυμάσιες. Μὲ τὸν τρυφερὸ ἔρωτα τοῦ Αἴμονα καὶ τῆς Ἀντιγόνης, ὅπως εἶπε κιὸ Christ, ὁ ποιητὴς πρῶτα φωτίζει μ' ἀχτίτες ἰλαρὲς γλυκῶν συναισθημάτων τὴν πνιγερὴ ἀτμόσφαιρα τῆς ἄγριας μνησικακίας, ἔπειτα—ποῦναι καὶ τὸ σπουδαιότερο γιὰ τὴ λύση τοῦ δράματος—συμπαρασέρνει τὸν ἀμετάπειστο Κρέοντα στὴν ταπείνωση καὶ τὴν καταστροφή μὲ τὴν αὐτοκτονία τοῦ γιοῦ του καὶ τῆς γυναικὸς του. Ἀλλὰ

κι ὁ ὑπόγειος πέτρινος τάφος γεμίζει ἀπὸ τρομάρα κι ἀγωνία τὴν ψυχὴ καὶ τῆς Ἀντιγόνης καὶ τῶν θεατῶν, κείναι κι ὁ φοβερὸς τόπος ποὺ ἔγιναν πράματα σκληρότατα, ὅπως ἡ τραγικώτατη σκηνὴ τοῦ ἀργά, ἀλλ' ἀνώφελα, μετανοημένου πατρὸς καὶ τοῦ ξεφρενιασμένου γιοῦ κοντὰ στὴν ἀγαπημένη του.

Τὸν ἴδιο μῦθο τῆς Ἀντιγόνης πραγματεύτηκε κι ὁ Αἰσχύλος στοὺς «Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας» 26 χρόνια πρωτύτερα. Ἡ Ἀντιγόνη φαίνεται σὰ συνέχεια αὐτῶν.¹

Ἀντιγόνη ἔγραψε κι ὁ Εὐριπίδης. Σώζονται 30 στίχοι τῆς. Κατὰ τὸν Εὐριπίδη ἡ Ἀντιγόνη, ἀφοῦ ἔθαψε τὸν ἀδερφό της, παντρεύτηκε τὸν Αἴμονα καὶ γέννησε τὸ Μαίονα. Κι ὁ μῦθος τῶν Φοινισσῶν τοῦ Εὐριπίδη (408; π.Χ.) εἶναι σχετικὸς μὲ τὴν Ἀντιγόνη (ιδ. Εἰσαγ. μου στὸ ἀρχ. δρᾶμα).

Παραστάσεις τῆς Ἀντιγόνης σώζονται καὶ σ' ἀρχαῖα ἀγγεῖα καὶ σὲ σαρκοφάγους.

Πολλοί, κι ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι, μιμήθηκαν τὴν Ἀντιγόνη τοῦ Σοφοκλῆ. Πιστότερα ἀλλ' ὄχι καὶ μὲ πολλὴ τέχνη τὴ μιμήθηκε κι ὁ Λατίνος τραγικὸς ποιητὴς Λεύκιος Ἀττιος (170—94 π.Χ.). Ἀπαντοῦμε τὴν Ἀντιγόνη καὶ στὸ μῦθο τοῦ Οἰδίποδα ποὺ πραγματεύτηκε σὲ τρεῖς τραγωδίες τοῦ Ὁσενέκας (2—66 μ.Χ.) καὶ στὸ μεγάλο ἐπικὸ ποίημα, τὴ Θηβαΐδα, ποὺ ἔγραψε ὁ Στάτιος (61—96 μ.Χ.). Τὸ μῦθο τῆς Ἀντιγόνης πραγματεύτηκαν καὶ νεώτεροι δραματουργοί, ὅπως οἱ Ἴταλοί: Roucellai στὴ Rosmunda του (1516), L. Alamanni (1533), κι ὁ ἔξοχος τραγικὸς Alfieri (1749—1803) στὸν Πολυνεῖκη του, οἱ Γάλλοι: Garnier (1581), Rotrou (1638), J. Racine (1639—1699) στὴ Θηβαΐδα του καὶ στοὺς Ἐχτροὺς ἀδερφούς (Les frères ennemis), Ballanche (συμβολικὸ ποίημα στὰ 1813). Ὁ

1. Ἄλλοτε νόμιζαν ὅτι ἀπὸ τὸ τελευταῖο μέρος τῆς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου (στ. 996 κ.ἔ.) ἐπῆρε τὰ σπέρματα τῆς μυθοποιίας του ὁ Σοφοκλῆς. Σήμερα ὁμως παραδέχονται πιθανώτερα ὅτι τὸ μέρος αὐτὸ τῆς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου τὸ πρόσθεσε κάποιος ἀγνωστος ποιητὴς (409—405) σὲ κάποια ξαναπαράσταση, ἐμπνευσμένος ἀπὸ τὴν Ἀντιγόνη τοῦ Σοφοκλῆ (πρβλ. Αἰσχύλου Wecklein—Ζωμαρίδη τ. 1 σ. 234, Mazon, Eschyle t. 1, σ. 103 καὶ 145, P. Masqueray, Sophocle, I. σ. 69).

Ἰταλὸς Zingarelli (1752–1837) ἐσύνθεσε μελοδράμα «Ἐντιγόνη», πού τοὺς στίχους τοῦ ἔγραψε ὁ Γάλλος Marmontel. Ὁ Γερμανὸς Mendelssohn–Bartholdy ἐμελοποίησε (1841) τὰρχαῖα χορικά τῆς Ἐντιγόνης τοῦ Σοφοκλῆ καὶ τοῦ «Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῶν» κατ' ἐντολή τοῦ βασιλιᾶ τῆς Πρωσσίας. Κῆ Ἐρρωφίλη τοῦ Χορτάση (1600) δείχνει κάποια ἔμμεση μίμηση τῆς Ἐντιγόνης (ιδε παρακάτω, σελ. 99, σημ. στ. 781).

Γιὰ τὶς ἐκδόσεις ὅπως καὶ γιὰ τὶς μεταφράσεις τῆς Ἐντιγόνης σὲ διάφορες γλώσσες ιδε τῆ Βιβλιογραφία μας στὸ τέλος τοῦ βιβλίου, σελ. 109 κ. ἐ.

Γιὰ βαθύτερη κατανόηση τῆς τραγωδίας αὐτῆς νομίσαμε χρῆσιμο, ὕστερ' ἀπὸ τὰ παραπάνω, α') νὰ προτάξουμε σύντομα ὅσα εἶναι προεκτελεσμένα κῆξω ἀπὸ τὸ δράμα, πού τὰ ὑπονοεῖ ὁ ποιητής, ἢ τὰ σπέρνει ἀνάμεσα στὸ δράμα, καὶ β') νὰ δώσουμε σύντομο διάγραμμα τῆς τεχνικῆς κατασκευῆς (ἢ οἰκονομίας) τοῦ δράματος καθεαυτό. Στὸ τέλος, ὕστερ' ἀπὸ τῆ μετάφρασή μας—πού προσπαθήσαμε νὰ τὴν κάνουμε ὅσο τὸ δυνατό πιστότερη, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ δυσαρεστῆ τὸ καλαισθητικὸ καὶ τὸ γλωσσικὸ συναίσθημα—βάζουμε σύντομα ἐρμηνευτικὰ σημειώματα: μυθολογικά, αἰσθητικά, ἀρχαιολογικά, λαογραφικά, καὶ παραλληλισμοὺς μ' ἀνάλογα νοήματα, συστήματα καὶ τραγούδια τοῦ σημερινοῦ λαοῦ μας.

Γιὰ τῆ στιχουργία μας εἶπαμε στὴν Εἰσαγωγή μας στὸ ἀρχαῖο δράμα σ. 37–39.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΙΓΟΝΗΣ

Α'. Τὰ ἔξω τοῦ δράματος.

Εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους θρύλους πὼς ὁ Οἰδίπους, χωρὶς νὰ ξέρει, ἔκανε δυὸ ἐγκλήματα: σκότωσε τὸν πατέρα του Λαῖο, βασιλιᾶ τῆς Θήβας, κῆπειτα πῆρε τὴ μάνα τοῦ γυναῖκα κῆγέννησε ἀπ' αὐτὴ τέσσερα τέκνα κι ἀδέρφια του μαζί, τὸν Ἐτεοκλῆ καὶ Πολυνεῖκη καὶ τὴν Ἐντιγόνη καὶ Ἰσμήνη. Ὄταν ἀνακάλυψε αὐτὰ τὰ μοιραῖα ἀνοσιουργημάτωνά του, πού δὲ φαντάζονταν ποτὲ οὔτε ὁ ἴδιος οὔτε ἡ μάνα καὶ γυναῖκα του Ἰοκάστη πὼς αὐτὸς ἦταν πού τᾶπραξε, τότε ἡ Ἰοκάστη κρε-

μάστηκε κι άπέθανε, κι αυτός, μη θέλοντας πιά νά βλέπει τό φώς τοῦ Ἥλιου, έβγαλε τά μάτια του μέ τά χέρια του καί τά πέταξε, κι άργότερα, διωγμένος άπό τό γυναικάδερφό του Κρέοντα καί τάρσενικά παιδιά του, έπήγε στήν Ἀθήνα πικραμένος καί κακοφημισμένος (στ. 49), στόν Κολωνό, άφοῦ καταράστηκε τοὺς γιούς του. Στήν έξορία του τόν άκολουθήσαν οί θυγατέρες του Ἀντιγόνη καί Ἰσμήνη. Ἡ Ἀντιγόνη έλουσε καί στόλισε κέχυσε χοές έπιτάφιας μέ τά χέρια της στοὺς γονιούς της (στ. 901). Διάδοχοι τοῦ Οιδίποδα στό θρόνο τῆς Θήβας έγιναν οί δυό γιοί του Ἐτεοκλῆς καί Πολυνείκης (169). Αὐτοί συμφώνησαν νά βασιλεύουν χωριστά μέ τή σειρά τους κάθε χρόνο, άρχίζοντας άπό τόν Ἐτεοκλή. Ἐκλεισε ὁ πρώτος χρόνος·άλλά ὁ Ἐτεοκλῆς δέν παραδίνει τή βασιλεία στόν Πολυνείκη. Γι' αὐτό ἦρθαν σ' έχτρα τά δυό τάδέρφια κι ὁ άδικημένος Πολυνείκης έφυγε βαριά θυμωμένος (111) στό Ἄργος. Ἐκεῖ παντρεύτηκε τή θυγατέρα τοῦ βασιλιά Ἀδράστου κέρχεται κατόπι μέ τόν πεθερό του κι άλλους πέντε άρχηγούς—τό ὄλον έφτά—μέ στρατόν πολὺν καί λαμπρά όπλισμένο (106, 114, 129) νά πολεμήσει τόν άδερφό του Ἐτεοκλή στήν πατρίδα του τῆ Θήβα (Π ό λ ε μ ο ς τ ῶ ν έ π τ ᾶ έ π ι Θ ή β α ς). Φτάνει ὁ Ἀργίτικος στρατός έξω άπό τό έφτάπυλο κάστρο τῆς Θήβας καί στέκεται καθείς άπό τοὺς έφτά άρχηγούς σέ κάθε μιὰ άπό τίς έφτά πύλες τρομερός. Ἀντικρὺ τους κι ὁ Ἐτεοκλῆς παράταξε όπλισμένο Θηβαϊκό στρατό μ' έφτά άρχηγούς (131). Ὅρμουν οί Ἀργεῖοι πρὸς τό κάστρο καί τόν πρώτο άπό τοὺς έφτά, τόν άγέρωχο Καπανέα, πού φοβέριζε νά κάψει τῆ Θήβα κι άνέβηκε στήν άκρα τῶν προμαχώνων της έτοιμος νά λάλαξει τῆ νίκη, τόν κεραυνοβολεῖ ὁ παντοδύναμος Δίας (131—137). Ἀλλά κι ὁ θεός τοῦ πολέμου Ἄρης έδωκε κι άλλες συμφορές στοὺς άλλους Ἀργεῖους (140). Φεύγουν τέλος οί Ἀργεῖοι ντροπιασμένοι, άφοῦ σκοτώθηκαν κι ὄλοι οί άρχηγοί τους (107, 120, 141 κ.έ.). Στόν τρομερόν ὄμως αὐτόν άγῶνα άλληλοσκοτώθηκαν καί τά δυό τάδέρφια, ὁ Ἐτεοκλῆς κι ὁ Πολυνείκης (14, 146, 170).

Αὐτὴν τῆ νίκη οί Θηβαῖοι έπίστευαν πῶς τῆ χρεωστοῦσαν στοὺς θεούς, καί πρὸ πάντων στοῦ μεγάλο Δία, πού μισοῦσε

καὶ τιμωροῦσε τοὺς περήφανους καὶ φαντασμένους καὶ καυχισιάρηδες (126). Κι ὁ Ἄρης ποὺ κατάτρεχε πρῶτα τοὺς Θηβαίους ἐξιλεώθηκε κατόπι, ὅταν ὁ γιὸς τοῦ Κρέοντα ὁ Μεγαρέας—ὁ Εὐριπίδης στὶς Φοίνισσες τὸν λέγει Μενοικέα—θυσιάστηκε μόνος του στὸν Ἄρη γιὰ νὰ τὸν ξεθυμώσει καὶ γλυτώσει τὴν πατρίδα του ἀπὸ τοὺς ἐχτροὺς (1303), κατὰ συμβουλή τοῦ Τειρεσία (993), στὸν ὅποιον ὁ Κρέοντας ὁμολογεῖ ὅτι τοῦ χρεωστεῖ χάρη γιὰ τὴ συμβουλή (995). Μόλις σκοτώθηκαν τὰ δυὸ τὰδέρφια—ἴσως δυὸ μέρες, τὸ λιγώτερο, πρὶν ἀπὸ τὴν τελειωτικὴ φυγὴ τῶν Ἀργείων (410, 994, 1162)—παραλαβαίνει τὴ βασιλεία ὁ Κρέοντας, ἀδερφὸς τῆς Ἰοκάστης καὶ θεῖος τῶν ἀλληλοσκοτωμένων, γιὰτὶ εἶχε κληρονομικὸ δικαίωμα (173—5), καὶ λυτρώνει τὴ χώρα ἀπὸ τὴν ἀγωνία (1162). Τὴν αὐγὴ τῆς πρώτης ἐλεύτερης ἡμέρας, μετὰ τὴ φυγὴ τῶν ἐχτρῶν, ὁ Κρέοντας διαλαλεῖ καὶ προστάζει: «Τὸ κορμὶ τοῦ Ἐτεοκλῆ, ποὺ ἀπέθανε πολεμώντας γιὰ τὴν τιμὴ τῆς πατρίδας, νὰ τὸ θάψουν μ' ὅλες τὶς νεκρικὲς τιμές, τὸ κορμὶ ὁμως τοῦ Πολυνείκη, ποῦρθε μὲ ξένο στρατὸ γιὰ νὰ καταστρέψει τὴν πατρίδα του, νὰ μείνει ἄκλαυτο κι ἄθαφτο, νὰ τὸ φᾶν τὰ ὄρνια καὶ τὰ σκυλιά· ὅποιος θὰ πατήσῃ τὴν προσταγὴ θὰ σκοτωθεῖ πετροβολημένος ἀπὸ τὸ λαό» (23—36, 192—206). Αὐτὰ πρόσταξε ὁ Κρέοντας· κι ἀφοῦ ἔβαλε φύλακες τοῦ νεκροῦ (217), προσκάλεσε τοὺς γέροντες προεστοὺς τῆς πολιτείας (155 κέ. 164 κέ.) νὰ τοὺς πεῖ τὴν ἀπόφασή του καὶ τὸ τί διαλάλησε στὴ χώρα, καὶ νὰ ζητήσῃ νὰ τὸν βοηθήσουν γιὰ νὰ γένουν ὅσα πρόσταξε (216, 219), φοβούμενος μήπως οἱ πολιτικοὶ ἐχτροὶ του ἀντιπράττοντας ματαιώσουν τὶς προσταγές του (289 κέ., 293).

Αὐτὰ εἶναι τὰ προεκτελεσμένα κἄξω τοῦ μύθου τοῦ δράματος.

Β'. Ἡ τεχνικὴ κατασκευὴ ἢ διάρθρωση τοῦ δράματος

Τὸ καθ᾽αυτὸ δράμα τῆς Ἀντιγόνης ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ τῆς πρώτης ἐλεύτερης ἡμέρας τῆς Θήβας, ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἀδοξὴ φυγὴ τῶν Ἀργείων. Τὸ κατασκευάζει τεχνικώτατα ὁ Σοφοκλῆς κατὰ τὸ ἀκόλουθο σύντομο διάγραμμα. (Ἄκολουθοῦμε τὸν G. Richter καὶ τὸν Adolf Lange):

I. Πρόταση (ἡ εἰσβολή. Πρόλογος καὶ πάροδος, στ. 1-161).

1. **Πρόλογος**, ἡ 1η πράξις (1-99).—Συνομιλία τῆς Ἀντιγόνης μετὰ τὴν ἀδερφή της Ἴσμήνη γιὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Κρέοντα, ποὺ ἀπαγορεύει τὴν ταφή τοῦ Πολυνείκη. Ὁ σεβασμὸς στοὺς ἀγραφους νόμους κῆ ἀδερφικὴ ἀγάπη κάνει τὴ μεγαλοψυχότατη καὶ τολμηρότατη Ἀντιγόνη νάψηφήσει τὴ βασιλικὴ προσταγὴ καὶ μετὰ ἥρωϊκὴ ἀπόφαση νὰ θάψει τὸν ἀδερφό της, χωρὶς νὰ συμφωνεῖ σ' αὐτὸ ἡ εὐγενικὴ ἀλλὰ δειλὴ ἀδερφή της Ἴσμήνη. Ἡ ἀπόφαση αὐτὴ τῆς ἡρώιδας, ποὺ μᾶς κάνει νὰ φοβούμεστε γιὰ τὴν τύχη της, εἶναι τὸ ἐλατήριον ποὺ κινεῖ ὅλο τὸ δράμα.

2. **Πάροδος**, ἡ 1ο τραγούδι τοῦ χοροῦ (100-161).—Ὁ χορὸς ποὺ τὸν ἀποτελοῦν 15 γέροντες Θηβαῖοι, καθὼς πρωτομπαίνει στὴν ὀρχήστρα λέγει τραγούδι νικητήριον κεύχαριστήριον, καὶ σὰν ἐπιινίκιον παῖῶνα, στοὺς θεοὺς γιὰ τὴν ἀπολευτέρωσιν τῆς χώρας.

II. Ἐπίτασις (Α', Β', Γ' ἐπεισόδια καὶ Α', Β', Γ' στάσιμα, στ. 162-800).

Ἡ δραματικὴ πράξις προχωρεῖ σὲ τρεῖς βαθμίδες, ποὺ τὶς ἀπαρτίζουν 3 ἐπεισόδια καὶ 3 στάσιμα. Σὲ κάθε βαθμίδα ἀντιστοιχεῖ ἓνα ἐπεισόδιον κῆνα στάσιμον μαζί.

Α' βαθμ. ἐπιτ. (162-375).—1. **Ἐπεισόδιον α'**, ἡ 2η πράξις (162-331).—Βασιλικὸν διάγγελμα ἀπαγορευτικὸν τῆς ταφῆς, μετὰ ὠραῖες ὁμως σκέψεις γιὰ τὸ καλὸ τῆς χώρας. Ὁ φύλακας φέρνει τὴν εἶδησιν πὼς κάποιος ἄγνωστος ἔρριξε χῶμα στὸ νεκρὸ. Θυμῶναι φοβερὰ ὁ Κρέοντας.—2. **Στάσιμον α'**, ἡ 2ο τραγούδι τοῦ χοροῦ (332-375).—Ὁ χορὸς, ἀπορώντας γιὰ τὸ θαυμαστὸν τρόπον τῆς ταφῆς, ἐκθειάζει τὴν παντεχνίαν τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖον ὁμως τὸν θέλει πειθαρχικὸν στοὺς θεῖκους καὶ στοὺς ἀνθρώπινους νόμους.

Β' βαθμ. ἐπιτ. (376-625).—1. **Ἐπεισόδιον β'**, ἡ 3η πράξις (376-581).—Δεύτερη ἀναγγελία. Ὁ φύλακας φέρνει τὴν Ἀντιγόνην. Ὁ Κρέοντας παροργίζεται βαρῶς ἀπὸ τὴν ἀγέρωχον καὶ ἀμετανόητον ὁμολογίαν της, ὅτι πάτησε τὸ κήρυγμα γιὰτὶ εἶναι ἐνάντιον στοὺς ἀθάνατους νόμους τῶν θεῶν.

(Κι αὐτὴ εἶναι ἡ κύρια ἰδέα τοῦ δράματος: ἡ σύγκρουση τῶν θεϊκῶν κι ἀθανάτων νόμων πρὸς τοὺς αὐθαίρετους νόμους τῶν ἀνθρώπων. Οἱ ἀνθρώπινοι νόμοι πρέπει νὰ ὑποχωροῦν στοὺς θεϊκοὺς). Τὰ παρακάλια τῆς Ἰσμήνης, πού δὲν ξεχωρίζεται ἀπὸ τὴν ἀδερφή της, δὲνπραῦνουν τὸν Κρέοντα, καὶ καταδικάζει καὶ τὶς δυὸ σὲ θάνατο.— 2. Στάσιμο β', ἢ 3ο τραγούδι τοῦ χοροῦ (582—625).— Ὁ χορὸς στὸ τρίτο τραγούδι του κακοτυχίζει τὴν ἀστάθεια τῆς ἀνθρώπινης εὐτυχίας.

Γ' βαθμ. ἐπιτ. (626—800).—1. Ἐπεισόδιο γ', ἢ 4η πράξη (626—780).—Μεσολαβεῖ ὁ μοναχογιὸς τοῦ Κρέοντα, ὁ Αἴμονας, νὰ σώσει τὴν ἀρραβωνιαστικὴ τοῦ Ἀντιγόνη. Γίνεται ἔξω φρενῶν ὁ Κρέοντας ἀπὸ τὸ θυμὸ του. Φεύγει ὁ Αἴμονας βαρύνθυμος καὶ πικραμένος. Ὁ Κρέοντας ἐπιμένει νὰ ἐνταφιάσει ζωντανὴ τὴν Ἀντιγόνη ἀφήνοντας ἐλεύτερη τὴν Ἰσμήνη.— 2. Στάσιμο γ', ἢ 4ο τραγούδι τοῦ χοροῦ (781—800).— Ὁ χορὸς στὸ τέταρτο τραγούδι του ἐκθειάζει περίφοβος τὴν παντοδυναμία τοῦ Ἐρωτα ὡς θεοῦ, πού καταστρέφει τὴν ἀνθρώπινη εὐτυχία.

III. Κορύφωση (Δ' ἐπεισόδιο καὶ Δ' στάσιμο, στ. 800—987).

1. Ἐπεισόδιο δ', ἢ 5η πράξη (800—943). Πρῶτος θρῆνος (κοιμὸς) τῆς Ἀντιγόνης, πού ἀποχαιρετᾷ τὴ ζωὴ (800—881).— Ὁ Κρέοντας προστάζει νὰ τὴν κλείσουν ζωντανὴ στὸ μνήμα (882—890).—Τελευταῖος θρῆνος τῆς Ἀντιγόνης κι ἀποχαιρετισμὸς (891—943).—2. Στάσιμο δ', ἢ 5ο τραγούδι τοῦ χοροῦ (944—987).—Μὲ τὸ πέμπτο θλιβερὸ σὰ μυρολόγι τραγούδι του ὁ χορὸς ξεπροβοδᾷ τὴν Ἀντιγόνη καὶ παρηγορώντας τὴν φέρνει τρία παραδείγματα εὐγενικῶν προσώπων τῶν μυθικῶν καιρῶν, (τῆς Δανάης, τοῦ Λυκούργου, καὶ τῆς Κλεοπάτρας μὲ τὰ παιδιὰ της) καὶ λέγει πὼς ἡ ἀπόφαση τῆς Μοίρας εἶναι ἀνίκητη.

IV. Κατάσταση (μετατροπὴ ἢ περιπέτεια. Ε' ἐπεισόδιο καὶ Ε' στάσιμο, στ. 988—1154).

1. Ἐπεισόδιο Ε', ἢ 6η πράξη (988—1114).—Ὁ μάντης Τειρεσίας συμβουλεύει τὸν Κρέοντα. Ὁ Κρέοντας τοῦ ἀντιλογιέται ὕβριστικά. Ὁ Τειρεσίας τὸν καταριέται (988—1090).—Ὁ Κρέοντας ἔξαφνα ἀλλάζει γνώμη καὶ προστάζει νὰ θάψουν

τὸ νεκρὸ καὶ νάπολύσουν τὴν Ἀντιγόνη (κέδῶ (1105) τελιώνει ἡ πλοκὴ ἢ δέση τοῦ μύθου τοῦ δράματος καὶ ἀρχίζει ἡ λύση) (1091—1114).—2. Στάσιμος, ἡ 6^η τραγούδι τοῦ χοροῦ (1115—1154). Ὁ χορὸς στὸ ἕκτο διθυραμβικὸ τραγούδι του, ποὺ τὸ συνοδεύει μὲ χοροπηδήματα (ὑπόρχημα), παρακαλεῖ τὸν πολιοῦχο θεὸ τῆς Θήβας, τὸ Βάκχο, νάρθει γλήγορα χαρούμενος καὶ νὰ καθαρῖσει τὴ χώρα ἀπὸ τὸ κρῖμα.

V. Καταστροφή (ἔξοδος, στ. 1155—1353).

Ἐξοδος (τέλος) ἡ 7^η πράξη σὲ τρία μέρη.—1. Ἐπικὸ μέρος τῆς ἐξόδου: ἀναγγελία τοῦ θανάτου τοῦ Αἴμονα καὶ τῆς Ἀντιγόνης (1155—1256).—2. Λυρικό μέρος: θάνατος τῆς Εὐρυδίκης, ἀπελπισμὸς καὶ θρῆνος (κομμὸς) τοῦ Κρέοντα, μετανοία, κέξιλασμός (1256—1346).—3. Τελευταῖοι λόγοι τοῦ χοροῦ (1347—1353).

* *

Ὁ αἰσιδῖμος Δ. Σεμιτέλος στὴν Ἀντιγόνη του (σ. 93), ἀκολουθώντας συντομώτερη διαίρεση, λέγει: «Ὡς πᾶν ὄργανικὸν σῶμα, οὕτω καὶ πᾶσα τραγωδία ἐκ τριῶν σύγκειται μερῶν, ἀρχῆς, μέσου καὶ τελευτῆς. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον μέρος, *πρότασις* καὶ *εἰσβολή* (expositio) ὑπὸ τῶν τεχνικῶν καλούμενον, εἰσάγει τὸν θεατὴν εἰς τὴν πρᾶξιν τοῦ δράματος. Τὸ δὲ δεύτερον, ὅπερ *ἐπίτασις* καλεῖται, εἶναι ὁ κύριος τόπος τῆς πράξεως τοῦ δράματος. Ἐνταῦθα γίνεται ὁ ἀγὼν τῶν συγκρουομένων προσώπων καὶ συμφερόντων καὶ ἐπιτείνεται εἰς τὸν κολοφῶνα ἢ δέσις τοῦ δράματος. Τὸ δὲ τρίτον μέρος (ἐν τῷ προκειμένῳ δράματι ἀπὸ 1155 στίχου μέχρι τέλους), ὅπερ καλεῖται *καταστροφή*, περιέχει τὴν κρίσιν τοῦ ἀγῶνος καὶ τὴν λύσιν τοῦ δράματος».

* *

Γιὰ τὴ γένεση καὶ κατασκευὴ τοῦ ἀρχαίου δράματος, γιὰ τοὺς δραματικούς ἀγῶνες, γιὰ τὸ ἀρχαῖο θέατρο καὶ γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὰ ἔργα τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν, καθὼς καὶ γιὰ τὴν παρακμὴ τοῦ ἀρχαίου δράματος, καὶ γενικὰ γιὰ τὸ νεώτερο δράμα, ἰδὲ τὸ βιβλίον μου «Εἰσαγωγή στὸ ἀρχαῖο δράμα», Ἀθήνα, 1930 (ξανατύπωμα ἀπὸ τὴ 1^ην ἔκδοση τῆς Ἀντιγόνης μου).

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ

ΑΝΤΙΓΟΝΗ, θυγατέρα του Οιδίποδα, άλλοτε βασιλιά της Θήβας, και της 'Ιοκάστης· άνεψιά του βασιλιά Κρέοντα.

ΙΣΜΗΝΗ, άδερφή της.

ΧΟΡΟΣ ΘΗΒΑΙΩΝ ΓΕΡΟΝΤΩΝ, 15 πρόσωπα· ένας απ'αυτους είναι ο άρχηγός τους (κορυφαίος) και δύο ύπαρχηγοί (παραστάται).

ΚΡΕΟΝΤΑΣ, άδερφός της 'Ιοκάστης, βασιλιάς τώρα της Θήβας.

ΦΥΛΑΚΑΣ, του νεκρού Πολυνείκη.

ΑΙΜΟΝΑΣ, γιός του Κρέοντα.

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ, μάντης ξακουσμένος, τυφλός.

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ 1ος, απ' έξω (άγγελος).

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ 2ος, από μέσα από το παλάτι (έξάγγελος).

ΕΥΡΥΔΙΚΗ, γυναίκα του Κρέοντα.

Κωφά (δηλ. βωβά) πρόσωπα : Δυο δορυφόροι του Κρέοντα, δυο έκόλουθες της Εύρυδίκης, κένας ύπηρέτης του Τειρεσία, που τον οδηγεί.

'Από τους τρεις ήθοποιους (ύποκριτάς), κατά τον Μ. Croiset, ο *πρωταγωνιστής* παράσταινε την 'Αντιγόνη και τον Αίμονα· ο *δευτεραγωνιστής* την 'Ισμήνη, το φύλακα, τον Τειρεσία και τους άγγελιοφόρους· ο *τριταγωνιστής* τον Κρέοντα και την Εύρυδίκη.—Κατά το Δ. Σεμιτέλο ο πρωταγωνιστής την 'Αντιγόνη, τον Τειρεσία και τους δυο άγγελιοφόρους· ο δευτεραγωνιστής την 'Ισμήνη, το φύλακα, τον Αίμονα και την Εύρυδίκη· κι ο τριταγωνιστής τον Κρέοντα.—Κατά τον R. C. Jebb ο πρωταγωνιστής: 'Αντιγόνη, Τειρεσία, Εύρυδίκη· ο δευτεραγωνιστής: 'Ισμήνη, φύλακα, Αίμονα, Άγγελιοφόρο 1ο, άγγελιοφόρο 2ο· ο τριταγωνιστής: Κρέοντα.

'Η σκηνή στην 'Αγορά της Θήβας, έμπρός στο βασιλικό παλάτι, που πριν ήταν του Οιδίποδα και τώρα του Κρέοντα.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

1. ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἐποὺ ἀποκρούστηκαν ἀπὸ τοὺς Θηβαίους κέφυγαν τῆ νύχτα νικημένοι οἱ ἔχτροι Ἀργεῖοι, παρουσιάζονται τὴν αὐγὴ στὴ σκηνή, μπροστὰ στὸ παλάτι, ἡ Ἀντιγόνη κὴ Ἰσμήνη μὲ πένθημα φορέματα καὶ μὲ μαλλιά κοντοκομμένα.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ἰσμήνη μου, ἀδερφοῦλα συνομότυχη,
ξέρεις κανένα ἀπὸ τοῦ Οἰδίπου τὰ κακά,
ποῦ ὁ Δίας νὰ μὴν τῶδωκε σέμας τίς δυο
ποῦ ζοῦμε ἀκόμα; Δὲν ὑπάρχει συμφορὰ
καὶ λύπη καὶ ντροπὴ καὶ καταφρόνηση
ποῦ νὰ μὴν εἶδα μὲς στὰ πάθια μας ἐγώ.
Καὶ τώρα τί εἶναι πάλι τούτη ἡ προσταγή,
ποῦ ὁ στρατηγὸς στὴ χώρα, λέν, διαλάλησε;
Ἔχεις ἀκούσει; Ζέρεις; Ἡ δὲν ἔμαθες
τί μελετοῦν οἱ ἔχτροί μας γιὰ τοὺς φίλους μας;

ΙΣΜΗΝΗ

Ἐγώ, Ἀντιγόνη, τίποτα δὲν ἄκουσα,
κανένα λόγο εὐχάριστο ἢ δυσάρεστο,
ἀφότου σὲ μιὰ μέρα χάσαμε κοὶ δυο
τοὺς δυο ἀδερφοὺς μας, ποῦ ἀλληλοσκοτώθηκαν·
κι ἀπὸ τῆ νύχτα τούτη, πῶγιν' ἄφαντος
ὁ Ἀργίτικος στρατὸς δὲν ξέρω τίποτα,
μῆτ' ἂν μὲ βρῆκε πλειότερο καλὸ ἢ κακό.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Τῶξερα, κι ἔξω ἀπὸ τίς θύρες τῆς αὐλῆς
γι' αὐτὸ σὲ πῆρα, μὴν ἀκούσει ἄλλος κανεὶς.

ΙΣΜΗΝΗ

Τί τρέχει; δείχνεις πῶς θὰ πείς κάποιο κακό.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ἀπὸ τὰ δυο τὰδέρφια μας ὁ Κρέοντας

- τόνα δὲν εἶπε νὰ τὸ θάψουν μὲ τιμές,
 κι ἄσπλαχνα τᾶλλο δὲν τὸ καταφρόνεσε;
 Καί, καθὼς λέν κι ἀκούω, τὸν Ἐτεοκλῆ,
 κατὰ τὸ νόμο καὶ τὸ δίκιο, ἐπρόσταξε
 νὰ θάψουν καὶ στὸν Ἄδη μὲ τιμὴ νὰ μπεῖ· 25
 μὰ τοῦ κακοθανατισμένου τὸ κορμί,
 τοῦ Πολυνείκη, λέν, στὴ χώρα ἐκήρυξε
 νὰ μὴν ταφιάσει μηδὲ κλάψει το κανεῖς,
 μὰ νὰ τάφήσουν ἄθαφτο κι ἀθρήνητο,
 γλυκὸ τῶν ὄρνιων θησαυρό, πού λαίμαργα 30
 θὰ ὀρμήσουν νὰ τάρπάξουν. Τέτοια, καθὼς λέν,
 τώρα ὁ καλὸς μας Κρέοντας διαλάλησε
 σ' ἐσένα καὶ σ' ἐμένα—καὶ σ' ἐμέν', ἀκούς;—
 κέρχεται ἐδῶ νὰ τὰ κηρύξει ὀρθὰ κοφτὰ
 σ' αὐτοὺς πού δὲν τὰ ξέρουν· καὶ τὸ πρᾶμ' αὐτὸ
 βαριά τὸ παίρνει· κι ὅποιος κάνει ἀλλοιωτικά 35
 θὰ τὸν σκοτώσει μὲ τὶς πέτρες ὁ λαὸς
 στὴν πολιτεία μέσα. Τέτοια πράματα!
 Καὶ τώρα θὰ τὸ δείξεις ἂν γεννήθηκες
 εὐγενικιά, ἢ ἀνάξια ἀπὸ καλοὺς γονιοὺς.
- ΙΣΜΗΝΗ
- Ἄν εἶναι τέτοια, δύστυχη, τὰ πράματα,
 ὅπως κιἂν κάνω, ποῖο ὄφελος θὰ φέρω ἐγώ; 40
- ΑΝΤΙΓΟΝΗ
- Σκέψου, θὰ μὲ βοηθήσεις; θὰ ἐργαστεῖς μ' ἐμέ;
- ΙΣΜΗΝΗ
- Τί θὰ τολμήσεις τάχα; τί προμελετᾷς;
- ΑΝΤΙΓΟΝΗ
- Μαζὶ μου ἂν θὰ σηκώσεις τὸ νεκρὸ κέσυ.
- ΙΣΜΗΝΗ
- Ἄληθεια νὰ τὸν θάψεις, δόλια, ἐσκέφτηκες,
 πού αὐτὸ στὴν πολιτεία ἀπαγορεύτηκε;
- ΑΝΤΙΓΟΝΗ
- Ναί, τὸ δικό μου καὶ δικό σου αὐτάδερφο, 45
 ἐσύ ἂν δὲ θέλεις· δὲν τὸν ἀπαρνιοῦμ' ἐγώ.

ΙΣΜΗΝΗ

Δύστυχη, ἐνῶ προστάζει ἐνάντια ὁ Κρέοντας;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Νὰ μὲ χωρίσει ἀπ' τοὺς δικούς μου δὲ μπορεῖ!

ΙΣΜΗΝΗ

Ὅϊμέ! σκέψου, ἀδερφή μου, πόσο μισητὸς
καὶ ντροπιασμένος χάθηκε ὁ πατέρας μας, 50
σὰ χτύπησεν ὁ ἴδιος μὲ τὸ χέρι του
τὰ δύο του μάτια, ἀφοῦ τίς ἀμαρτίες του
ξεσκέπασε μονάχος· ἔπειτα κι αὐτὴ
πού καὶ τὰ δύο ἦταν, μάνα καὶ γυναίκα του,
πεθαίνει κρεμασμένη σὲ πλεχτὴ θηλειά·
καὶ τρίτο σὲ μιὰ μέρα τὰ δύο ἀδέρφια μας 55
ὁ ἓνας στὸν ἄλλο, οἱ δόλιοι, χέρι ἐσήκωσαν
κἔτσι κοί δυὸ τους ἀλληλοσκοτώθηκαν.
Καὶ τώρα πού μονάχες οἱ δυὸ μέيناμε
σκέψου πὼς θὰ χαθοῦμε μ' ὄλεθρο κακό,
ἂν, πρὸς τὸ νόμο ἐνάντια, θάψηφήσουμε
τὴν προσταγὴ καὶ δύναμη τοῦ βασιλιᾶ. 60
Πρέπει νὰ νοιώσεις πὼς γυναῖκες εἴμαστε
καὶ μ' ἄντρες δὲ μποροῦμε νὰ μαχόμαστε·
κι ἀφοῦ μᾶς κυβερνοῦν οἱ δυνατώτεροι,
κι αὐτὰ θάκοῦμε κι ἄλλα πιὸ πικρότερα.
Ἐγὼ λοιπόν, παρακαλώντας τοὺς νεκροὺς 65
ποῦναι στὸν Κάτω κόσμῳ νὰ μὲ συμπαθοῦν,
θὰ ὑποταχτῶ στὰ λόγια αὐτῶν πού κυβερνοῦν,
ἀφοῦ μὲ σφίγγ' ἡ ἀνάγκη· κεῖν' ἀνόητο δὲ
παραπανήσια πράματα νὰ κάνουμε.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Δέ σε παρακινῶ πιά, μὰ κιᾶν ἤθελες
νὰ μὲ βοηθήσεις, δέ μ' εὐχαριστᾶς μ' αὐτό. 70
Ἐλεύτερ' εἶσαι· ἐκεῖνον θὰ τὸν θάψω ἐγώ.
Τιμὴ μου νὰ πεθάνω κάνοντας αὐτό.
Ἄγαπημένοι οἱ δυὸ μας θὰ εἴμαστε μαζί,
σὰν κριματίσω πράματα θεάρεστα·

γιατί πρέπει νάρέσω πλειότερον καιρό
 σ' αὐτοὺς ποῦναι στὸν Ἄδη, πάρα στοὺς ἐδῶ· 75
 γιατί ἐκεῖ θά εἶμαι πάντα. Τώρα ἐσύ λοιπὸν
 τῶν θεῶν τοὺς νόμους περιφρόνα, ἂν ἀγαπᾷς.

ΙΣΜΗΝΗ

Δὲν τοὺς περιφρονῶ, μὰ ἐγὼ εἶμαι ἀδύναμη
 νὰ πράξω ἐνάντια στοῦ λαοῦ τῆ θέληση.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ἐσύ μπορεῖς νὰ λέγεις τέτοια· ὅμως ἐγὼ 80
 θὰ πάω νὰ θάψω τὸ γλυκό μας ἀδερφό.

ΙΣΜΗΝΗ

Ἄϊμέ, πόσο φοβοῦμαι, δύστυχη, γιὰ σέ.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Γιὰ ἔμὲ μὴν τρέμεις· φρόντισε γιὰ λόγου σου.

ΙΣΜΗΝΗ

Μὰ σὲ κανένα μὴν τὸ πείς τὸ πρᾶμ' αὐτό,
 καὶ κράτησέ το μυστικό, καθὼς κέγῳ. 85

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ἄϊμένα, πές το, θὰ θυμώσω πλειότερο,
 σὰ δὲν τὸ διαλαλήσεις σ' ὅλους φανερά.

ΙΣΝΗΜΗ

Ἐχεις ζεστή καρδιά σὲ κρύα πράματα.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Μὰ ξέρω πὼς ἀρέσω σ' ὅποιους ἔπρεπε.

ΙΣΜΗΝΗ

Ἄν θὰ μπορέσεις· μὰ ζητᾷς τὰδύνατα. 90

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ὅταν δὲ θάχω δύναμη, θὰ πάψω πιά.

ΙΣΜΗΝΗ

Τὰδύνατα δὲν πρέπει νὰ τὰ κυνηγᾷς.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Τέτοια ἂν θὰ λές, κέγῳ θὰ σὲ μισήσω πιά,
 κι ὁ πεθαμένος δίκια θὰ σ' ἔχτρευεται,
 σὰν πᾶς στὸν Ἄδη. Ἄλλ' ἄφησε νὰ πάθω ἐγὼ 95

μέ τήν κακή μου γνώμη τοῦτο τὸ κακό·
κι ὄ,τι κι ἂν πάθω, θά πεθάνω μέ τιμή.

ΙΣΜΗΝΗ

Ἐφοῦ τὸ θέλεις, σύρε· μάθε ὁμως αὐτό:
πῶς πᾶς ἀνόητα, μὰ πιστῆ στοὺς ποθητοῦς.

Ἡ Ἀντιγόνη φεύγει. Ἡ Ἰσμήνη ξαναμπαίνει στὸ παλάτι.

2. ΠΑΡΟΔΟΣ

Ἐπὸ τῆ δεξιᾶ (ὡς πρὸς τοὺς θεατῆς) πάροδο μπαίνει ὁ χορός, πού τὸν ἀπαρτίζουν 15 ἐπίσημοι γέροντες Θηβαῖοι (7+7+1), κι ἀφοῦ φτάσει στὴν ὀρχήστρα, (ὅπου μένει ὡς τὸ τέλος τοῦ δράματος), ἀρχίζει τὸ τραγούδι του γοργὰ καὶ χαρούμενος, χαιρετώντας πρῶτα τὸν ἥλιο, πού τὴν ἀνατέλλει.

Ο ΧΟΡΟΣ

Στροφή 1

Τοῦ ἡλίου ἀχτίδα, πού ποτέ μέ τέτοιο φῶς πανώριο 100
στή Θήβα τὴν ἐφτάπυλη δὲν ἔχεις λάμψει, ἐφάνης,
μάτι τῆς μέρας τῆς χρυσῆς, ἀπάνω ἀπὸ τῆς Δίρκης
τὰ ρέματα σὰν πρόβαλες, καὶ τὸν ἐχτρό μας ποῦρθε 105
μέσ' ἀπὸ τ' Ἄργος πᾶνοπλος, μέ κάτασπρες ἀσπίδες,
τὸν ἔκαμες στὸν τόπο του νὰ φύγει μέ τρομάρα
τὰ χαλινάρια σφίγγοντας μέσ στὸ φευγατισμὸ του
πιὸ βιαστικὰ κι ἀψύτερα παρὰ στὸν ἐρχομὸ του.

Ἐνάπαιστοι—μελοδραματικά

Ο ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ ΤΟΥ ΧΟΡΟΥ

Μᾶς τὸν ἔφερ' ἐδῶ ὁ Πολυνείκης γοργὰ 110
θυμωμένος βαριά ἀπὸ φιλόνεικα λόγια·
κέτσι πέταξ' ἐκεῖνος ἐπάνω στὴ χώρα,
σὰν αἰτὸς μέ στριγγιὰ τῆ φωνῆ, σκεπασμένος
μ' ἄσπρη ἀσπίδα σὰ χιόνι, μέ πλήθος ἀρμάτων 115
καὶ περικεφαλαῖες μ' ἀλόγιες φούντες.

ΧΟΡΟΣ

Ἐντιστροφή 1

Κι ἀφοῦ μέ λόγχες φονικῆς ζυγιάστηκεν ἐπάνω
στὰ σπίτια μας, τριγύρισε μ' ὀλάνοιχτο τὸ στόμα
στῆς χώρας τὴν ἐφτάπυλη περιοχὴ καὶ φεύγει, 120
πρὶν μέ δικά μας αἵματα τὸ στόμα του γεμίσει,

καὶ πρὶν τὰ πεύκινα δαυλιὰ τοῦ Ἡφαίστου περικάψουν
 τοὺς πύργους ποὺ ὀλοτρόγυρα τὸ κάστρο στεφανώνουν.
 Τέτοιο στὶς πλάτες χτύπημα τὸν ἠῦρε ἀπὸ τὸν Ἄρη,
 κέτσι τῆ νίκη ὁ ἀντίμαχος ὁ δράκος ἔχει πάρει. 125

Ἄναπαιστοι

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Γιατ' ὁ Δίας μισεῖ τὶς τρανές καυχησιές
 τῆς περήφανης γλώσσας, κι ὡς εἶδε ποὺ ὀρμοῦσαν
 σὰν ἀκράτητο ρέμα, κομπάζοντας ἄγρια
 στῶν χρυσῶν τοὺς ἀρμάτων τὸν κρότο, γκρεμίζει 130
 μ' ἀστραπὴ χτυπημένον ἐκείνον ποὺ ἀνέβη
 νάλαλάξει τῆ νίκη ψηλά ἀπὸ τὸ κάστρο.

ΧΟΡΟΣ

Στροφή 2

Κι ἀφοῦ κλονίστηκ' ἔπεσε κερανοχτυπημένος
 στῆ γῆς ποὺ ἀνατραντάχτηκε, μὲ τῆ φωτιά στὸ χέρι, 135
 αὐτὸς ποὺ μὲ τρελὴν ὀρμὴ σὰν ἄγρια ἀνεμοζάλη
 φυσομανοῦσε ἀπάνω μας μὲ λύσσα καὶ μανία.
 Δὲν πέτυχε ἔμωσ· κέρριξεν ὁ μέγας σύμμαχός μας,
 ὁ Ἄρης, κι ἄλλες συμφορές, ποὺ τρώμαξ' ὁ ἔχτρος μας. 140

Ἄναπαιστοι

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Γιατὶ ἑφτά στρατηγοὶ σ' ἑφτά πύλες ὀρθοί,
 σ' ἄλλους τόσους ἀντίκρυ, νεκροὶ πέφτουν χάμω
 καὶ στὸ Δία ποὺ δίνει τῆ νίκη ἀφήνουν
 τάρματά τους τὰ ὀλόχαλκα, ἐξὸν οἱ δυὸ δόλιοι,
 ποὺ ἐνῶ βγήκαν ἀπὸ ἕνα γονιὸ καὶ μιὰ μάνα, 145
 διπλοφόνισσες λόγχεις στὰ στήθια τους μπηγουν
 καὶ μοιράζονται ἀντάμα τὸ θάνατο οἱ δυὸ τους.

ΧΟΡΟΣ

Ἀντιστροφή 2

Ἄλλὰ μᾶς ἦρθε ἡ Νίκη πιά, μεγάλο τῶνομά της,
 στῆ Θήβα τὴν πολυάμαξη τρανὴ χαρὰ νὰ δώσει.
 Γι' αὐτὸ τῶρ ἄς ξεχάσουμε τὶς πίκρες τοῦ πολέμου, 150
 κι ἄς πᾶμε σ' ὄλους τοὺς ναοὺς τῶν θεῶν κι ὄλην τῆ νύχτα

χορούς νά σύρουμε, κέμπρὸς ὁ Βάκχος νά προστάξει,
 ποῦ μέ χοροπηδήματα τῆ Θήβα ἀνατραντάξει.

Ἄναπαιστοί
 ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Ἄλλὰ νά ὁ βασιλιάς μας ὁ Κρέοντας τώρα, 155
 ὁ γιὸς τοῦ Μενοικέα, κυβερνήτης καινούργιος,
 μετ' αὐτὲς τὶς καινούργιες τῶν θεῶν συντυχίες,
 προχωρεῖ. Τάχα τί στοχασμούς σχεδιάζει
 τῶρ' αὐτὸς μέσ στο νουῦ του, ποῦ ἐμᾶς τοὺς γερόντους
 μᾶς φωνάζει νάρθοῦμε στὴ σύναξη τούτη, 160
 σὰ μᾶς ἔχει στελμένο ἓνα κάλεσμα σ' ὅλους;

Ἐνῶ μιλεῖ ὁ Κορυφαῖος μελοδραματικά, βγαίνει ὁ Κρέοντας ἀπὸ τὴ με-
 σαία (βασιλική) πύλη τῆς σκηνῆς καὶ προχωρεῖ μὲ τοὺς δορυφόρους του
 στὸ προσκήνιο μὲ μεγαλοπρέπεια, βαδίζοντας σύμφωνα πρὸς τὸ ρυθμὸ
 τῶν ἀναπαιστικῶν στίχων, ντυμένος μὲ στολὴ βασιλικὴ καὶ κρατώντας
 τὸ σκῆπτρο στὸ χέρι. Ἐπειτα στέκει καὶ λέγει σοβαρὰ στὸ χορὸ τὰκόλουθα:

3. ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ Α΄.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἄντρες, οἱ θεοὶ τῆ χώρα πάλι ἀνάστησαν,
 μὲ τρικυμία μεγάλη ἀφοῦ τὴν ἔσεισαν.
 Κέγώ μ' ἀποστελμένους κάλεσα λοιπὸν
 ἔσᾶς ἀπ' ὅλους χωριστὰ νάρθειτ' ἐδῶ,
 πρῶτα γιατί καλὰ τὸ ξέρω ποῦχατε 165
 στοῦ Λαΐου τὸ θρόνο σέβας πάντοτε,
 καθὼς καὶ στὸν Οἰδίποδα, ὅταν πάσκιζε
 τῆ χώρα νάναστήσει· κι ἀφοῦ χάθηκε,
 πάλι πιστοὶ στοὺς γιούς του ἔσειε σταθήκατε.
 Ἄφοῦ λοιπὸν ἐκεῖνοι μὲ τὰ χέρια τους 170
 κοὶ δυὸ τοὺς σὲ μιὰ μέρα ἀλληλοσφάχτηκαν
 καὶ μὲ κριματισμένο φόνο χάθηκαν,
 τὴν ἐξουσία καὶ τὸ θρόνο ἐγὼ κρατῶ,
 σὰν κληρονόμος συγγενῆς τῶν δυὸ νεκρῶν.
 Κι ἀδύνατο νά νοιώσεις καθενὸς ἀντρὸς 175
 τῆ γνώμη, τὴν ψυχὴ καὶ τὰ φρονήματα,
 σὲ νόμους κέξουσία πρὶν δοκιμαστεῖ.
 Ἐγὼ φρονῶ πὼς εἶναι προστυχώτατος

ὅποιος μιὰ ἀκέρια πόλη κυβερνώντας την
 γιὰ τὸ καλὸ της πάντα δὲ στοχάζεται,
 ἀλλὰ ἀπὸ κάποιον φόβο κλεί τὸ στόμα του. 180
 Κι ὅποιος ἀπ' τὴν πατρίδα πλειότερο τιμᾶ
 τὸ φίλο, αὐτὸν γιὰ πάντα τὸν περιφρονῶ.
 Κεῖγώ,—ἄς τὸ ξέρει ὁ Δίας ποῦ ὅλα τὰ θωρεῖ,—
 ποτέ τὸ στόμα δὲ θὰ κλείσω βλέποντας
 νᾶρχεται στοὺς πολῖτες ἢ καταστροφή 185
 ἀντὶ τῆς σωτηρίας, μήτε τὸν ἔχτρὸ
 τῆς χώρας μου θὰ κάμω φίλο μου ποτέ,
 ἀφοῦ τὸ ξέρω πὼς ἐκείνη μᾶς βαστᾶ,
 κι ὅταν μ' αὐτὴν ὀλόρθην ἀρμενίζουμε,
 τότε καὶ φίλους ἀποχτοῦμε ἀληθινούς.
 Μὲ τέτοιους νόμους θέλω νάναδείξω ἐγὼ 190
 τὴ χώρα μας. Καὶ τώρα σύμφωνα μ' αὐτὰ
 ἔχω κηρύξει γιὰ τοὺς γιούς τοῦ Οἰδίποδα:
 τὸν ἕνα, τὸν Ἐτεοκλῆ, ποῦ χάθηκε
 γι' αὐτὴν τὴ χώρα πολεμώντας, νικητῆς
 καὶ πρῶτος στὸ κοντάρι, μὲς στὸν τάφο αὐτὸν 195
 νὰ τὸν σκεπάσουν κι ὅλες τὶς πρεπούμενες
 τιμὲς νὰ τοῦ προσφέρουν, ὅσες ἔρχονται
 στοῦ Κάτω κόσμου τοὺς καλύτερους νεκρούς·
 ἀλλὰ τὸν ἀδερφό του Πολυνείκη, αὐτὸν
 ποῦ ἐξορισμένος γύρισε καὶ θέλησε 200
 νὰ κάψει ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τὴν πατρίδα του
 καὶ τῶν θεῶν τοῦ τόπου τοὺς ναοὺς μαζί,
 ποῦ θέλησ' αἷμα νὰ ρουφήξει ἀδερφικό,
 κι ὅλους τοὺς συντοπίτες πάρει σκλάβους του,
 γι' αὐτὸν στὴ χώρα τούτη ἐγὼ διαλάλησα
 κανεὶς νὰ μὴν τοῦ κάμει νεκρικές τιμές,
 μηδὲ καὶ νὰ τὸν κλάψει, μόνον ἄθαφτο 205
 νὰ τὸν ἀφήσουν γιὰ νὰ φᾶν τὸ σῶμα του
 καὶ νὰ τὸ μαγαρίσουν ὄρνια καὶ σκυλιά.
 Τέτοια φρονῶ· ποτέ μου τοὺς κακοὺς ἐγὼ
 δὲ θὰ τιμήσω ἀπὸ τοὺς δίκιους πλειότερο.
 Ἄλλ' ὅποιος ἔχει ἀγάπη γιὰ τὴν πόλη αὐτή,

ὅμοια θὰ τὸν τιμήσω, κι ἂν χαθεῖ κι ἂν ζεῖ. 210

ΧΟΡΟΣ

Αὐτά, παιδι τοῦ Μενοικέα, Κρέοντα,
σ' ἄρέσουν γιὰ τοὺς φίλους καὶ γιὰ τοὺς ἐχτροὺς
τῆς χώρας· καὶ τὸ νόμο ἔχεις στὰ χέρια σου
καὶ γιὰ τοὺς πεθαμένους καὶ τοὺς ζωντανούς.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Λοιπὸν τὸ κήρυμά μου νὰ φυλάξετε. 215

ΧΟΡΟΣ

Αὐτὴν τὴν ἔγνοια δὸς τὴν σ' ἓνα νιώτερο.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἄλλὰ ἔχω βάλει νὰ φυλάγουν τὸ νεκρό.

ΧΟΡΟΣ

Λοιπὸν τί παραγγέλλεις, ἄλλο, Κρέοντα;

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Νὰ εἰστε αὐστηροὶ πιά σ' ὅσους δὲν τάκοῦν αὐτά.

ΧΟΡΟΣ

Ποιὸς ἐτρελάθη νὰ ζητᾶ τὸ θάνατο; 220

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Αὐτὸς θᾶναι ὁ μιστὸς του· κι ὅμως χάθηκα
πολλοὶ πού εἶχαν στὸ κέρδος τὶς ἐλπίδες των.

Μπαίνει μὲ βάδισμα ἀργό, δειλὸ καὶ δισταχτικὸ ἓνας φτωχὸς ἄνθρωπος.
Εἶναι ἓνας ἀπ' αὐτοὺς πῶραλε ὁ βασιλιάς νὰ φυλάγουν τὸ σῶμα τοῦ Πο-
λυνεΐκη. Ὑστερ' ἀπὸ πολλοὺς δισταγμοὺς ἀποφασίζει νὰ μιλήσει:

ΦΥΛΑΚΑΣ

Ἄφηντη, δέ σου λέγω πῶς μὲ βιά πολλὴ
λαχανιασμένος ἦρθα τρέχοντας γοργά. 225

Γιατὶ συλλογισμένος κοντοστάθηκα
πολλὲς φορές στὸ δρόμο, τριγυρίζοντας
νὰ στρέψω πάλι πίσω, ἀπὸ τὸ φόβο μου·
γιατὶ πολλὰ ἡ ψυχὴ μου λόγια μοῦλεγε:
«Δόλιε, τί πᾶς ἐκεῖ πού θὰ τιμωρηθεῖς;»—
«Κακόμοιρε, τί στέκεις; Κι ἂν ὁ Κρέοντας
αὐτὰ τὰ μάθει ἀπ' ἄλλον; τότε χάθηκες.» 230

Τέτοια σὰ συλλογιόμου ἀργοπόμεσα,

κῆτσι ὁ κοντὸς ὁ δρόμος γίνεται μακρὺς.
 Στὸ τέλος πῆρα ἀπόφαση γιὰ νᾶρθω ἐδῶ,
 κένῳ δὲν ξέρω τίποτα, μὰ θά σου εἰπῶ·
 γιὰτ' ἔρχομαι μὲ μιὰν ἐλπίδα πού ἄδραξα, 235
 πῶς ἄλλο δὲ θά πάθω, πάρες τὸ γραφτό.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Καὶ τί σὲ κάνει νά εἶσαι τόσο ἀνήσυχος;

ΦΥΛΑΚΑΣ

Καὶ πρῶτα τὰ δικά μου θέλω νά σοῦ εἰπῶ·
 τὸ πρᾶμα μῆτε τῶκαμα μῆτ' εἶδα ἐγὼ
 ποιὸς τῶπραξε, κι ἂν κακοπάθω εἶν' ἄδικο. 240

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Γύρα στὸ πρᾶμα βάνεις φράχτη φρόνιμα.
 Δεῖχνεις πῶς κάτι νέο θέλεις νά μοῦ πεῖς.

ΦΥΛΑΚΑΣ

Πολὺ κανεὶς διστάζει στὰ δυσάρεστα.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Δὲ θά μιλήσεις τέλος πάντων, κῆπειτα
 γλήγορα φύγε;

ΦΥΛΑΚΑΣ

Νά, σοῦ λέγω. Τὸ νεκρὸ 245
 τῶρα δὰ κάποιος πῆγε καὶ τὸν ἔθαψε·
 σκόνη ξερὴ πασπάλισε στὸ σῶμα του
 καὶ τοῦκαμε τὰ νεκρικὰ ραντίσματα.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Τί λές; καὶ ποιὸς νά κάμει τέτοια ἐτόλμησε;

ΦΥΛΑΚΑΣ

Δὲν ξέρω· ἐκεῖ δὲν ἦταν χτύπημα τσαπιοῦ,
 μῆτε δικέλλας σκάψιμο· κῆταν ἡ γῆς 250
 τραχειὰ καὶ χέρση, ἀνόργωτη κι ἀχάραχτη
 ἀπ' ἄμαξιοῦ τροχοῦς· ποιὸς τῶκαμε, ἄγνωστο.

Κι ὄντας ὁ πρῶτος τῆς ἡμέρας φυλαχτῆς
 μᾶς ἔδειξε τὸ πρᾶμα, σ' ὅλους φάνηκε 255
 θᾶμα δυσκολοξήγητο. Γιατὶ ὁ νεκρὸς
 δὲ φαίνονταν, σὲ μνήμα δὲν τὸν ἔθαψαν,

μά ήταν ριγμένη άπάνω του σκόνη ψιλή,
 σάν άπό κάποιον πού τό κρίμα άπόφευγε.
 Μήτ' άγριμιού σημάδια φαίνονταν εκεί,
 μήτε σκυλιού, πού νάρθε νά τόν ξέσκισε.
 Κι άσκημα λόγια μεταξύ μας ρίχναμε·
 κατηγορούσε φύλακας τό φύλακα 260
 και τελευταία στό δαρμό θά φτάναμε,
 και ποιός νά μās χωρίσει εκεί δέ βρίσκουνταν.
 Γιατί ένοχος καθένας ήταν, μά κανείς
 δέ φαίνονταν, κι όλοι έλεγαν δέν ξέρουμε.
 Κήμασταν έτοιμ' όλοι νά σηκώσουμε
 και σίδερο καμένο μέ τά χέρια μας,
 και στή φωτιά νά μπούμε, και νά όμόσουμε 265
 σ' όλους τούς θεούς, πώς μήτ' έμεις τό πράξαμε
 μήτε κανέναν ξέρουμε πού τόκαμε
 τό πράμα εκείνος ή τό προμελέτησε.
 Στο τέλος σά δέ βρίσκαμε άλλο τίποτα,
 λείι ένας, πού όλους πρός τή γή μās έκαμε
 νά σκύψουμε άπό φόβο τό κεφάλι μας· 270
 γιατί κι όχι νά πούμε δέ μπορούσαμε,
 και νά δεχτούμε πάλι δέ γλυτώνουμε.
 Κείπτε λοιπόν σ' έσένα νάναφέρουμε
 τό πράμα τουτο κι όχι νά τό κρύψουμε.
 Νίκησε αυτός ό λόγος κέπεσε ό λαχνός
 στό δόλιο έμέ νά λάβω τουτο τό καλό. 275
 Κήρθα άθελά μου κι άθελά σου έγώ σ' έσε,
 καλά τό ξέρω· άφού κανείς δέν άγαπά
 τόν άνθρωπο πού φέρνει κακές είδησεις.

Ο ΧΟΡΟΣ

Έω βασιλιά μου, έμένα ό νοϋς μου, ώς τάκουσα,
 μου λείι μην είναι άπό θεού τό πράμ' αυτό.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Πάψε πρίν με φρενιάσεις μέ τά λόγια σου, 280
 νά μη φανείς πώς είσαι γέρος κι άμυαλος.
 Γιατί λές πράματ' άνυπόφερτα, όταν λές

πώς οἱ θεοὶ φροντίζουν γι' αὐτὸν τὸ νεκρό.
 Μήπως σὰν εὐεργέτη ὑπερτιμώντας τον
 τὸν ἔθαψαν, ὁποῦρθε γιὰ νὰ κάψει αὐτὸς 285
 διπλόστυλους ναοὺς κι ἀφιερῶματα,
 τῆ γῆ τους νὰ ρημάξει καὶ τοὺς νόμους της;
 Ἦ τοὺς κακοὺς νομίζεις οἱ θεοὶ τιμοῦν;
 Ὅχι. Μόνον στὴν πόλη ἀπὸ καιρὸν αὐτὰ
 κάμποιοι ποὺ δέ με ὑπόφερναν μουρμούριζαν 290
 γιὰ 'μέ, κρυφὰ κουνώντας τὸ κεφάλι τους,
 οὐδ' ἔσκυφταν τὸν τράχηλό τους στὸ ζυγὸ,
 καθὼς ἦταν τὸ δίκιο, γιὰ νὰ μὲ ὑπακοῦν.
 Αὐτοί, καλὰ τὸ ξέρω, τοὺς παράσυραν
 μὲ πληρωμὴ νὰ κάμουν τέτοια πράματα.
 Κι ἀπ' ὅσα στοὺς ἀνθρώπους συνηθίζονται 295
 κακὸ δὲ φύτρωσε ἄλλο σὰν τὰ χρήματα.
 Αὐτὰ στὶς πολιτεῖες φέρνουν χαλασμό,
 αὐτὰ διώχνουν ἀνθρώπους ἀπ' τὰ σπίτια τους,
 αὐτὰ πλανεύουν τῶν φρονίμων τὰ μυαλὰ
 καὶ τὰ γυρίζουν πρὸς τὰ αἰσχρὰ τὰ πράματα·
 καὶ στοὺς ἀνθρώπους ἔδειξαν τὶς πονηριῆς 300
 καὶ καθεμιὰν ἀσέβεια τοὺς ἐδίδαξαν.
 Ὅσοι ὁμως πληρωμένοι τᾶκαμαν αὐτὰ,
 μὲ τὸν καιρὸ ὅπως πρέπει θὰ τιμωρηθοῦν.
 Ἄλλ', ἂν τὸ Δία ἀκόμα ἐγὼ τὸν σέβουμαι,
 μάθε καλὰ, καὶ μ' ὄρκο σοῦ τὸ λέω αὐτό, 305
 πὼς ἂν δὲ βρεῖτε καὶ μπροστὰ στὰ μάτια μου
 δὲ φέρετ' αὐτὸν πῶχει θάψει τὸ νεκρό,
 δὲν εἶναι ὁ Ἄδης μόνον ἀρκετὸς γιὰ σᾶς,
 ἀλλὰ θὰ σᾶς κρεμάσω πρῶτα ζωντανούς,
 ὡς ποὺ τὸ κρίμ' αὐτὸ νὰ φανερώσετε,
 νὰ ξέρετε κι ἄλλη φορά ἀπὸ ποῦθ' ἐσεῖς 310
 νάρπάζετε τὸ κέρδος, καὶ νὰ μάθετε
 νὰ μὴν ποθεῖτε πάντοτε τὰ χρήματα.
 Κι ἀπὸ τὰ αἰσχρὰ τους κέρδη οἱ περισσότεροι
 θὰ ἰδεῖς κακὸ νὰ πάθουν κι ὄχι νὰ σωθοῦν.

ΦΥΛΑΚΑΣ

Κάτι νὰ πῶ μ' ἀφήνεις, ἢ νὰ φύγω πιά; 315

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Δὲν ξέρεις πόσο μ' ἐνοχλοῦν τὰ λόγια σου;

ΦΥΛΑΚΑΣ

Σταυτιά ἔχεις τὴν ἐνόχληση, γιὰ στὴν ψυχὴ;

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Καὶ τί, θὰ μὲ ξετάξεις ποῦναι ἡ λύπη μου;

ΦΥΛΑΚΑΣ

Ὁ φταίχτης στὴν ψυχὴ σου φέρνει πείραξη
κὲγὼ σταυτιά σου μόνον.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Πόσο φλυαρεῖς! 320

ΦΥΛΑΚΑΣ

Ὅμως ποτὲ τὸ πρᾶμα αὐτὸ δὲν τῶκαμα.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ναί, τὴ ζωὴ σου πούλησες γιὰ χρήματα.

ΦΥΛΑΚΑΣ

*Αλίμονο!

Κακὸ νὰ κάνει κρίσην ἄδικη ὁ κριτής.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Καμάρωνε τὴν κρίση σου. Ὅμως ἂν αὐτοὺς
ποὺ τᾶχουν πράξει αὐτὰ δὲ μοῦ τοὺς δείξετε, 325
θὰ ἰδεῖτε τὰ κακὰ τῆς αἰσχροκέρδειας.

ΦΥΛΑΚΑΣ

Μακάρι ἀμέσως νὰ βρεθοῦν· μὰ ἂν θὰ πιαστοῦν
κιᾶν δὲν πιαστοῦν—ἡ τύχη θὰ τὸ κρίνει αὐτό—
ἔδῳ ἐσὺ δὲ μὲ βλέπεις νὰ ξανάρθω ἐγώ.

Κι ἀφοῦ χωρὶς νὰ ἐλπίζω τῶρα γλύτωσα, 330
γι' αὐτὸ μεγάλη χάρη στοὺς θεοὺς χρωστῶ.

Φεύγει τρέχοντας, ἐνῶ ὁ Κρέοντας εἶχε μπεῖ στοὺς παλάτι.

*Αντιγόνη

4. ΣΤΑΣΙΜΟ Α΄.

ΧΟΡΟΣ

Στροφή 1

Εἶναι πολλὰ τὰ θαυμαστά, μὰ τίποτα δὲν εἶναι
 πιὸ θαυμαστὸ ἀπ' τὸν ἄνθρωπον. Αὐτὸς περνοδιαβαίνει
 καὶ πέρ' ἀπὸ τῆ θάλασσα τῆ λευκοκυματοῦσα
 μὲ τὶς φουρτούνες τοῦ νοτιᾶ, στὰ κύματα ἀποκάτω, 335
 ποὺ ἀφρομανίζουν γύρω του. Αὐτὸς τὴν πιὸ μεγάλην
 ἀπ' ὅλους τοὺς θεοὺς, τῆ Γῆ, τὴν ἄφταρτη καίωνα,
 κατακουράζει ὀργώνοντας μ' ἀλέτρια πάνω κάτου
 ποὺ κάθε χρόνο ταχτικὰ τὰ σέρνουν τ'ἀλογὰ του. 340

'Αντιστροφή 1

Καὶ τ'ἀλαφρόμυαλα πουλιὰ τὰ πιάνει μὲ τὰ βρόχια·
 κι ἄγρια θεριά λογιῆς λογιῆς, καὶ τάρμυροῦ πελάγου
 τὰ θρέμματα ὅλα ὁ ἄνθρωπος ὁ πάντεχνος τάρπάζει 345
 μὲ δίχτυα λιναρόπλεχτα. Μὲ μηχανὲς δαμάζει
 θεριά λαγκαδοκοίμητα καὶ βουνογυρισμένα.
 Καὶ τ'ἀλογο πῶχει πυκνὴ στὸν τράχηλο τῆ χαίτη 350
 τὸ βάζει κάτω στὸ ζυγὸ καὶ τὸ χαλιναρώνει·
 ἔτσι καὶ τὸν ἀκούραστο βουνόταυρο ἡμερώνει.

Στροφή 2

Καὶ γλῶσσα, κι ἀνεμόγοργα φρονήματα, καὶ τρόπους
 γιὰ τὸ καλὸ κυβέρνημα τῆς πολιτείας βρῆκε· 355
 καὶ ν'ἀψηφᾶ στὸ ξέσκεπο τὶς σαΐτιες τῶν πάγων
 καὶ τῆς κακῆς νεροποντῆς, ὁ τετραπερασμένος!
 Σὲ κάθε τι μελλούμενο καὶ τί νὰ κάνει ξέρει. 360
 Μόνον ἀπὸ τὸ θάνατο δὲ θάβρει σωτηρία,
 ἂν κ'ἔχει βρεῖ σ' ἀγιάτρευτες ἀρρώστιες θεραπεία.

'Αντιστροφή 2

Κένῳ μὲ τέχνη ἀνέλπιστη σοφίζεται τὰ πάντα, 365
 πότε βαδίζει στὸ κακό, πότε καλὸ γυρεύει·
 κι ὅταν τοὺς νόμους σέβεται τοῦ τόπου καὶ τὸ δίκιο
 τῶν θεῶν τόρκοπαράδοτο, τιμιέται μὲς στὴ χώρα·
 μὰ ἂν τὸ κακὸ ἐγκολπώνεται μὲ τὴν κακὴ του τόλμη, 370
 τότε στὴ χώρα τὸν μισοῦν. Ποτὲ συγκάτοικό μου
 τὸν τέτοιο ἄς μὴν τὸν ἔχω ἐγώ, μηδὲ κι ὁμόγνωμό μου. 375

5. ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ Β΄.

Ξανάρχεται ὁ φύλακας ὀδηγώντας τὴν Ἀντιγόνη, ποὺ βαδίζει μὲ τὸ κεφάλι τῆς πρὸς τὰ κάτω.

Ἀνάπαιστοι

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Ἄλλὰ βλέπω μπροστά μου σημεῖο θεϊκό:
 πῶς μπορῶ, ἀφοῦ τὴν ξέρω, γι' αὐτὴ νὰ μὴν πῶ
 πῶς δὲν εἶναι ἡ κοπέλα Ἀντιγόνη;
 Ὡ τοῦ δύστυχου Οἰδίποδα δύστυχη κόρη, 380
 γιατί τάχα σὲ φέρνουν ἐδῶ; τί συμβαίνει;
 μήπως ἔχεις πατήσει τοὺς νόμους τοῦ ρήγα
 καὶ σὲ πράξη τρελὴ σ' ἔχουν πιάσει, καημένη;

ΦΥΛΑΚΑΣ

Αὐτὴ εἶναι ἡ κείνη πῶχει θάψει τὸ νεκρό·
 τὴν πιάσαμε στὴν πράξη. Ποῦναι ὁ Κρέοντας; 385

ΧΟΡΟΣ

Στὴν ὥρα ξαναβγαίνει ἀπὸ τ'ἀνάκτορα.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Τί τρέχει; καὶ πῶς ἦρθα σ' ὥρα πῶπρεπε;

ΦΥΛΑΚΑΣ

Κανεῖς, ἀφέντη, μ' ὄρκο τὸ ὄχι νὰ μὴν πεῖ·
 τὴν πρώτη γνώμη βγάζει ψεύτρα ἢ δεύτερη;
 κέγώ ἄλεγα ποτέ μου νὰ μὴν ἔρθω ἐδῶ, 390
 μ' ἐκεῖνες τίς φοβέρες σου, ποὺ πάγωσα.
 Ἡ ἀνέλπιστη ὁμως κι ἀνεπάντεχη χαρὰ
 περνάει πολὺ κάθε ἄλλην εὐχαρίστηση,
 κέρχουμαι, ἐνῶ ὄρκον ὄμοσα νὰ μὴν ἔρθῶ,
 τὴν κόρη τούτη φέρνοντας, ποὺ τὸ νεκρό 395
 τὴν πιάσαμε νὰ θάφτει. Δὲν ἐρρίξαμε
 λαχνό, μὰ εἶναι δικό μου τοῦτο τὸ εὔρεμα
 κι ὄχι ἄλλου. Κέτσι τώρα αὐτήν, ἀφέντη μου,
 ἀφοῦ τὴν πάρεις, μοναχός σου ἀνάκρινε
 καὶ ξέταξε ὅπως θέλεις· κείναι δίκιο ἐγώ
 νὰπαλλαχτῶ ἀπὸ τοῦτα πιά τὰ βάσανα. 400

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Καὶ πῶς τῆ φέρνεις τούτη; ποῦ τὴν ἔπιασες;

ΦΥΛΑΚΑΣ

Αὐτὴ ἔθαφτε τὸν ἄντρα· τάχεις ὅλα πιά.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Νοιώθεις τί μοῦ εἶπες; κι ὅσα λὲς εἶναι σωστά;

ΦΥΛΑΚΑΣ

Τὴν εἶδα αὐτὴ νὰ θάφτει τὸ νεκρό, ποῦ ἐσὺ
πρόσταξες νὰ μὴ θάψουν. Τά εἶπα καθαρά; 405

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Καὶ πῶς ἐφανέρωθη; Πῶς τὴν πιάσατε;

ΦΥΛΑΚΑΣ

Ἔτσι ἔγινε τὸ πρᾶμα: Καθὼς πῆγαμε
φοβερισμένοι τρομερὰ ἀπὸ λόγου σου,
σαρώσαμε τὴ σκόνη εὐτύς, ποῦ σκέπαζε
τὸν πεθαμένο, καὶ σὰν ξεγυμνώσαμε 410
τὸ σαπισμένο σῶμα του, καθίσαμε

ψηλὰ στοὺς βράχους, σ' ἓναν τόπο ἀπάνεμο,
ποῦ εἶχαμε φύγει, μὴ μᾶς φτάσει ἡ βρόμα του,
κι ἄγρυπνοι ἓνας τὸν ἄλλο φοβερίζαμε,
ἂν ὄκνευε κανένας μὲς στὸν κόπο αὐτόν.

Αὐτὰ ἦταν, ὡς ποῦ ἀνέβη πιά μεσουρανής 415

τοῦ ἡλιοῦ ὁ λαμπρὸς ὁ κύκλος καὶ μᾶς φλόγιζε
τὸ κᾶμα· κένας σίφουνας τότε' ἄξαφνος

ἀπὸ τῆ γῆς σηκώνει ἀνεμοστρόβιλο,
θεϊκὸ κακό, ποῦ ἀπλώθη μὲς στὸν κάμπο αὐτό,
κι ὅλων τῶν δέντρων χάλασε τὸ φούντωμα,
κι ὁ ἀπέραντος ἀθέρας ἀνταριάστηκεν. 420

Ἔμεῖς τῆ θεϊκὴν ὄργη ὑπομέναμε

σὰν κλείσαμε τὰ μάτια. Κι ὄταν ἀπ' αὐτὴν
ὑστερα ἀπ' ὦρα κάμποση γλυτώσαμε,
φαίνεται ἡ κόρη: σκούζει μὲ στριγγὴ φωνὴ
πικροῦ πουλιοῦ, ποῦ βρίσκει τὴ φωλίτσα του
ὄρφανὴν κι ἄδεια, δίχως τὰ μικρούλια του. 425

Ἔτσι κι αὐτή, σὰ βλέπει τὸ νεκρὸ γυμνόν,
 ἀναθρηνεῖ καὶ κλαίγει, ξεφωνίζοντας
 κατάρες μαῦρες σ' ὁποίους τῶκαμαν αὐτό.
 Καὶ φέρνει εὐτύς στὰ χέρια τῆς χῶμα ξερό,
 κι ἀπὸ προχύτη χάλκινο καλόκρουστο 430
 μὲ τρίσπονδες ραντίζει τὸ νεκρὸ χοές.

Ἔμεῖς χυμοῦμε, σὰν τὴν εἶδαμε, ὅλοι μας,
 χωρὶς καθόλου νὰ σκιαχεῖ, τὴν πιάνουμε,
 καὶ τὴ ρωτοῦμε γιὰ τὶς πράξεις πῶκανε 435
 τώρα καὶ πρῶτα· δὲν ἀρνιώνταν τίποτα.
 Γιὰ μένα αὐτὸ ἴναι καὶ γλυκὸ μὰ καὶ πικρό.

Εἶναι γλυκὸ ἀπὸ τὰ κακὰ νάπαλλαχτῶ,
 ἀλλὰ νὰ σέρνω στὸ κακὸ τοὺς φίλους μου,
 πικρότατο. Ὅμως μπρὸς στὴ σωτηρία μου 440
 ἐγὼ ὅλα τοῦτα τὰ θωρῶ κατώτερα.

KPEONTAS

Ἐσύ, ποὺ σκύβεις κάτω τὸ κεφάλι σου,
 λές ἢ τάρνιέσαι πῶς δὲν τᾶπραξες αὐτά;

Ἡ Ἀντιγόνη σηκώνει τὸ κεφάλι καὶ κοιτάζει τὸν Κρέοντα.

ANTIGONH

Καὶ λέω, καὶ δὲν τάρνιοῦμαι πῶς δὲν τᾶπραξα.

KPEONTAS

Στὸ φύλακα

Ἐσύ τώρα ὅπου θέλεις ἤμπορεῖς νὰ πᾶς·
 ἔχεις γλυτώσει ἀπὸ βαρεῖα κατηγορία. 445

Στὴν Ἀντιγόνη.

Μὰ πέ μου ἐσύ κοντολογῆς καὶ σύντομα:
 τὰ κηρυγμένα τᾶξερες, ποὺ ἐμπόδιζαν;

ANTIGONH

Ναί, τᾶξερα, πῶς ὄχι; κῆταν φανερά.

KPEONTAS

Λοιπὸν τοὺς νόμους νὰ πατήσεις τόλμησες;

ANTIGONH

Ναί, γιὰτ' ὁ Δίας δὲ μοῦ πρόσταξεν αὐτά,
 μήτε ἡ Δικαιοσύνη, ποὺ μὲ τοὺς θεοὺς 450

τοῦ Κάτω κόσμου μένει, τέτοιους ἔβαλε
 γιὰ τοὺς ἀνθρώπους νόμους, μήτ' ἐνόμιζα
 νᾶχουν οἱ προσταγές σου τόση δύναμη,
 ποὺ νὰ μπορεῖς, θνητὸς ἐσύ, νὰ μὴν τιμᾶς
 ἀγραφους νόμους τῶν θεῶν κι ἀσάλευτους. 455
 Γιατὶ δὲν ἔχουν γίνει σήμερα καὶ χτές,
 ἀλλ' αὐτοὶ ζοῦν αἰώνια, κι ἄνθρωπος κανεῖς
 δὲν ξέρει πότε πρωτοφάνηκαν. Αὐτοὺς
 σκοπὸ δὲν εἶχα νὰ καταπατήσω ἐγώ,
 φοβούμενη τὴ γνώμη κανενὸς θνητοῦ,
 καὶ νὰ μὲ τιμωρήσουν οἱ θεοὶ γι' αὐτό·
 γιατί πὼς θὰ πεθάνω, τῶξερα καλά,— 460
 πὼς ὄχι;—δίχως τὸ δικό σου κήρυγμα.
 Κιᾶν πρόωρα θὰ πεθάνω, κέρδος τὸ θαρρῶ.
 Γιατὶ ὅποιος ζεῖ στὴν πίκρα μέσα, ὅπως ἐγώ,
 σὰν ἀπεθάνει πάντα κέρδος ἔχει αὐτός.
 Ἔτσι κέγώ νὰ λάβω αὐτὸν τὸ θάνατο 465
 καθόλου δὲ λυποῦμαι· ἂν ὁμως ἄφηνα
 τὸν πεθαμένο γιὸ τῆς μάνας μου ἄθαφτο,
 γιὰ κείνο θὰ ἔλυπούμουν· ὄχι ὁμως γι' αὐτά.
 Κιᾶν μὲ θαρρεῖς πὼς κάνω ἀνόητα πράματα,
 ἴσως ἀνόητος γιὰ μιὰ ἀνόητη μὲ περνᾶ. 470

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Σκληρόγνωμο βλαστάρι ἀπὸ τραχὺ γονιό:
 στὶς συμφορὲς δὲν ξέρει αὐτὴ νὰ ὑποχωρεῖ.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἄλλὰ νὰ μάθεις ὅτι τᾶγρια πείσματα
 πρὸ πάντων πέφτουν, καὶ τὸ στέριο σίδερο,
 ἂν στὴ φωτιά καεῖ καὶ γίνει ὀλόσκληρο, 475
 συχνὰ θὰ ἰδεῖς νὰ σπάσει καὶ νὰ συντριφεῖ.
 Ξέρω πὼς σωφρονίζει τᾶγρια τᾶλογα
 μικρὸ χαλιναράκι· γιὰτ' εἶν' ἄπρεπο
 ἐκεῖνος ποῦνα δουῖλος νὰ ὑψηλοφρονεῖ.
 Αὐτὴ ὁμως νὰ καυχίεται τότες ἤξερε,
 τοὺς κηρυγμένους νόμους ὅταν πάτησε· 480

κι αὐτὴ ἴναι αὐθάδεια δεύτερη, ἀφοῦ τᾶπραξε,
 νὰ τὰ καυχίεται καὶ νὰ μᾶς περιγελά.
 Ἐγὼ πιά δὲν εἰμ' ἄντρας, ἄντρας εἶν' αὐτῆ,
 σὰ μείνουν τέτοιες πράξεις ἀτιμώρητες. 485
 Ἄλλὰ κὴ ἀδερφή μου ἂν τὴν ἐγέννησε,
 κιᾶν εἶναι ἀκόμα πιὸ σιμὰ στὸ αἷμα μου
 ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς μας ὅλους, πού τιμοῦν
 τὸ σπιτικό μας Δία, δὲν ξεφεύγει αὐτὴ
 κὴ ἀδερφή της ἀπὸ θάνατο κακό·
 γιατί κέκεῖνην ὅμοια τὴν κατηγορῶ
 πῶς ἔχει μελετήσει τούτην τὴν ταφή. 490
 Φωνάξετέ την· τώρα δὰ τὴν εἶδα ἐγὼ
 μὲς στὸ παλάτι λυσσασμένη καὶ τρελή.
 Ὅποιοι στὸ σκότος τᾶδικα σοφίζονται,
 συχνὰ ἡ ψυχὴ τους ἀπὸ πρὶν προδίνεται.
 Θυμῶνω κι ὅταν στὸ κακὸ πιαστῆ κανεῖς 495
 κέπειτα θέλει νὰ τὸ δείχνει γιὰ ὄμορφο.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Θὰ μὲ σκοτώσεις· θέλεις ἄλλο πλειότερο;
 ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ὅχι, δὲ θέλω· κι ὅλα τάχω πιά μ' αὐτό.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Λοιπὸν τί περιμένεις; Τίποτε σ' ἐμὲ
 δὲν εἶναι πού νᾶρέσει ἀπὸ τὰ λόγια σου, 500
 μηδὲ ποτὲ θᾶρέσει· κέτσι φυσικὰ
 κέσένα τὰ δικά μου σὲ δυσαρεστοῦν.
 Καὶ ποῦθε θᾶβρω δόξα μεγαλύτερη,
 παρὰ τὸν ἀδερφό μου ἐνταφιάζοντας;

Δείχνοντας τοὺς γέροντες τοῦ χοροῦ.

Γι' αὐτὸ θὰ μὲ παινοῦσαν ὅλοι τους αὐτοί,
 τὴ γλῶσσα τους ὁ φόβος ἂν δὲν ἔδενε. 505
 Ἄλλ' ἔχει ἡ βασιλεία πάμπολλα καλὰ,
 κέλεύτερα ὅσα θέλει κάνει καὶ λαλεῖ.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἄπ' ὅλους τούτους ἔτσι μόνο ἐσύ θωρεῖς.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Θωροῦν κι αὐτοί· μὰ ἐμπρός σου κλειοῦν τὸ στόμα τους.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Δὲ ντρέπεσαι, ἄλλη γνώμη νᾶχεις ἀπ' αὐτούς; 510

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ντροπή 'ναι νὰ τιμοῦμε τοὺς ὁμόσπλαχνους;

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Κι ὁ ἀντίμαχός του δὲν εἶν' αἷμα σου κι αὐτός;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Αἷμα μου, ἀπὸ μιά μάνα κι ἀπὸ ἓνα γονιό.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Περιφρονᾷς ἐκείνον σὰν τιμᾶς αὐτόν.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Αὐτὰ ποὺ λές ἐκείνος δὲ θὰ τὰ δεχτεῖ. 515

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Σὰν τὸν τιμᾶς παρόμοια μὲ τὸν ἄνομον!

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

'Εχάθηκε ἀδερφός του κι ὄχι σκλάβος του.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

'Εχτρός στὴ χώρα, ὁ ἄλλος ὑπερασπιστής.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Δὲν κάνει ὁ Ἄδης διάκριση στοὺς νόμους του.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Τὸ ἴδιο πρέπει κι ὁ καλὸς μὲ τὸν κακό; 520

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ποιὸς ξέρει ἂν καὶ στὸν Ἄδη τὰ τιμοῦν αὐτά;

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

'Ο ἐχτρός μου φίλος, κι ἂν χαθεῖ, δὲ γίνεται.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Γεννήθηκα ὄχι νὰ μισῶ, μὰ νὰ αγαπῶ.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Σὰν πᾶς στὸν Ἄδη, ἀγάπα τους, ἂν ἀγαπᾶς·

μὰ ἐγὼ ὅσο ζῶ, γυναῖκα δὲ θὰ κυβερνᾶ.

525

Φέρνουν τὴν Ἴσμήνη.

Ἄναπαιστοι

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Ἄλλὰ νά την ἡ Ἴσμήνη στὶς πύλες μπροστά,

χύνει κάτω φιλάδερφα δάκρυα·

καὶ τὸ σύγνεφο ἐπάνω στὰ φρύδια της

ἀσκημίζει τὸ κόκκινο πρόσωπο,

βρέχοντάς της τὸ ὠριόμορφο μάγουλο.

530

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Κέσὺ πού σπίτι μουλωχτὴ σὰν ὄχεντρα

κρυφὰ τὸ αἷμα μοῦπινες,—κιούτ' ἤξερα

πὼς ἔθρεφα δυὸ ἐπίβουλες ἀντάρτισσες

τοῦ θρόνου μου—ἔλα πές μου, θὰ παραδεχτεῖς

πὼς βόηθησες σὲ τούτην τὴν ταφή κέσὺ,

ἢ μ' ὄρκο ἀρνεῖσαι πὼς δὲν ξέρεις τίποτα;

535

ΙΣΜΗΝΗ

Τὸπραξα τοῦτο, ἀφοῦ τόμολογεῖ κι αὐτή,

καὶ συνεργάτισσά εἶμαι καὶ συνένοχη.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Αὐτὸ ἡ δικαιοσύνη δὲν τὸ θέλει, ἀφοῦ

μήτε βοηθὸν σὲ πῆρα, μήτε δέχτηκες.

ΙΣΜΗΝΗ

Ντροπὴ δὲν τόχω στὴ φουρτούνα σου κέγὼ

540

νᾶρθω μαζί σου στὸ ταξίδι τὸ πικρό.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ὁ Ἄδης ξέρει κοί νεκροὶ ποιοὶ τὸπραξαν·

μόνον μὲ λόγια ἀγάπη δὲν τὴ θέλω ἐγὼ.

ΙΣΜΗΝΗ

Μὴ μὲ καταφρονέσεις νὰ χαθῶ κέγὼ

μ' ἐσέ, ἀδερφή μου, καὶ τιμήσω τὸ νεκρό.

545

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Νὰ μὴ χαθεῖς μ' ἐμένα· ὅσα δὲν τᾶγγιζες

μὴν τὰ ζητᾶς· καὶ φτάνει πού πεθαίνω ἐγὼ.

ΙΣΜΗΝΗ

Χωρίς ἐσένα τί τῆ θέλω τῆ ζωῆ;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Τὸν Κρέοντα πιά ρώτα, πού τὸν γνοιάζεσαι.

ΙΣΜΗΝΗ

Τί μὲ λυπᾶς μὲ τέτοια, ἀφοῦ δέ σ' ὠφελεῖ;

550

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

"Ὅμως γελῶ μὲ πόνον, ἂν γελῶ μ' ἐσέ.

ΙΣΜΗΝΗ

Σὰν τί νὰ κάμω τώρα γιὰ καλὸ σου ἐγώ;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Τὸν ἑαυτὸ σου σῶσε. Δὲ φτωνῶ γι' αὐτό.

ΙΣΜΗΝΗ

Νὰ μὴν πεθάνω, ἢ δόλια, ἐγὼ μαζὶ μ' ἐσέ;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ἐσὺ τῆ ζωῆ προτίμησες, τὸ Χάρο ἐγώ.

555

ΙΣΜΗΝΗ

Ἄλλ' ὄχι δίχως νὰ σοῦ πῶ τοὺς λόγους μου.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Γι' ἄλλους ἐσὺ εἶχες δίκιο, γι' ἄλλους εἶχα ἐγώ.

ΙΣΜΗΝΗ

Ἄλλ' ἔχουμε τὸ ἴδιο φταιξιμο κοί δυό.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ἐννοια σου. Ἐσὺ ἴσαι ζωντανή, μὰ ἐμένα πιά,
γιὰ τῶν νεκρῶν τῆ χάρη, μῶσθησε ἡ ζωῆ.

560

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Αὐτὰ τὰ δυὸ κορίτσια ξεμυαλίστηκαν,
ἢ μιὰ ἀπὸ τώρα, ἢ ἄλλη ἀφότου βρέθηκε.

ΙΣΜΗΝΗ

Δὲ μένει, βασιλιά μου, στοὺς κακότυχους
μηδὲ κι ὁ φυσικὸς τους νοῦς, μὰ χάνεται.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Σ' ἐσέν' ἀφότου πράττεις μὲ κακοὺς κακά.

565

ΙΣΜΗΝΗ

Μὰ πῶς μπορῶ νὰ ζήσω ἐγὼ δίχως αὐτή;

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Γι' αὐτὴ μὴν κάνεις λόγο· δὲν ὑπάρχει πιὰ.

ΙΣΜΗΝΗ

Τοῦ γιοῦ σου θὰ σκοτώσεις τὴ μελλόνουφη;

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Κι ἄλλων χωράφια βρίσκονται γι' ἀλέτρεμα.

ΙΣΜΗΝΗ

Δὲ βρίσκονται ζευγάρια τόσο ταιριαστά.

570

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Μισῶ κακὲς γυναῖκες γιὰ τοὺς γιούς μου ἐγώ.

ΙΣΜΗΝΗ

Πόσο σὲ βρίζει, ὦ Αἴμονα, ὁ πατέρας σου!

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Μὲ σκότισες πολὺ κέσὺ κιὸ γάμος σου.

ΙΣΜΗΝΗ

Πῶς, τὸ παιδί σου θὰ χωρίσεις ἀπ' αὐτή;

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Αὐτὸν τὸ γάμο θὰ χαλάσει ὁ θάνατος.

575

ΧΟΡΟΣ

Τὸ θάνατό της, φαίνεται, ἀποφάσισης.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Κέσὺ κέγῳ.—Ὑπηρέτες, μὴν ἀργεῖτε, μπρός·

γιὰ πάρτε μέσα τοῦτες τὶς γυναῖκες πιὰ
καὶ δέστε τες, δὲν πρέπει νάναι ἐλεύτερες.

Γιατὶ νὰ φύγουν προσπαθοῦν κοί τολμηροί,

σὰ βλέπουν πῶς κοντὰ τους στέκει ὁ θάνατος.

580

Δυὸ κονταροφόροι τοῦ Κρέοντα παίρνουν τὶς δυὸ ἀδερφές καὶ φεύγουν.
Ὁ Κρέοντας μένει στὴ σκηνὴ συλλογισμένος.

6. ΣΤΑΣΙΜΟ Β'.

ΧΟΡΟΣ

Στροφή 1

Καλότυχοι ὅσοι βάσανα δὲ γεύτηκαν στὴ ζωὴ τους·

γιατί ὅποιον ἀπ' ὀργή θεοῦ θάνασεισται τὸ σπίτι,
 καμιά δὲ λείπει συμφορὰ πού νά μὴν πέσει μέσα,
 κι ὅσο πληθαίνουν οἱ γενιές καὶ τὸ κακὸ πληθαίνει. 585
 Ὅμοια καθὼς τῆς θάλασσας τὸ κύμ' ἀνακατεύει
 βαθιὰ τὴ μαύρην ἀμμουδιὰ κι ἀνεμοταραγμένην,
 ὅταν τρελὰ φυσομανοῦν οἱ ἄνεμοι τῆς Θράκης, 590
 καὶ μὲς στὸ σκοτεινὸ βυθὸ τὸ σπρώχνουν καὶ ξεσπᾶ,
 καὶ τὰ κρογιαλῖα ἀντιβροντοῦν ἀπὸ τὰ χτυπητὰ.

Ἐντιστροφή 1

Βλέπω τάρχαϊα παθήματα τῶν Λαβδακίδων, πέφτουν
 ἀπάνωτὰ στὰ σπίτια τους τὰ καταρημαγμένα· 595
 μηδὲ οἱ καινούργιες τους γενιές τίς συμφορὲς ξεφεύγουν·
 μὰ κάποιος θεὸς τὲς κυνηγᾶ, καὶ γλυτωμὸ δὲν ἔχουν.
 Καὶ τὴν ἄρ' ἀπὸ τῆ ρίζα τους τὴν τελευταία πάλι
 τὸ φῶς ὅπουχε ξαπλωθεῖ στοῦ Οἰδίποδα τὸ σπίτι, 600
 τὸ ἀποθερίζει ξαφνικὰ μιὰ σκόνη αἱματωμένη
 τῶν ὑποχθόνιων θεῶν, τὰ λόγια τὰ τρελὰ,
 κὴ Ἐρινύα πᾶσπρωξε στὴν τύφλα τὰ μυαλά.

Στροφή 2

Ποιά περηφάνεια ἀνθρώπινη θεὸ νὰ μπορούσε, ὦ Δία,
 τὴν ἀφταστὴ σου δύναμη γιὰ νὰ τὴ σταματήσῃ; 605
 Πού μήτε ὁ παντοδυναστής ὁ ὕπνος τὴν κλονίζει,
 μήτε κοὶ μῆνες τῶν θεῶν, πού ἀκούραστα γυρίζουν.
 Κι ἀπὸ τὰ χρόνια ἀγέραστος ἀφέντης βασιλεύεις
 στοῦ Ὀλύμπου τὴ λαμπρότητα τὴν ἀχτινοβολοῦσα. 610
 Μὰ πάντα γιὰ τὸν ἀνθρώπο, καὶ πρὶν καὶ στὰ στερνά,
 τέτοιος ὁ νόμος: τὴ ζωὴ μὲ πίκρες νὰ περνᾶ.

Ἐντιστροφή 2

Πολλοὺς ἀνθρώπους ὠφελεῖ ἡ ἀσύστατη ἡ ἐλπίδα, 615
 μὰ καὶ πολλοὺς τοὺς ἀπατᾶ μ' ἐπιθυμίες κούφιες·
 πλανεύει τὸν ἀνήξερον, ὡς ὅτου νὰποκάσει
 τὸ πόδι στὴ θερμὴ φωτιά. Γιατὶ σοφά εἶπε κάποιος 620
 μιὰ παροιμία ξακουστή: νὰ φαίνεται πὼς εἶναι
 κάποτε τὸ κακὸ καλὸ, σ' ὅποιον ὁ Θεὸς τοῦ σέρνει
 τὰ λογικὰ πρὸς τὸ χαμὸ· τὴ ζωὴ του αὐτὸς περνᾶ
 γιὰ λιγοστὸ μόνον καιρὸ χωρὶς τὴ συμφορὰ. 625

7. ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ Γ΄.

Μπαίνει ο Αΐμονας στη σκηνή από τα δεξιά, δηλαδή από την πολιτεία.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Ἄλλὰ νά τος ὁ Αἴμονας τώρα,
τὸ στερνὸ σου παιδί, μήπως ἦρθε
γιὰ τὸ θάνατο πιά πικραμένος
τῆς μελλόνουφης νιάς Ἀντιγόνης,
καὶ θρηνεῖ πού τὸ ταίρι του χάνει; 630

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Κάλλιο παρὰ ἀπὸ μάντες θὰ τὸ μάθω εὐτύς.
Γιέ μου, μὴν ἦρθες στὸν πατέρα σου μ' ὄργη
τὴν τελειωμένη ἀπόφασή μου ἀκούοντας
γιὰ τὴ μελλόνουφή σου; ἢ θᾶχω πάντοτε,
μ' ὃ τι κιᾶν κάνω, γιέ μου, τὴν ἀγάπη σου;

ΑΙΜΟΝΑΣ

Πατέρα, εἶμαι δικός σου, κέσὺ μ' ὀδηγᾶς 635
σὰν ἔχεις σκέψεις φρόνιμες, πού πρόθυμα
θακόλουθήσω. Καὶ κανένα γάμο ἐγὼ
μπρὸς στὶς καλές σου συμβουλές δὲν προτιμῶ.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Τέτοια στοῦ νοῦ σου, γιέ μου, νᾶχεις πάντοτε,
κι ὅλα στὴ γνώμη τοῦ πατρὸς νὰ ὑποχωροῦν. 640
Γι' αὐτὸ ἴσια-ἴσια οἱ ἄνθρωποι παρακαλοῦν
γιὰ νάποχτήσουν τέκνα ὑπάκουα σ' αὐτούς,
στά σπίτια τους νὰ τᾶχουν, πού καὶ τὸν ἔχτρο
κακὰ νάντεκδικιοῦνται, καὶ τὸ φίλο τους
ὁμοια μὲ τὸν πατέρα τους νὰ τὸν τιμοῦν.

Κι ὅποιος στὸν κόσμο βγάξει ἀνώφελα παιδιά, 645
σὰν ἄλλο τί θὰ πεῖς παρὰ πὼς γέννησε
στὸν ἑαυτό του βάσανα, καὶ στοὺς ἔχτροὺς
περίγελο μεγάλο; Αὐτὴν τὴ φρόνηση
λοιπὸν νὰ μὴν ἀφήσεις, γιέ μου, ἐσὺ ποτὲς
ἀπὸ τὸν πόθο μιᾶς γυναίκας, ξέροντας
πὼς εἶναι πάντα κρύο παραγκάλισμα, 650

κακή γυναίκα μὲς στὸ σπίτι ὁμόκλινη.
 Καὶ γίνεται ἄλλη μεγαλύτερη πληγή
 παρὰ ὁ κακὸς ὁ φίλος; Φτύσε την λοιπὸν
 καὶ σὰν ἐχτρὸ σου αὐτὴν τὴν κόρη στείλει την
 στὸν Ἄδη μ' ὅποιον θέλει ἐκεῖ νὰ παντρευτεῖ.
 Κι ἀφοῦ ἀπ' ὄλην τὴ χώρα μόνη αὐτὴν ἐγὼ 655
 τὴν ἔχω πιάσει φανερὰ παράκοην,
 ποτὲ στὴ χώρα ψεύτης δὲ θάποδειχτῶ,
 παρὰ θὰ τὴ σκοτώσω. Κι ἄς ὕμνολογεῖ
 τὸ Δία τὸν προστάτη τῆς συγγένειας.
 Ἄν θρέψω ἀντάρτες τοὺς δικούς μου συγγενεῖς,
 τοὺς ξένους θὰ τοὺς ἔχω πλιὸ χειρότερος. 660
 Ὅποιος στοὺς σπιτικούς του ὡς πρέπει φέρνεται,
 αὐτὸς καὶ πρὸς τὴ χώρα δίκιος θὰ φανεῖ.
 Κι αὐθαίρετα τοὺς νόμους ὅποιος δὲν τιμᾷ,
 ἢ θέλει νὰ προστάζει σ' ὅσους κυβερνοῦν,
 αὐτὸς ποτὲ ἀπὸ μένα δὲ θὰ ἐπαινεθεῖ. 665
 Ἄλλ' ὅποιον βάλει ἡ χώρα κυβερνήτη, αὐτὸν
 καὶ στὰ μικρὰ καὶ δίκια καὶ στὰ ἐναντία
 νὰ τὸν ἀκοῦμε πρέπει. Ὁ τέτοιος ἄνθρωπος
 ἐγὼ πιστεύω πῶς θὰ κυβερνᾷ καλά,
 μὰ καὶ θὰ θέλει νὰ τὸν καλοκυβερνοῦν, 670
 κι ἂν προσταχτεῖ στῆς μάχης τὸ τρικύμισμα,
 θὰ μείνει ἀντρεῖος παραστάτης καὶ πιστὸς.
 Κι ἀπὸ τὴν ἀναρχία μεγαλύτερον
 ἄλλο κακὸ δὲν εἶναι· αὐτὴ χῶρες χαλνᾷ
 καὶ σπίτια ἀναστατώνει· αὐτὴ στὸν πόλεμο
 τσάκισμα φέρνει στοὺς συντρόφους καὶ φυγὴ·
 μὰ τοὺς πολλοὺς ποὺ ἀκοῦν τοὺς κυβερνήτες των 675
 τοὺς σώζει ἢ πειθαρχία. Καὶ γι' αὐτὸ καθεὶς
 πρέπει τὸ νόμο νὰ φυλάγει πάντοτε,
 κιὰπὸ γυναίκα νὰ μὴ νικηθεῖ ποτέ.
 Κιἂν πρέπει ἀπὸ τὸ θρόνο γιὰ νὰ πέσω ἐγὼ,
 κάλλια νὰ πέσω ἀπ' ἄντρα, κέτσι δὲ θὰ ποῦν
 ἀπὸ γυναῖκες ὅτι ἐγὼ νικήθηκα. 680

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

"Αν δὲ μᾶς πῆραν τὰ γεράματα τὸ νοῦ,
φρόνιμα τὰ θαρροῦμε ἑμεῖς αὐτὰ ποῦ λές.

ΑΙΜΟΝΑΣ

- Οἱ θεοί, πατέρα, δίνουν στοὺς ἀνθρώπους νοῦ,
τὸ πιὸ μεγάλο ἀπ' ὅλα τάποχτήματα.
Κέγὼ πὼς δὲν τὰ λέγεις ὄλ' αὐτὰ σωστά, 685
μήτε μποροῦσα μήτε θᾶξερα νὰ πῶ.
Μπορεῖ ὅμως κι ἄλλος νᾶχει γνώμη φρόνιμη.
Κέγὼ μαθαίνω φυσικὰ πρὶν ἀπὸ σέ
τί λὲν γιὰ σένα ἢ πράττουν ἢ κατηγοροῦν.
Γιατὶ φοβᾶται τοῦ λαοῦ ἓνας ἀνθρωπος 690
νὰ πεῖ μπροστὰ σου λόγια, ποῦ νὰ πικραθεῖς.
"Ὅμως ἐγὼ νᾶκούω ἀπὸ κρυφὰ μπορῶ
πὼς κλαίει ἡ πολιτεία γιὰ τὴν κόρη αὐτή,
ποῦ ἀπ' ὅλες τὶς γυναῖκες ἀθώωτερη,
γιὰ πράξεις τιμημένες χάνετ' ἄδικα 695
γιατὶ τὸν ἀδερφό της, πῶπεσε νεκρός,
στὸ αἶμα βαμμένος, δὲν τὸν ἄφησε ἄθαφτον,
λαίμαργοι σκύλοι νὰ τὸν φᾶν κι ἄγρια πουλιὰ·
λοιπὸν δὲν τῆς ἀξίζει μιὰ χρυσή τιμή;
Τέτοια στὴ χώρα μυστικὰ σιγομιλοῦν. 700
Γιὰ 'μέ δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο ἀνώτερο
ἀπὸ τὴν εὐτυχία σου, πατέρα μου.
Καὶ τί καμάρι πιὸ μεγάλο στὰ παιδιὰ
παρὰ ἡ ἀκμὴ καὶ δόξα τοῦ πατέρα τους;
ἢ τί γιὰ τὸν πατέρα ἀπὸ τὰ τέκνα του;
Λοιπὸν μιὰ γνώμη ἀγύριστη νὰ μὴ βαστᾶς, 705
ὀρθὸ πὼς εἶναι μόνον ὅ,τι λές ἐσύ.
Κι ὅποιος θαρρεῖ πὼς μόνο αὐτὸς φρονεῖ σωστά,
ἢ πὼς ἀνώτερη ἔχει γλῶσσα καὶ ψυχὴ
ἀπὸ κάθ' ἄλλον, ὅταν ξανοιχτοῦν αὐτοὶ
φαίνονται κούφιοι. Ἄλλὰ καὶ γιὰ τὸν πιὸ σοφὸ 710
ντροπή δὲν εἶναι νὰ μαθαίνει πλειότερα,
καὶ μήτε νὰ τεντώνει τὸ σκοινὶ πολὺ.
Βλέπεις στὰ ποταμήσια γοργὰ ρέματα

σώζουν τούς κλώνους ὅσα δέντρα ὑποχωροῦν,
 κι ὅσα ἀντιστέκουν, σύρριζά τους χάνονται.
 Τὸ ἴδιο κι ὁποῖος τὰ πανιὰ τοῦ καραβιοῦ 715
 σὰν τὰ παρατεντώσει δὲν ὑποχωρεῖ
 στὸν ἄνεμο, ἀρμενίζει πιὰ τὰ μπρούμυτα
 μὲ τὰ θρονιά του γυρισμένα ἀνάσκελα.
 Μὰ ἔλλαξε γνώμη, δόσε τόπο στὴν ὀργή.
 Κι ἂν πέφτει καὶ σ' ἐμένα, πού εἶμαι νιός, νὰ πῶ
 μιὰ συμβουλή, λέω ποῦναι ἀνώτερο πολὺ 720
 νὰ γεννηθεῖ κανένας σ' ὅλα πάνσοφος,
 ἀφοῦ ὅμως εἶναι τοῦτο πρᾶμα ἀδύνατο,
 εἶναι καλὸ νὰκούει κι ὁποῖους λέν σωστά.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

*Ἄν λέγει, βασιλιά μου, αὐτὸς κάτι σωστό,
 ταιριάζει νὰ τὰκούσεις, κέσὺ πάλι αὐτόν·
 γιατί καλὰ κοί δυό σας ὁμιλήσατε. 725

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Σ' αὐτὴν τὴν ἡλικία τώρα πού εἴμαστε
 τέτοιο παιδάριο θὰ μᾶς μάθει λογική;

ΑΙΜΟΝΑΣ

Τὸ δίκιο μόνον· κι ἂν ἐγὼ εἶμαι τόσο νιός,
 ξέταξε ὄχι τὰ χρόνια, ἀλλὰ τὰ πράματα.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Εἶν' αὐτὸ πρᾶμα νὰ τιμᾶς τούς ἄνομους; 730

ΑΙΜΟΝΑΣ

Ποτὲ δὲ λέγω νὰ τιμοῦμε τούς κακοὺς.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Μὰ αὐτὴ σὲ τέτοιο σφάλμα δὲν ἐπιάστηκες;

ΑΙΜΟΝΑΣ

*Ὁχι, ὁ λαὸς τῆς Θήβας δὲν τὸ λείει αὐτό.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Μὰ ἐγὼ τί νὰ προστάξω ἢ Θήβα θὰ μοῦ πεῖ;

ΑΙΜΟΝΑΣ

Βλέπεις πὼς σὰν παιδάριο τώρα μίλησες; 735

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Τὴ χώρα γι' ἄλλον ἢ γιὰ 'μέ θά κυβερνῶ.

ΑΙΜΟΝΑΣ

Καμιὰ χώρα δὲν εἶναι κτῆμα ἀνθρώπου ἑνός.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Δὲν εἶναι ἡ χώρα ἐκείνου ποὺ τὴν κυβερνᾷ;

ΑΙΜΟΝΑΣ

'Ωραῖα μιὰν ἔρμη πολιτεία θά κυβερνᾷς.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Σύμμαχος τῆς γυναίκας εἶν' αὐτός, θαρρῶ.

740

ΑΙΜΟΝΑΣ

'Αν εἶσ' ἐσὺ γυναῖκα: γνοιάζουμαι γιὰ σέ.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

'Αχρεῖε, μέ τὸν πατέρα σου μαλώνοντας;

ΑΙΜΟΝΑΣ

Γιατὶ σέ βλέπω κάνεις σφάλματ' ἄδικα.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Τάξιμά μου νὰ τιμῶ σφάλμα τὸ λές;

ΑΙΜΟΝΑΣ

Δὲν τὸ τιμᾷς, πατώντας νόμιμα θεϊκά.

745

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Καντιποτένιε, μιᾷς γυναίκας παίγνιο.

ΑΙΜΟΝΑΣ

Κι ὅμως σέ πράξεις ἄσκημες δὲ θὰ μέ βρεῖς.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

'Αλλὰ γιὰ κείνην εἶναι κάθε λόγος σου.

ΑΙΜΟΝΑΣ

Μὰ καὶ γιὰ σέ κέμένα καὶ τοὺς Κάτω θεούς.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Γυναῖκα δὲν τὴν παίρνεις τούτη ζωντανή.

750

ΑΙΜΟΝΑΣ

'Αν θὰ πεθάνει, κι ἄλλον θὰ χαλάσει αὐτή.

'Αντιγόνη

5

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Τολμᾶς καὶ μὲ φοβέρες νά μου ἀντισταθεῖς.

ΑΙΜΟΝΑΣ

Φοβέρα λές σ' ἀνόητες σκέψεις πού ἀπαντῶ;

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

*Ανόητος, θά μὲ μάθεις γνώση κλαίουτας.

ΑΙΜΟΝΑΣ

Γονιὸ ἄν δέ σ' εἶχα, θάλεγα κακὰ φρονεῖς.

755

ΚΡΕΟΣΤΑΣ

*Αφοῦ εἶσαι σκλάβος γυναικὸς μὴ φλυαρεῖς.

ΑΙΜΟΝΑΣ

Θέλεις νά λέγεις κένῶ λές νά μὴν ἀκοῦς;

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

*Αλήθεια; Μάθε το ὅμως, μὰ τὸν Ὀλυμπο,
πικρὰ θά μετανοιώσεις γιὰ τὶς ὕβρεις σου.—

Πάρτε τὴ μισημένη γλήγορ' ἀπὸ δῶ,
γιὰ νά πεθάνει ἀμέσως στὸ γαμπρὸ κοντά.

760

ΑΙΜΟΝΑΣ

Μήτε καὶ τούτη θά χαθεῖ κοντά σ' ἐμέ—

ποτὲ μὴν τὸ πιστέψεις τοῦτο—μήτ' ἐσὺ

θά μὲ ξανακοιτάξεις μὲ τὰ μάτια σου,

καὶ δεῖχνε σ' ὅποιους δέχονται τὴν τρέλα σου.

765

Φεύγει.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

*Ἐφυγε ὁ γιὸς σου, βασιλιά, γοργὰ μ' ὀργή·

κεῖναι τῶν νιῶν ἡ λύπη πάντα ἐπίφοβη.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

*Ἄς κάνει πιά ὃ τι θέλει κι ἄς ξυπάζεται·

τὶς δυὸ ἀδερφὲς δὲ σώζει ἀπὸ τὸ θάνατο.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Κέχεις στὸ νοῦ σου νά σκοτώσεις καὶ τὶς δυό;

770

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Καλά εἶπες· ὄχι ἐκείνη πού δὲν ἔγγιξε.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Και πῶς τὴν ἄλλη νὰ σκοτώσεις σκέπτεσαι;

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἐφοῦ τὴν πάγω σ' ἔρμο δρόμο, ζωντανή
 σὲ τάφο θὰ τὴν κλείσω ὑπόγειο πέτρινο,
 γιὰ τὸ καλὸ σὰ βάλω λιγοστή θροφή, 775
 γιὰ νάποφύγει ἡ χώρα μας τὸ μόλυσμα.
 Κέκεϊ παρακαλώντας πιά τὸν Ἄδη αὐτή—
 πού μόνο ἐκείνον ἀπὸ τοὺς θεοὺς τιμᾶ—
 ἴσως καὶ νὰ γλυτώσει ἀπὸ τὸ θάνατο,
 ἢ ἀργὰ θὰ νοιώσει ὅτι εἶναι κόπος περιπτὸς
 τὰ πράματα μονάχα τ' Ἄδη νὰ τιμᾶ. 780

Φεύγει.

8. ΣΤΑΣΙΜΟ Γ'.

ΧΟΡΟΣ

Στροφή 1

Ἐρωτα πού εἶσαι ἀνίκητος στὴ μάχη,
 Ἐρωτα πού σκλαβώνεις καὶ χτυπᾶς,
 πού ξενυχτᾶς στὰ μάγουλα τῆς κόρης
 τὰ τρυφερά, πού πάντα διαγυρνᾶς
 σὲ θάλασσες καὶ σὲ στεριές· ἐσένα 785
 δὲ μπόρεσε κανεὶς, μήτε θεὸς
 μήτ' ἀνθρώπος ποτὲ νὰ σὲ ξεφύγει,
 κι αὐτὸς πού σ' ἔχει καταντᾶ τρελός. 790

Στροφή 2

Ἐσύ στὴν ἀδικία τῶν δίκιων σέρνεις
 τὴ γνώμη, γιὰ νὰ πάθουν συμφορά·
 ἐσύ κι αὐτὴν τὴν ἔχτρα ἔχεις ἀνάψει
 σὲ συγγενεῖς ἀνθρώπους· καὶ νικᾶ
 ὁ Πόθος ἀπὸ τῆς ἐράσμιαις νύφης 795
 τὰ μάτια· πλάι κέκεϊνος στοὺς τρανοὺς
 τοῦ κόσμου Νόμους στέκει· γιὰτὶ παίζει
 ἡ θεὰ Ἀφροδίτη ἀνίκητη ἀπ' αὐτούς.

9. ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ Δ'. (ΚΟΜΜΟΣ)

Φέρνουν τὴν Ἀντιγόνη μὲ τὰ χέρια δεμένα δυὸ δορυφόροι τοῦ Κρέοντα.

Ἀνάπαιστοι

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Τώρα πιά κέγώ ὁ ἴδιος μ' αὐτὰ πού θωρῶ 800
 σέρνουμ' ἔξω τοῦ νόμου, γιατί δέ μπορῶ
 νὰ κρατήσω τὰ δάκρυα πού χύνω σὰ βρύση,
 καθώς βλέπω τὴν ἔρημ' Ἀντιγόνη νὰ τρέχει
 πρὸς τὸ θάλαμο πού ὄλους αὐτὸς θὰ κοιμῖσει. 805

Στροφή 1

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Γιὰ ιδέστε με, τῆς πατρικῆς μου χώρας συμπολίτες,
 τὸν τελευταῖο δρόμο μου βαδίζω κι ἀντικρύζω
 γιὰ τελευταία φορά τὸ φῶς τοῦ ἡλιοῦ καὶ πιά ποτέ μου 810
 δὲ θὰ τὸ ἰδῶ. Μὰ ζωντανὴν ὁ νεκροδόχος Ἄδης
 γοργὰ στὴν ἀκροποταμιὰ τοῦ Ἀχέροντα μὲ σέρνει,
 χωρὶς κέγώ τοῦ γάμου μου νὰ ἰδῶ τὴ μέρα ἀκόμα,
 χωρὶς ὕμνο νυφιάτικο νὰ ποῦν στὴν κάμαρά μου, 815
 ἀλλὰ μὲ τὸν Ἀχέροντα θὰ κάμω τὴ χαρὰ μου.

Ἀνάπαιστοι

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Κι ὅμως πᾶς ξακουστὴ καὶ μὲ δόξα τρανὴ
 στῶν νεκρῶν τὸ σκοτάδι, χωρὶς νὰ σέ βροῦν,
 μήτ' ἀρρώστιες βαρειές πού τὸ σῶμα χαλνοῦν,
 μήτε θῦμα σπαθιῶν σκοτωμένη σὲ μάχες, 820
 ἀλλ' αὐτόγνωμη, ἀπ' ὄλους τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους
 μόνη ἐσύ ζωντανὴ κατεβαίνεις στὸν Ἄδη.

Ἀντιστροφή 1

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ἄκουσα δὰ πού χάθηκε πικροθανατισμένη
 μιὰ ἀπ' τὴ Φρυγία ξένη μας, τοῦ Τάνταλου μιὰ κόρη,
 μὲς στὴν κορφή τοῦ Σίπυλου· πού βλάστησεν ἡ πέτρα 825
 καὶ σὰν κισσὸς τὴν ἔσφιξε καὶ τὴν ἀπολιθώνει·
 καὶ δὲν τῆς λείπουν, καθώς λέν, ποτέ βροχὲς καὶ χιόνι,
 καὶ λυώνει ἀπὸ τὸν πόνο τῆς, καὶ τρέχει στὰ λαιμά τῆς 830

τὸ κλᾶμα ἀπὸ τὰ μάτια τῆς τὰ πολυδακρυσμένα·
ὄμοια μ' αὐτὴν ἢ μοῖρα μου θανάτωσε κέμένα!

Ἄνάπαιστοι

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Ἄλλ' αὐτὴ ἦταν θεὰ καὶ γενιὰ τῶν θεῶν,
ἐμεῖς ὅμως θνητοὶ καὶ γενιὰ τῶν θνητῶν. 835

Ἄλλ' ἀφοῦ θὰ χαθεῖς εἶναι δόξα τρανὴ
νὰ τὰκούσεις νὰ λέγουν γιὰ σένα πῶς εἶχες
ἴδια μοῖρα μὲ Ἰσόθεους, κόρη μου, λάχει,
κι ὅταν ζοῦσες καθῶς καὶ κατόπι ποῦ ἐχάθης.

Στροφή 2

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ἄλίμονο, γελᾷς μ' ἐμέ! Στους πατρικούς θεούς σου,
γιατί μὲ βρίζεις ζωντανὴ καὶ δὲν προσμένεις πρῶτα 840
νὰ κλείσω τὰ ματάκια μου; Πατρίδα, συμπολίτες,
μὲ τὰ πολλά σας κτήματα· ὦ ἀνάβρυσες τῆς Δίρκης,
κι ἄλλος τῆς ὀμορφάμαξής τῆς Θήβας, συμφορά μου, 845
ὄλους σᾶς κράζω μάρτυρες, πῶς ἄκλαυτη ἀπὸ φίλους,
καὶ μὲ ποιούς νόμους σέρνουμαι στ' ἀνάκουστό μου μνημα,
τὸ θολωτό, κι ὀλόσκεπο μὲ χῶμα· ἀλίμονό μου! 850
στοὺς ζωντανούς δὲ βρίσκουμαι καὶ στοὺς νεκρούς δὲ μένω,
ἀπόκληρη τῶν ζωντανῶν καὶ τῶν ἀπεθαμένω.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Στὴν ἄκρα τῆς θρασύτητας
φτάνοντας, κόρη, ἐσκόνταψες
στῆς Δίρκης τὸ ψηλὸ θρονί· 855
καὶ τώρα σ' ἠῦρε τὸ κακὸ
γιὰ κάποιον σφάλμα πατρικό.

Ἀντιστροφή 2

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Μῶγγιξες θλιβερώτατη πληγὴ, ποῦ μοῦ θυμίζεις
τὴν τύχη τοῦ πατέρα μου τὴν τρισασβολωμένη,
κι ὅλης τῆς ξακουσμένης μου γενιᾶς τῶν Λαβδακίδων 860
τὴ μαύρη μοῖρα· ὦ συμφορά στὸ γάμο τῶν γονιῶν μου!
ὦ μαῦρα συγκοιμήματα τῆς ἄμοιρῆς μου μάνας

μέ τον πατέρα μου, πού αὐτὴ τὸν εἶχε γεννημένον! 865
 οἰμένα πῶς γεννήθηκα κέγῳ ἢ πολυπαθοῦσα!
 σ' αὐτοὺς καταραμένη ἐγὼ κι ἀνύπαντρη πηγαίνω
 νὰ εἶμαι μαζί. Δόλιε ἀδερφέ, μέ τὴν πικρὴ παντρεία σου,
 σ' ἡῦρ' ὁ χαμός, μὰ ζωντανὴ πῆρες κέμῃ κοντά σου. 871

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Τὸ σέβας εἶναι εὐσέβεια,
 τὴν ἐξουσία ὁμως κανεῖς
 τοῦ κυβερνήτη δὲ μπορεῖ
 νὰ τὴν πατεῖ· κέσῃ ἢ τραχειά
 σ' ἐχάλασε βαρυγνομιά. 875

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ἐπωδὸς

Ἔρμη ἀπὸ φίλους, ἄκλαυτη, χωρὶς τραγοῦδια γάμου,
 μέ σέρνουν τὴ βαρυνόμοιρη στὸν ὑστερνό μου δρόμο.
 Αὐτὸ τὸ μάτι τὸ ἱερὸ τοῦ ἡλιοῦ δὲ θὰ μπορέσω
 νὰ ξαναἰδῶ ἢ ταλαίπωρη. Μὲ βρῆκε ὁ χαλασμός μου 880
 καὶ δὲν ἐθρήνησε κανεῖς, δὲν κλαίει κανεῖς δικός μου.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Μπαίνει ξαφνικὰ καί λείπει στοὺς ὀπλοφόρους πού συνοδεύουν τὴν Ἀντιγόνη:

Ζέρετε πῶς κανένας μελλοθάνατος
 δὲ θάπαινε τοὺς θρήνους κι ἀναστεναγμούς, 885
 ἂν θὰ τὸν ὠφελοῦσαν; Πάρτε τὴν εὐτύς,
 κι ἄφοῦ σὲ τάφο θολωτὸ τὴν κλείσετε,
 καθὼς ἐγὼ εἶπα, μόνη κέρμη ἀφήστε τὴν,
 καὶ θέλει ἄς ἀπεθάνει, θέλει ἄς ζήσῃ ἐκεῖ.
 Κέγῳ δὲ φταίω καθόλου γιὰ τὴν κόρη αὐτή·
 μὰ δὲ θὰ ξαναμείνει στὴν ἐπάνω γῆ. 890

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ὡ μῆμα μου, ὦ νυφιάτικὴ μου κάμαρα,
 ὦ φυλακὴ βαθύσκαφτη, παντάκλειστη,
 πῶρχομαι νᾶβρω τοὺς δικούς μου συγγενεῖς,
 πού ἡ Περσεφόνη δέχτηκε τοὺς πλειότερους
 στοὺς πεθαμένους, κύστερνή τους τώρα ἐγὼ 895

κι ἀπ' ὅλους πιὸ χειρότερα, θὰ κατεβῶ,
 πρὶν νὰ περάσω τῆς ζωῆς μου τὸν καιρό.
 Αὐτοῦ σὰ φτάσω, ἐλπίζω βέβαια καὶ θαρρῶ
 πὼς θάρθω ἀγαπημένη στὸν πατέρα μου,
 καὶ ποθητὴ σ' ἐσένα, μάνα, κι ἀκριβὴ
 σέσέ, γλυκὲ ἀδερφέ μου· πού νεκροὺς ἐγὼ 900
 σᾶς ἔλουσα, σᾶς στόλισα, σᾶς ἔχυσα
 σπονδὲς στὰ μνήματά σας μὲ τὰ χέρια μου.
 Καὶ τώρα, Πολυνεΐκη μου, φροντίζοντας
 νὰ θάψω τὸ κορμί σου, τέτοια ἐκέρδισα.
 Κι ὁμως, ὡς λὲν οἱ δίκιοι, ἐγὼ σὲ τίμησα.
 Γιατὶ ποτὲς ἐπάνω μου δὲ θᾶπαιρνα 905
 τὸν κόπο αὐτὸν ἐναντία στὴν ἀπόφαση
 τῆς χώρας, μήτε ἂν ἤμουν μάνα μὲ παιδιά,
 μήτε ἂν νεκρὸς ὁ ἄντρας θὰ μοῦ σέπουνταν.
 Καὶ τώρα μὲ ποιό δίκιο τὰ προβάλλω αὐτά;
 Σὰν ἔχανα τὸν ἄντρα, κιᾶλλον θᾶβρισκα,
 σὰν ἔχανα ἓνα γιό μου, κιᾶλλον θᾶκανα· 910
 μὰ τώρα πού στὸν Ἄδη πιὰ μοῦ κρύφτηκαν
 ἡ μάνα κι ὁ πατέρας, εἶναι ἀδύνατο
 νὰ μοῦ ξαναβλαστήσει κιᾶλλος ἀδερφός.
 Μὲ τέτοια σκέψη ἐσὲ προτίμησα λοιπὸν
 ἀπ' ὅλους, ἀδερφέ μου γλυκοπόθητε,
 τοῦ Κρέοντα ὁμως φάνηκε πὼς ἔσφαλα 915
 καὶ πὼς ἔχω τολμήσει πράξη τρομερή.
 Καὶ τώρα ἀπὸ τὰ χέρια καθὼς μ' ἄρπαξεν
 ἀνύμφευτη μὲ σέρνει κι ἀτραγούδιστη,
 χωρὶς νὰ κάμω γάμο, οὐδὲ παιδιά νὰ ἰδῶ,
 ἀλλὰ ἀπὸ φίλους ἔρμη πάγω ζωντανή,
 μὲς τῶν νεκρῶν τοὺς τάφους ἢ βαρυόμοιρη· 920
 ποιό νόμο τάχα τῶν θεῶν νὰ πάτησα;
 Γιατὶ στοὺς θεοὺς ἢ δόλια νὰποβλέπω πιὰ;
 Βοηθὸν ποιόν νὰ φωνάξω, σὰν ἐκέρδισα
 μ' ὄλη μου τὴν εὐσέβεια τὴν ἀσέβεια;
 Ἄλλ' ἂν αὐτὰ τὰ βρίσκουν οἱ θεοὶ καλὰ, 925
 τότε θὰ πῶ πὼς δίκια τιμωρήθηκα·

μὰ ἄν ὄμως τοῦτοι κάνουν ἄδικο σ' ἐμέ,
τότε νὰ πάθουν τὰ κακὰ πού μῶκαναν.

Ἄναιπαιστοι

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Μὲ τὴν ἴδια βαραεὶ ἀνεμοζάλη
παραδέρνει ἡ ψυχὴ τῆς καὶ πάλι.

930

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Μὰ γιὰ τοῦτο κι αὐτοὶ πού τὴ σέρνουν
σὰν ἀργοῦν μαῦρο δάκρυ θὰ χύσουν.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Ὅϊμέ, τοῦτος ὁ λόγος μοῦ δείχνει
πὼς ὁ θάνατος εἶναι κοντά.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Δέ σου λέγω πιά νᾶχεις ἐλπίδα
πὼς μπορεῖ νὰ μὴ γένουν αὐτά.

935

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Πατρικὴ μου ἐσὺ χώρα τῆς Θήβας,
καὶ θεοὶ τῶν παλιῶν μου προγόνων,
μὲ τραβοῦν δίχως ἄργητα τώρα.

Δέτ' ἐσεῖς οἱ ἀρχόντοι τῆς Θήβας
τὴ στερνὴ τῶν ρηγάδων σας κόρη,
τί παθαίνω καὶ ποιοὶ μοῦ τὰ κάνουν,
τὴν εὐσέβεια σὰν ἔχω τιμήσει.

940

10. ΣΤΑΣΙΜΟ Δ΄.

Τραβοῦν τὴν Ἀντιγόνη οἱ δυὸ δορυφόροι τοῦ Κρέοντα, ἐνῶ ὁ χορὸς τραγουδεῖ ἄργα καὶ μὲ λύπη τὸ παρακάτω στάσιμο, τοῦ ὁποῖου μόνον τὴν 1η στροφή θάκουσε ἡ Ἀντιγόνη.

Στροφή 1

ΧΟΡΟΣ

Τὸ βάσταξε ἡ καρδιά καὶ τῆς Δανάης
τὸ οὐράνιο φῶς νᾶλλάξει μὲ τὸ σκότος
μὲς στὴ χαλκοδεμένη φυλακὴ·
μέσα στὸ θαλαμόταφο κλεισμένη
ἔχει ὑποκύψει στὸ ζυγὸ τῆς Μοίρας·
κι ὄμως ἀπὸ γενιά ἦταν ξακουστή,

945

κοπέλα μου, κέκείνη καί κρατοῦσε
 στὰ σπλάγχνα της τοῦ Δία τὸ χρυσὸ σπέρμα. 950
 Τῆς Μοίρας εἶναι ἡ δύναμη φριχτή·
 κανένας, οὔτε ὁ πλοῦτος, οὔτε ὁ Ἄρης,
 οὔτε καστρόπυργοι, οὔτε μαῦρα πλοῖα,
 ποὺ οἱ θάλασσες τὰ δέρνουν, ἀπὸ κείνη
 κανένας δὲ μπορεῖ νάπαλλαχτεῖ.

Ἄντιστροφή 1

Ἔχει ὑποκύψει στὸ ζυγὸ τῆς Μοίρας 955
 κι ὁ βασιλιάς τῶν Ἡδωνῶν Λυκοῦργος,
 τοῦ Δρύαντα τὰψύθυμο παιδί,
 σὲ φυλακὴ μαρμάρινη κλεισμένος,
 γιὰ τὶς καρδιοπειραχτικὲς του τρέλες,
 ἀπὸ τὸ θεὸ Διόνυσο· κέκεῖ
 κατασταλάζει ἡ ἀγριεμένη λύσσα
 καὶ φοβερὴ τῆς τρέλας του. Μὰ ἐκεῖνος 960
 τὸνοιωσε ἀργὰ πὼς στὶς τρελὲς του ὀρμὲς
 μὲ λόγια ὑβριστικὰ τὸ θεὸ κεντοῦσε·
 ποὺ ἐρέθιζε τὶς φίλαυλες τὶς Μοῦσες
 καὶ μπόδιζε τὶς ἔνθεες γυναῖκες
 ἀπὸ τὶς βακχικὲς τοὺς τὶς φωτιές. 965

Στροφή 2

Κοντὰ στοὺς μαυρογάλανους τοὺς βράχους
 τῆς δίδυμης τῆς θάλασσας ἐκεῖ ἔναι
 τοῦ Βόσπορου οἱ θαμπὲς ἀκρογιαλιές
 κιὸ ἄξενος Σαλμυδησὸς τῆς Θράκης. 970
 Ἐκεῖ θεὸς γειτονικός, ὁ Ἄρης,
 εἶδε διπλὲς φριχτότατες πληγὲς
 στὰ δυὸ παιδιά τοῦ βασιλιᾶ Φινέα,
 τὰ μαῦρα, ποὺ ἡ κακούργα μητριὰ τοὺς
 τὰ χτύπησε στὶς κόρες τῶν ματιῶν
 καὶ τὰ τυφλώνει, μ' αἵματοβαμμένα 975
 τὰ νύχια τῶν χεριῶν της καὶ τὶς μύτες
 τῶν ἀκροσουβλερῶν της σαΐτιῶν.

Ἄντιστροφή 2

Κέλυωναν τὰ φτωχὰ κέκλαιγαν πάντα
 τὴ μαύρη τους τὴ μοῖρα, ποῦ ἦταν γέννα
 κακόπαντρης μητέρας. Μὰ κι αὐτὴ 980
 κρατιώνταν ἀπὸ τὴν πανάρχαια ρίζα
 τῶν Ἑρεχθίδων κείχε μεγαλώσει,
 μὲς σὲ σπηλιὲς ἀπέραντες κλειστή,
 μέσα στὶς πατρικὲς ἀνεμοζάλες
 ἢ κόρη τοῦ Βοριᾶ, ἢ γοργοπηδοῦσα
 σὰν τᾶλογο στὸρθόβατο βουνό,
 τῶν θεῶν ἢ θυγατέρα ἢ Κλεοπάτρα· 985
 ὅμως κι αὐτὴν, κοπέλα μου, τὴν ἤγυρε
 τῆς Μοίρας τῆς αἰώνιας τὸ γραφτό.

11. ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ Ε΄.

Σιωποῦν ὅλοι. Ἐρχεται ὁ προφήτης (μάντις) Τειρεσίας ποῦ τὸν ὀδηγεῖ
 ἓνα παιδί.

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Ὅ προεστοὶ τῆς Θήβας, δυὸ μαζί ἤρθαμε
 κιὸ ἓνας βλέπει γιὰ τοὺς δυό· γιατί οἱ τυφλοὶ
 στὸ δρόμο ἔτσι βαδίζουν, μ' ἓναν ὀδηγό. 990

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Τί νέα, γέρο Τειρεσία, θὰ μᾶς πεῖς;

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Ἐγὼ σοῦ λέγω, κι ἄκουσε τὸ μάντη ἐσύ.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Καὶ πρῶτα ἀπὸ τὴ γνώμη σου δὲν ἔφευγα.

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Γι' αὐτὸ τὴ χώρα κυβερνοῦσες σίγουρα.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Μπορῶ νὰ μολογήσω πῶς μ' ὠφέλησες. 995

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Στοῦ ξουραφιοῦ τὴν κόψη μάθε πῶς πατεῖς.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Τί τρέχει; ἀνατρομάζω μὲ τὰ λόγια σου.

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

- Μάθε, σημεία ἀκούοντας τῆς τέχνης μου.
 Καθόμουν στὸ παλιό μου μαντικό θρονί,
 ποῦναι λιμάνι σ' ὄλα τὰ πετούμενα, 1000
 κι ἀγνώριστην ἀκούω μιὰ φωνὴ πουλιῶν,
 πῶκραζαν ἄγρια μὲ μανία φοβερή,
 κένοιωσα εὐτύς πῶς τῶνα τᾶλλο ξέσκιζε
 μὲ φονικά τὰ νύχια· γιατί τῶδειχνε
 ὁ κρότος τῶν φτερῶν τους. Ἐγὼ τρώμαξα, 1005
 καὶ τὴν πυρομαντεία στοὺς πολυφλογους
 βωμούς εὐτύς κοιτάζω. Ἐκεῖ δὲν ἔλαμπεν
 ὁ Ἥφαιστος στὰ θύματα ποὺ καίγονταν,
 μὰ τῶν μηριῶν τὸ λίπος σιγολυώνοντας
 ἐστάλαζε στή στάχτη κιόλο κάπνιζε,
 κέρριχνε σπίθες, κοί χολές ἀνάερες
 σκορπίζονταν, καὶ τῶν μηριῶν τὰ κόκκαλα, 1010
 σὰν ἔλυωσε τὸ πάχος ποὺ τὰ σκέπαζε,
 γυμνά ἦταν. Τέτοια μοῦ εἶπε τοῦτο τὸ παιδί,—
 ποῦναι ὁδηγὸς σ' ἐμένα, κιᾶλλων εἶμ' ἐγὼ—
 πῶς τέλεψε ἡ θυσία κακοσήμαδη.
 Κι αὐτὰ παθαίνει ἡ χώρα ἀπὸ τὴ γνώμη σου. 1015
 Γιατί οἱ βωμοὶ κοὶ σκάρες ὄλες τῶν θεῶν
 ἀπὸ κοψίδια σκύλων κιῶρνιων γέμισαν
 τοῦ δόλιου σκοτωμένου γιοῦ τοῦ Οἰδίποδα.
 Καὶ πιά οἱ θεοὶ θυσίες καὶ παράκλησες
 καὶ τῶν μηριῶν τὶς φλόγες δὲ μᾶς δέχονται· 1020
 πουλι φωνὴ δὲ βγάζει καλοσήμαδη,
 ποὺ λίπος καῖμα τοῦ νεκροῦ ἀπογεύτηκαν.
 Αὐτὰ, παιδί μου, σκέψου. Κιόλοι οἱ ἄνθρωποι
 πέφτουν σὲ λάθη· ἀλλ' ὅταν σφάλει πιά κανεῖς,
 αὐτὸς μωρὸς δὲν εἶναι οὐδὲ κακότυχος, 1925
 ἄν, ἀφοῦ φταίξει, θὰ γιατρέψει τὸ κακό,
 καὶ δὲ θὰ μείνει μὲ τὴ γνώμη ἀγύριστη.
 Τὸ πείσμα πάντα δείχνει στραβοκεφαλιά.
 Μὰ στὸ νεκρὸ ὑποχώρα καὶ μὴν τὸν χτυπᾶς.
 Τί ἀντρεία νὰ σκοτώσεις τὸ νεκρὸ ξανά; 1030

Θέλοντας τὸ καλὸ σου σὲ καλοδηγῶ.
 Νάκούει κανένας ἄλλον ποὺ ὁμιλεῖ καλὰ
 καὶ λόγια λέγει ὠφέλιμα, εἶναι εὐχάριστο.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Αἶ γέρο, σὰν τοξότες στὸ σημάδι τους
 τὶς σαϊτιές σας ὅλοι ρίχνετε σ' ἐμέ·
 κή μαντική σας δέ μ' ἀφήνει ἀχτύπητο·
 κοὶ συγγενεῖς μου πάλι ἀπὸ πολὺν καιρὸ
 1035
 μὲ πούλησαν, μὲ φόρτωσαν γιὰ ξόδεμα.
 Κερδίστε, ἐμπορευτεῖτε τὸ χρυσάργυρο
 τῶν Σάρδεων, καὶ τὸ χρυσάφι τὸ Ἴνδικό,
 σὰ θέλετε· μὰ ἐκεῖνον δὲ θὰ θάψετε
 1040
 στὸ μνήμα. Κιᾶν τοῦ Δία θέλουν οἱ ἄετοι
 νάρπάξουν καὶ νὰ φέρουν τὰ κοψίδια του
 στοῦ Δία τοὺς θρόνους, οὔτε τότε πάλι ἐγὼ
 θάφῃσω νὰ τὸν θάψουν· δὲ θὰ φοβηθῶ
 τὸ μόλυσμά τους· καὶ καλὰ τὸ ξέρω αὐτό :
 τοὺς θεοὺς κανένας νὰ μολύνει δὲ μπορεῖ.
 1045
 Κι ἄσκημο κάνουν πέσιμο οἱ παμπόνηροι,
 γέροντα Τειρεσία, σὰ λὲν ὁμορφα
 γιὰ τὸ δικὸ τους κέρδος λόγους ἄσκημους.

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Ἄλιμονο!

Τάχα κανένας ξέρει, τάχα σκέπτεται—

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Τί λές; τί παραμύθια θέλεις νὰ μᾶς πεῖς;

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

πόσον ἢ φρόνηση εἶναι ἀπ' ὅλα ἀνώτερη; 1050

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ὅσο, θαρρῶ, εἶναι ὀλέθρια κή ἀνεγνωμιά.

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

Κι ὁμως ἐσὺ ἔχεις πάντα τὴν ἀρρώστια αὐτή.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Δὲ λέγω σ' ἓνα μάντη ἀντιλογία κακή.

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

- Μὰ λές, ἀφοῦ εἶπες πῶς μαντεύω ψέματα.
ΚΡΕΟΝΤΑΣ
- Γιατί ὅλοι οἱ μάντες ἀγαποῦν τὰ χρήματα. 1055
ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ
- Κοί βασιλιάδες θέλουν κέρδος ἄπρηπτο.
ΚΡΕΟΝΤΑΣ
- Ξέρεις πῶς σ' ἓναν κυβερνήτη αὐτὰ τὰ λές;
ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ
- Ξέρω· ἀπό μένα κυβερνᾷς τή χώρα αὐτή.
ΚΡΕΟΝΤΑΣ
- Μάντης σοφός ἂν κείσαι, τᾶδικα ἀγαπᾷς.
ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ
- Τὰ μυστικά μου θά μὲ κάμεις νά σοῦ πῶ. 1060
ΚΡΕΟΝΤΑΣ
- Πές τα, μονάχα πληρωμένος μὴ μιᾷς.
ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ
- Κῆτσι θαρρεῖς, ἀλήθεια, πῶς μιλῶ γιά σέ;
ΚΡΕΟΝΤΑΣ
- Μάθε πῶς δέ μου ἀλλάζεις τὰ φρονήματα.
ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ
- Μάθε λοιπόν πῶς δέ θά ἴδεις πολλές φορές
τὸ κυκλικὸ τοῦ ἡλίου γοργοβάδισμα, 1065
προτοῦ κέσν νά δώσεις ἀπ' τὰ σπλάχνα σου
ἓνα νεκρό, γι' ἀντάλλαγμα τῶν δυὸ νεκρῶν,
γιατί ἔρριξες στὸν Κάτω κόσμον ἀνθρωπο
τοῦ Ἐπάνω κόσμου, καὶ στὸν τάφο ζωντανὸ
τὸν ἔχεις κλείσει δίχως νεκρικές τιμές,
κῆνα νεκρὸ τῶν Κάτω θεῶν κρατεῖς ἐδῶ 1070
ἄθαφτον, ἀνεθρήνητον, ἀτίμητον,
χωρὶς δικαίωμά σου, μήτε τῶν θεῶν
τοῦ Ἐπάνω κόσμου, ποὺ ἄθελά τους τὸν βαστᾷς.
Γι' αὐτὸ κοί Ἐρινύες τ' Ἄδη καὶ τῶν θεῶν,
στερνοχαλάστρες τιμωρῆτρες τῶν κακῶν, 1075

παραμονεύουν νὰ πιαστεῖς σὲ συμφορὲς
 ὅμοιες μὲ τοῦτες, πῶγινες ὁ αἴτιος.
 Καὶ σκέψου ἂν πλερωμένος σοῦ τὰ λέω αὐτά.
 Γιατὶ ὁ καιρὸς θὰ δείξει δίχως ἄργητα
 θρήνους ἀντρῶν καὶ γυναικῶν στὸ σπίτι σου.
 Κι ὄφτες οἱ χῶρες μ' ἔχτρα συνταράζονται, 1080
 ὅσων τὶς σάρκες τῶν νεκρῶν τους χώνεψαν
 σκυλιὰ ἢ ἀγρίμια ἢ κάποια λαίμαργα πουλιά,
 μὲς στοὺς βωμούς τους φέρνοντας ἀνόσια ὄσμή.
 Τέτοιες σ' ἐσένα σὰν τοξότης σαγιτιῆς
 ἀλάθευτες σοῦ ρίχνω—σὰ μὲ πίκρανες— 1085
 μὲς στὴν καρδιά σου, θυμωμένος, καὶ ποτὲ
 τὸ κάψιμό τους δὲν τάποξεφεύγεις πιά.—
 Παιδί μου, ἐσύ στὸ σπίτι τώρα ὀδήγα με,
 γιὰ νάποξεθυμάνει αὐτὸς σὲ νιώτερους,
 καὶ μάθει νάχει πιό ἡμερὴ τὴ γλῶσσα του,
 καὶ τὰ μυαλά του νάχει φρονιμώτερα. 1090

Φεύγει.—Σωπαίνουν ὄλοι.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Μὲ προφητεῖες, βασιλιά μου, τρομερὲς
 ἔφυγε ὁ μάντης. Μὰ καλὰ τὸ ξέρουμε,
 ἀφότου ἐγὼ εἶχα μαῦρα τὰ μαλλιά μου αὐτά,
 ποὺ τώρα εἶν' ἄσπρα, πῶς ἀκόμα αὐτὸς ποτὲ
 στὴν πολιτεία ψέμα δὲν προφήτεψε.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Κὲγὼ τὸ ξέρω καὶ φρενοζαλίζουμαι: 1095
 κακὸ νὰ ὑποχωρήσω, κι ἂν ἀντισταθῶ
 βαριά θὰ κρούξει τὴν ψυχὴ μου ἢ συμφορά.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Παιδί τοῦ Μενοικέα, σκέψου φρόνιμα.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Σὰν τί νὰ κάνω; λέγε· θὰ σ' ἀκούσω πιά.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Σύρε, τὴν κόρη βγάλε ἀπ' τὴ βαθύσκαφτη 1100
 τὴ σκέπη της, καὶ φκιάσε τάφο στὸ νεκρὸ.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Καὶ λὲς νὰ ὑποχωρήσω; Τέτοια ἐσὺ φρονεῖς;

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Ναί, βασιλιά μου, ὅσο μπορεῖς πιὸ γλήγορα·
γιατὶ σύντομα φτάνουν γοργοπόδαρες
τῶν θεῶν οἱ Τιμωρίες στοὺς κακόβουλους.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἄλιμονό μου· ἀθέλητα τῇ γνώμῃ μου 1105
ἀλλάζω τώρα· στὴν ἀνάγκη ὑποχωρῶ.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Μόνος σου τρέξε, σ' ἄλλους μὴ μπιστεῦσαι.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἔτσι ὅπως εἶμαι τρέχω. Ἐμπρός, ἀκόλουθοι,
ὄσ' εἶστε, ὅσοι δὲν εἶστε, ἐμπρός, ἀρπάξτε
στὰ χέρια ἀξίνες, τρέξετε στὸν ξέφαντο 1110
τὸ λόφο.—Τώρα ἐγὼ ποὺ τῇ φυλάκισα
θὰ τῇ γλυτώσω, ἀφοῦ κῆ γνώμῃ μου ἄλλαξε.
Γιατὶ φοβοῦμαι ὅτι εἶναι τὸ καλύτερο
καθεὶς τοὺς νόμους ποῦβρε πάντα νὰ τιμᾶ.

Φεύγει μὲ τὴν ἀκολουθία του.

12. ΣΤΑΣΙΜΟ Ε΄. (ΥΠΟΡΧΗΜΑ)

ΧΟΡΟΣ

Ζωηρὰ καὶ μὲ χαρὰ τραγουδώντας καὶ χορεύοντας.

Στροφή 1

ὦ Βάκχε πολυονόματε, καμάρι τῆς Σεμέλης, 1115
τοῦ Κάδμου θυγατέρας,
καὶ γιὰ τοῦ Δία ποὺ βροντᾶ καὶ τρέμει ὁ τόπος ὅλος,
ποὺ προστατεύεις καὶ βοηθᾷς τὴν ξακουστὴ Ἴταλία,
καὶ μὲς στὶς κοσμοσύχναστες κοιλάδες βασιλεύεις 1120
τῆς Ἐλευσίνιας Δήμητρας, ποὺ κάθεσαι στὴ Θήβα,
στὴν ξακουστὴ μητρόπολιν, ὦ Βάκχε, τῶν Βακχίδων,
κοντὰ στοῦ ποταμοῦ Ἴσμηνοῦ τὰ ρέματα τὰ ὑγρά,
ποὺ τᾶγριου δράκου σπάρθηκαν τὰ δόντια μιὰ φορά. 1125

Ἄντιστροφή 1

Ἄπὸ τὸ δίκωρφο βουνὸ τοῦ Παρνασσοῦ, ποὺ οἱ νύφες
 Κωρύκιες Βακχίδες,
 σοῦ στοῦν ἀράδα τοὺς χορούς, σὲ βλέπει ἐκεῖθε πάντα
 καπνὸς φεγγόβλων δαδιῶν, κῆ βρύση ἢ Κασταλία. 1130
 Κέσένα σὲ ξεπροβοδοῦν οἱ κισσοσκεπασμένες
 τῆς Νύσας οἱ βουνοκορφές κοῖ πράσινοι γιαλοὶ της
 μὲ τὰ πολλὰ σταφύλια τους, ἐνῶ ἀντηχοῦν τραγούδια
 θεόπνευστα κι ἀλαλαγμοί, μόλις ἐσὺ φανεῖς 1135
 στὴ Θήβα τὴν πλατύδρομη νὰ τὴν ἐπισκεφτεῖς.

Στροφή 2

Αὐτὴν ἀπ' ὅλες πλειότερο τιμᾶς τὶς πολιτεῖες,
 μὲ τὴν κεραυνοβόλητη μητέρα σου. Καὶ τῶρα
 πόπεσε ἀρρώστια ἀκράτητη σ' ὀλόβολην τὴ χώρα, 1140
 νάρθεις ἀπὸ τοῦ Παρνασσοῦ τὰ πλάγια λυτρωτῆς,
 ἦ κι ἀπὸ τὸν πολύβογγο πορθμὸ, νὰ μᾶς φανεῖς. 1145

Ἄντιστροφή 2

Ἦ ἐσὺ ποὺ σέρνεις τὸ χορὸ καὶ τᾶστρα τρεμολάμπουν,
 ποὺ παραστέκεις στῆς νυχτὸς τὰ βακχικὰ τραγούδια,
 παιδί τοῦ Δία, πρόβαλε μὲ τὶς γοργές Βακχίδες, 1150
 ἀφέντη, ποὺ σ' ἀκολουθοῦν, κι ὀλονυχτὶς τρελές
 χορεύουν στὸν προστάτη τους, τὸν Ἰακχο, πιστές.

13. ΕΞΟΔΟΣ

*Ἐρχεται τρέχοντας κατατρομαγμένος ἓνας ἀγγελιοφόρος.

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Ἦ κάτοικοι τῆς Θήβας, ποὺ θεμέλιωσαν 1155
 ὁ Ἀμφίονας κι ὁ Κάδμος, δὲ μπορῶ ποτὲ
 γιὰ νὰ παινέσω μῆτε καὶ κακὸ νὰ πῶ
 γιὰ τὴ ζωὴ τάνθρώπου, πρὶν τοῦ τέλους της.
 Ἡ Τύχη ὑψώνει, ἢ Τύχη ρίχνει στὸ χαμὸ
 καὶ τὸν εὐτυχισμένο καὶ τὸ δύστυχο,
 καὶ μάντης στῶν ἀνθρώπων τὰ μελλούμενα 1160
 δὲ βρίσκεται κανένας. Γιατὶ ὁ Κρέοντας
 θαρρῶ πὼς ἦταν ὡς τὰ τῶρα ζηλευτός,
 ποὺ αὐτὴν τὴ χώρα γλύτωσε ἀπὸ τοὺς ἐχτρούς,

κι ἀφοῦ μονάρχης ἔγινε βασίλευε,
καὶ τὰ παιδιά του χαίρουνταν τὰ εὐγενικά.
Καὶ τώρα τᾶχασε ὅλα. Κι ὅταν στερηθεῖ 1165
τις ἡδονές του ὁ ἄνθρωπος, θαρρῶ, δὲ ζεῖ,
παρὰ μονάχα εἶναι νεκρὸς μ' ἀναπνοή.
Ἔχε ὅσον πλοῦτο θέλεις μὲς στὸ σπίτι σου
καὶ ζῆσε μ' ὅλες τις βασιλικές τιμές·
ἂν ὁμως θὰ σοῦ λείπει μὲς σ' αὐτὰ ἡ χαρά,
τᾶλλα ἐγὼ μήτε γιὰ τὸν ἡσκιο τοῦ καπνοῦ 1170
δὲν τᾶγοράζω, μπρὸς στὴ γλύκα τῆς χαρᾶς.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Τί κακὸ φέρνεις πάλι στοὺς ρηγάδες μας;
ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ
Πέθαναν· καὶ γιὰ τοῦτο φταῖν οἱ ζωντανοί.
ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Ποιὸς ὁ φονιάς; κι ὁ σκοτωμένος, λέγε, ποιός;
ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Ὁ Αἴμονας σκοτώθη· πλέει στὸ αἷμα του. 1175
ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Ἄπο δικό του χέρι ἦ τοῦ πατέρα του;
ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Μόνος του, ὀργίστη γιὰ τὸ φόνο στὸ γονιό.
ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Ἦ μάντη, πόσο ἀληθινὰ προφήτησες!
ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Ἔτσ' εἶν' αὐτά, σκεφεῖτε τώρα τᾶλλα πιά.

*Ερχεται ἡ Εὐρυδίκη μὲ δύο ἀκόλουθές της βγαίνοντας ἀπὸ τὴ μεσαία πύλη.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Μὰ νὰ κῆ δόλια ἡ Εὐρυδίκη πῶρχεται, 1180
τοῦ Κρέοντα ἢ γυναῖκα, ἀπὸ τὰ δώματα,
ἢ κατὰ τύχη, ἢ γιὰ τὸ γιό της ἄκουσε.

ΕΥΡΥΔΙΚΗ

Ἦ συμπολίτες, ἄκουσα τὰ λόγια σας

*Αντιγόνη

6

- σάν ἔβγαίνα νά πάγω νά προσευχηθῶ
 στή θεά Παλλάδα. Ἐσήκωνα τὸ μάνταλο 1185
 τῆς θύρας γιὰ νάνοιξω, καί μ' ἔχτύπησε
 σταυτιά σά λόγος σπιτικῆς μου συμφορᾶς·
 κιὰπὸ τρομάρα πέφτω πισοκέφαλα
 στῶν δούλων μου τὰ χέρια καί λιγοθυμῶ.
 Ἄλλὰ τί λόγος ἦταν; ξαναπέτε μου· 1190
 δὲν εἶναι ἡ πρώτη πού θάκούσω συμφορά.

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

- Καλή κυρά μου, ἐγὼ εἶδα μὲ τὰ μάτια μου
 καί θά σοῦ πῶ τὴν πᾶσα ἀλήθεια καθαρά.
 Γιὰ τί νὰ σέπραῦνω κῦστερα νὰ βγῶ
 ψεύτης· ἡ ἀλήθεια πάντα θά φανερωθεῖ. 1195
 Ἄκολουθοῦσα ἀπὸ κοντὰ τὸν ἄντρα σου
 στὸ ψῆλωμα τοῦ κάμπου, πού ἀνελύπητο
 τὸ σκυλοφαγωμένο σῶμα ἐκείτουνταν
 τοῦ Πολυνείκη ἀκόμα. Κιάφοῦ στή θεά
 τῶν τρίστρατων Ἐκάτη καί στὸν Πλούτωνα,
 τ' Ἄδη τὸ θεό, ἱκεσία κάμαμε, ἴλαροι
 νὰ πάψουν τὴν ὀργή τους, τότε μὲ νερὸ 1200
 τὸν λούσαμε καθάρειο καί σέ νιόσπαστα
 κλαδιὰ τάπομεινάρια του ἀποκάψαμε·
 κῆπειτα, σάν ὑψώσαμε ὀρθοκέφαλο
 τὸ μνημα του μὲ χῶμα τῆς πατρίδας του,
 ιτηγαίναμε πρὸς τ' Ἄδη τὴ λιθόστρωτη
 νυφιάτικη τῆς κόρης θολωτῆ σπηλιά. 1205
 Μὰ κάποιος θρήνων μακρινῶν στριγγὴ φωνὴ
 ἀπ' τὸν ἀστόλιστό της θάλαμο ἄκουσε
 καί τρέχει στὸν ἀφέντη Κρέοντα νὰ τὸ πει·
 κέκεῖνος ὅσο σέρνονταν σιμότερα
 φτάνουν ἀχοὶ σταυτιά του θλιβερῆς βοῆς,
 κεῦτὺς ἀναστενάξει καί θρηνολαεῖ: 1210
 «Μὴν εἶμαι μάντης, ὁ ταλαίπωρος ἐγώ;
 μὴν εἶν' αὐτός μου ὁ δρόμος ὁ τικρότερος
 ἀπ' ὅσους ἔχω κάμει; τὴ γλυκεῖα φωνὴ

ἀκούω τοῦ παιδιοῦ μου. Τρέξετε γοργὰ
 σιμὰ στὸν τάφο, δοῦλοι, καὶ τραβήξετε 1215
 τὴν πέτρα πού σφραλίζει τὸ μπασιδί του·
 στάνοιγμα μπεῖτε μέσα καὶ κοιτάξετε,
 αὐτὸς πού ἀκούω τὴ φωνή εἶναι ὁ Αἴμονας,
 ἢ θεϊκιά εἶν' ἀπάτη;» Κύπακούσαμε 1220
 τοῦ πικραμένου ἀφέντη μας τὶς προσταγές·
 καὶ μὲς στὸ βάθος εἶδαμε τοῦ μνήματος
 ἐκείνην κρεμασμένη ἀπὸ τὸν τράχηλο,
 στοῦ πέπλου τῆς πνιγμένη τῆ στριφτῆ θηλειά,
 κι αὐτὸν πού ἐκράτει θλιβερὰ τὴ μέση τῆς 1225
 θρηνώντας γιὰ τὸ ταίρι πού τοῦ χάθηκε,
 καὶ γιὰ τὴν ἀσπλαχνία τοῦ πατέρα του
 καὶ τὸν πικρό του γάμο. Βλέπει ὁ Κρέοντας
 καὶ προχωρεῖ στὸν τάφο μέσα σκούζοντας
 κι ἀναθρηνώντας τοῦ φωνάζει: «Δύστυχε,
 τί πρᾶμα κάνεις; τί σοῦ μῆθηκε μὲς στὸ νοῦ;
 τί χαλασμός σέ πῆρε; Σὲ παρακαλῶ,
 παιδί μου, σὲ ἱκετεύω, νᾶβγεις ἔξω πιά.» 1230
 Μὰ ὁ γιός του μ' ἄγρια μάτια σὰν τὸν τήραξε,
 στὸ πρόσωπο τὸν φτύνει καὶ χωρὶς μιλιὰ
 τραβᾷ ἀπὸ τὸ θηκάρι δίκωπο σπαθί,
 μὰ ξέφυγε ὁ πατέρας του καὶ γλύτωσε.
 Κατόπι ἀπανωθιό του ἀποξεθύμανεν 1235
 ὁ δόλιος, κι ὅπως ἦτον σὰν τεντώθηκε
 μπήγει ὡς τὴ μέση στὰ πλευρά του τὸ σπαθί,
 κι ὄντας ἀκόμα στὰ σωστά του ἀγκάλιασε
 τὴν κόρη μὲ τὰδύναμα βραχιόνια του
 καὶ ξεφυσώντας ρίχνει ὀρμητικὴ ροή
 στὸ μάγουλό τῆς τᾶσπρο, αἵματοστάλαχτην.
 Νεκρὸς κείται τώρα στὴ νεκρὴ κοντά, 1240
 τὴν τελετὴ τοῦ γάμου του σὰν τὸμελλε
 στὰ δώματα νὰ κάμει τ' Ἄδη ὁ ἄμοιρος,
 δείχνοντας στοὺς ἀνθρώπους πόσο εἶναι κακὸ
 μεγάλο στὸν καθέναν ἢ κακογνωμιά.

*Ἡ Εὐρυδίκη φεύγει ἀπὸ τὴ μεσαία (δηλ. τὴ βασιλική) πύλη ζαλοβροντι-
 σμένη κι ἀμίλητη, καὶ μπαίνει στὸ παλάτι. —Σωπαίνουν ὄλοι.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Τί λές γι' αὐτό; ἡ γυναῖκα ἀποτραβήχτηκε,
χωρίς νὰ πεί ἓνα λόγον, ἢ καλὸ ἢ κακὸ. 1245

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Κέγῳ ἀπορῶ· μὰ ἐλπίζω πῶς σὰν ἄκουσε
τῆ συμφορὰ τοῦ γιοῦ της δὲν τῶβρε σωστὸ
νὰ ξεφωνίζει ἔμπρὸς στὸν κόσμον, ἀλλὰ κλειστή
μὲς στὸ παλάτι ἀντάμα μὲ τὶς δοῦλες της
θὰ στήσει θρῆνον γιὰ τὸ σπιτικὸ κακὸ.
Δὲν εἶν' ἀνόητη γιὰ νὰ κάνει σφάλματα. 1250

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Δὲν ξέρω· ἀλλὰ σὲ μένα φαίνεται κακὸ
κῆ σιωπὴ ἢ μεγάλη κῆ πολλὴ βοή.

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Θὰ μάθουμε σὰ μποῦμε στὸ παλάτι εὐτύς,
μὴν κρύβει στὴν καρδιά της τῆ βαρυόθυμη
κανένα μυστικὸ της. Καὶ καλὰ τὸ λές:
κακὸ σημεῖο κῆ μεγάλη σιωπὴ. 1255

Φεύγει.

*Έρχεται ὁ Κρέοντας ἀνήσυχος μὲ πλῆθος δούλων, κρατώντας τὸ νεκρὸ
σῶμα τοῦ Αἴμονα, ποὺ τὸ βαστοῦν δυὸ ἀκόλουθοί του.

*Ανάπαιστοι

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

*Ἀλλὰ νὰ ὁ βασιλιάς, ἦρθ' ὁ ἴδιος ἐδῶ
κι ὀλοφάνερο δεῖγμα στὸ χέρι κρατεῖ,
κι ἂν μπορῶ νὰ τὸ πῶ, δὲν τοῦ φταίει κανεὶς,
ἀλλὰ μόνος του ἐστάθηκ' αἰτία τοῦ κακοῦ. 1260

ΚΟΜΜΟΣ

Στροφή 1 (Δόχοιοι ἢ ἱαμβοανάπαιστοι).

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

*Οἴμέ! νοῦ τρελοῦ παράφρονες πράξεις!
θανάσιμο πείσμα!

*ὦ ἔσεῖς ποὺ θεωρεῖτε φονιά καὶ νεκρὸ
τῆς ἴδιας γενιάς!

*Οἴμέ, στὶς τυφλὲς δικές μου βουλές! 1265

ὦ γιέ μου, ἐσύ νιός, οἴμὲ συμφορές!
 μοῦ ἀπέθανες πιά, μοῦ φεύγεις γοργά,
 χωρίς νά μοῦ φταίς, στραβά μου μυαλά!

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Τί κρίμα! ἀργά τὸ δίκιο τὸ κατάλαβες. 1270

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἄλιμονό μου ὁ δόλιος τώρα τῶνοιωσα!
 τὰ λογικά μου τότε ζαλοβρόντισε
 κάποιος θεός, καὶ σ' ἄγριους δρόμους μ' ἔσπρωξε,
 οἰμένα, τὴ χαρὰ μου κλωτσοπάτησε
 κι ἀλίμονό μου ἀνάπτοδα τὴ γύρισε! 1275

ὦ βάσανα στὸν κόσμον κακοβάσταχτα!

*Ερχεται στὴ σκηνὴ ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὸ παλάτι ἓνας δοῦλος μαντα-
 τοφόρος (ἀγγελιοφόρος 2ος, ἐξάγγελος).

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Ἀφέντη μου, τί πάθια πού σ' ἐπλάκωσαν!
 ἄλλα μπροστά σου τὰ κρατεῖς στὰ χέρια σου,
 κι ἄλλα μὲς στὸ παλάτι γλήγορα θὰ ἴδεις.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Τί εἶν' τοῦτο πάλι; ὑπάρχουν καὶ χειρότερα; 1280

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Ἀπέθανε ἡ γυναίκα σου, ἡ τρισάμοιρη
 τοῦ γιοῦ σου μάνα, στάζει ἀκόμα τὸ αἷμα της.

*Αντιστροφή 1

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Οἰμένα σκληρὸ τοῦ Χάρου λιμάνι, 1285
 γιατί μ' ἔχεις σβήσει;

ὦ ἐσύ πού μοῦ φέρνεις κακὲς συμφορές,
 τί λόγο λαλεῖς;

Οἴμὲ τὸ νεκρὸ, μὲ σφάζεις ξανά,
 παιδί, τί μοῦ λές; ποιοῦ νέου φονικό 1290
 τῆς δόλιας, οἴμὲ, γυναίκας γοργά
 μὲ βρῆκεν ἐδῶ γιὰ τέλειο χαμό!

*Ἀνοίγεται ἡ θύρα τοῦ παλατιοῦ, στρέφεται τὸ τροχοφόρο θρόνον
 (ἐκκύκλημα) καὶ φαίνεται τὸ σῶμα τῆς Εὐρυδίκης.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Μπορείς νά ἴδεις· δὲν εἶναι τώρα μέσα πιά.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

᾽Οἰμένα, ὁ δόλιος βλέπω δεύτερο κακό. 1295

Ποιά μαύρη μοῖρα ἀκόμα νά μὲ καρτερεῖ;
Κρατῶ στὰ χέρια τώρα τὸ παιδάκι μου,
κἔχω μπροστὰ στὰ μάτια μου κι ἄλλον νεκρό.

᾽Αλίμονο ἄθλια μάνα, γιέ μου, ἀλίμονο! 1300

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Μὲ κοφτερὸ μαχαίρι δίπλα στὸ βωμὸ
σφάχτηκε αὐτὴ καὶ τώρα πιά ἀποσφάλισε
τὰ σκοτεινά της μάτια, σὰν ἐθρήνησε
τὸ γιό της Μεγαρέα, ποὺ πρωτύτερα
μὲ δόξα εἶχε πεθάνει, καὶ κατόπι αὐτόν.
Καὶ τελευταῖα ἐσένα καταράστηκε
κακὰ νά πάθεις, ποὺ τὸ γιό σου σκότωσες. 1305

Στροφή 2 (ἱαμβοανάπαιστοι)

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Τρομάρα σ' ἐμένα! μοῦ πέταξ' ὁ νοῦς.
Γιατὶ δὲ μοῦ μπήγει στὸ στήθος κανεῖς
σπαθὶ μὲ δυὸ κόψες; ὦ μαῦρος ἐγώ,
ποῦ μ' ἔχει τυλίξει φριχτὴ συμφορά! 1310

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Εἶχε γιὰ σένα τὸ παράπονο ἢ νεκρὴ
ποῦ ἦσουν αἰτία νά χαθοῦν οἱ δυὸ της γιοί.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Καὶ μὲ ποιὸν τρόπο σφάχτηκε ἡ τρισάμοιρη;

ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ

Τὰ σωτικά της χτύπησε μονάχη της, 1315
πικρὰ θρηνώντας τοῦ παιδιοῦ της τὸ χαμό.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

᾽Οἰμέ! κανεῖς ἄλλος δὲ φταίει γι' αὐτά.
᾽Εγὼ εἶμ' ἡ αἰτία στὸν ὄλεθρ' αὐτό.
᾽Εγὼ εἶμαι ὁ φονιάς σου, ὁ τρισάθλιος, ἐγὼ εἶμαι·
τὸ λέω μοναχός μου. Τραβᾶτε μ' εὐτύς, 1320

τραβᾶτε με, δοῦλοι μου, πέρ' ἀπὸ δῶ,
γιατί δὲν ὑπάρχω καὶ χάθηκα ἐγώ!

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Καλά εἶπες, ἂν στὶς πίκρες βρῖσκεται καλὸ:
τὸ πιὸ μικρὸ κακό εἶναι πιὸ καλύτερο.

Ἐντιστροφή 2

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἐξ ἔρθει πιά, ὡς ἔρθει, κεῦτ' ὡς φανεῖ
ὁ θάνατος τώρα, ποῦ τόσο ποθῶ.

τὸ τέλος νὰ φέρει στή μαύρη μου ζωή·
ὡς ἔρθει, ἄλλη μέρα νὰ μὴν ξαναἰδῶ.

ΧΟΡΟΣ

Αὐτὰ ὑστερνά 'ναι, κι ὅσοι πρέπει θὰ γνοιαστοῦν.
Μὰ πρέπει νὰ σκεφτοῦμε γιὰ τὰ τωρινά.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Ἐκεῖνα μόνον ποῦ ποθῶ ἀποζήτησα.

ΧΟΡΟΣ

Νὰ μὴν παρακαλέσεις τίποτα λοιπόν·
κεῖναι τῆς Μοίρας τὸ γραφτὸ ἀναπόφευχτο.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ

Τὸν ἄμοιρον ἄντρα τραβᾶτε μακρὰ,
ποῦ δίχως νὰ θέλω σᾶς σκότωσα ἐγώ,

καὶ σένα, παιδί μου, καὶ σένα καλή μου!
ὄϊμέ, ποιόν ὁ δόλιος νὰ ἰδῶ ἀπὸ τοὺς δυό;
πρὸς ποῦ νάκουμπήσω; στὰ πάντα χαμὸς·

βαρὺ στὸ κεφάλι μὲ βρῆκε κακό.

Οἱ ἀκόλουθοι τὸν σέρνουν πρὸς τὸ παλάτι.

Ἐνάπαιστοι

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ

Ἡ εὐτυχία τῆ φρόνησην ἔχει θεμέλιο
πρῶτ' ἀπ' ὅλα· καὶ πρέπει τοὺς θεοὺς νὰ τιμοῦμε.
Τὰ μεγάλα τὰ λόγια, μεγάλα κακὰ

στοὺς περήφανους φέρνουν, κι ἄργά αὐτοὶ μαθαίνουν
νάχουν φρόνηση, ἀφοῦ τιμωρήθηκαν πιά.

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΓΟΝΗ

1. ΠΡΟΛΟΓΟΣ (στ. 1-99).¹

1. *Ἰσμήνη μου, ἀδερφοῦλα συνομότυχη.* Ἔτσι νομίσαμε νάποδῶσσομε πιστότερα τὸν περίφημο καὶ δυσκολομετάφραστο πρῶτο στίχο τῆς Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλεῖ: «ὦ κοινὸν αὐτάδελφον Ἰσμήνης κἀρα». Ὁ Ἄλ. Ρ. Ραγκαβῆς τὸν εἶχε μεταφράσει: «ὦ ἀδελφῆς Ἰσμήνης φίλη κεφαλῆ», ὁ Κ. Μᾶνος «Ἰσμήνη ἀδερφοῦλα μου...», ὁ Κ. Χρηστομαῖος «Ἰσμήνη ἀδερφοῦλα μου, ἐσύ ἀγαπημένο κεφαλάκι», κέμεις στὴν ἀ΄ ἐκδοσὴ καὶ «Ἰσμήνη μου, ἀδερφοῦλα μυριαγάπητη». Ὁ Ε. Romagnoli μεταφράζει: *O mia compagna, o mia sorella, Ismene.* Ὁ G. Young: *Ismene, dear in very sisterhood.* Ὁ F. Storr: *Ismene, sister of my blood and heart.* Ὁ R. Jebb: *Ismene, my sister, mine own dear sister.* Ὁ P. Masqueray: *Toi qui partages ma destinée, Ismène, chère soeur.*

8. *Στρατηγός.* Ἡ Ἀντιγόνη πουθενὰ δὲν ὀνομάζει β α σ ι λ έ α τὸν Κρέοντα.

25. Τὸ θάψιμο τῶν νεκρῶν ἦταν ὑποχρεωτικὸ ἀπὸ ἀγραφο Πανελλήνιο νόμο· καὶ τῶν ἐχτρῶν ἀκόμα ἦταν καθιερωμένο ἀπὸ τὸν Ἡρακλεῖ. Οἱ ἀρχαῖοι νόμιζαν ὅτι ἂν ἔμενε ἀθαφτο ἢ ἄκαυτο τὸ σῶμα τοῦ νεκροῦ, ἢ ψυχὴ του θά περιπλανῶνταν ἔξω ἀπὸ τὸν Ἄδη. Γι' αὐτὸ κῆ ψυχὴ τοῦ Πατρόκλου παρουσιάζεται στὸν Ἀχιλλεῖα, ὅπως λέγει ὁ Ὀμηρος (Ἰλιάδ. Ψ, 71 κ.έ.), καὶ τὸν παρακαλεῖ:

*Θάψε με γλήγορα νὰ μὴ κέγῳ στὸν Ἄδη μέσα
μακριὰ μὲ διώχνουν οἱ ψυχές, τῶν πεθαμένων οἱ ἦσκιος,
νὰ μὴ διαβῶ τὸν ποταμὸ καὶ ἀνταμωθῶ μαζί τοὺς,
ἀλλ' ἔτσι στ' Ἄδη τίς πλατεῖς τίς πύλες παραδέξῃ.*

Καὶ λίγο χῶμα πασπαλισμένο στὸ νεκρὸ Ἰσοδυναμοῦσε μὲ ταφὴ του. (Πρβλ. Δ. Σεμιτέλου Ἀντιγόνη στ. 246 καὶ 256, καὶ Schmidt-Ὀλυμπίου Ἡθική τῶν ἀρχ. Ἑλλήνων τ. Β' σ. 140-5.) Καὶ σήμερα ρίχνουν κατ' ἀρχαία συνήθεια λίγο χῶμα στὸ νεκρὸ οἱ παραστεκούμενοι, ὅταν τὸν σκεπάζουν στὸν τάφο.—Τὸ σέβας τῶν νεκρῶν εἶναι συναίσθημα ἱερό, θρησκευτικὸ καὶ οἰκογενειακό, στοὺς περισσότερους λαούς. Τῆ χρονιά πού πέθανε ὁ Σοφοκλεῖς (406 π.Χ.) οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν καταδικάσει σὲ θάνατο ἕξ στρατηγούς, ἂν καὶ νίκησαν στὶς Ἀργινοῦσες (κουτὰ στὴ Μυτιλήνη) τοὺς Σπαρτιαῖτες, γιατί ἐξ αἰτίας τῆς τρικυμίας δὲ μπόρεσαν νὰ σηκώσουν ἀπὸ τὴ θάλασσα καὶ θάψουν τοὺς νεκρούς των.—Φριχτότατη κατάρρα στοὺς ἄρ-

1. Τοὺς στίχους, καὶ στὴ μετάφραση καὶ στὶς σημειώσεις, μετροῦμε κατὰ τὸ ἀρχαῖο κείμενο.

χαίους ήταν: «νά τόν φόν τὰ ὄρνια καί τὰ σκυλιά», ἢ ἔπως λέγει ὁ Εὐριπίδης (στὸν Ἰππόλυτο, κατὰ μετάφρασή μου, στίχ. 1030):

*Καὶ μήτ' ὁ πόνοτος, σὰν πεθάνω, μήτε ἡ γῆς
νά μου δεχτοῦν τίς σάρκης, ἔν εἴμ' ἀτιμος.*

Καὶ στὴν Ἡπειρο (Ζαγόρι) λέν κατὰρα: «Νά τὸν θάψουν κὴ γῆς νά τὸν ἀναρρίχουν» ἢ «...νά μὴν τὸν δέχεται», ἢ «νάπομείνει ἀλιωτος».

49 κ. ἔ. Αὐτὰ δὲ συμφωνοῦν μ' ὅσα λέγει ὁ Σοφοκλῆς στὸν «Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῶν» ποῦ τὸν ἔγραψε 35 χρόνια ἀργότερα.

2. ΠΑΡΟΔΟΣ (100–161).

Ἡ **πάροδος** τῆς Ἀντιγόνης ἀπαρτίζεται ἀπὸ δυὸ **στροφές** μὲ τις δυὸ **ἀντιστροφές** των, κι ἀπὸ δυὸ ζευγάρια ἀναπαιστικῶν συστημάτων. Ἐπὼς δὲ δὲν ἔχουμ' ἐδῶ (πρ. Εἰσαγωγή μου σ. 32). Κρατοῦμε τίς ἴδιες ἀρχαῖες ὀνομασίες ποῦ τίς πήραν κοί ξένοι. Ὁ Ἄλ. Πάλλης (στὸν Κύκλωπα) τίς μεταφράζει: **γύρος** (στροφή), **ἀνᾶγυρος** (ἀντιστροφή), **στερνοτράγουδο** (ἐμφῶς). Γιὰ τίς ὀνομασίες τῶν μερῶν τοῦ δράματος ἰδὲ Εἰσαγωγή μου στὸ ἀρχαῖο δράμα σ. 30–34.

100. **Τοῦ ἡλίου ἀχτίδα.** Ὅπως εἶπαμε καὶ ἰστὴν Εἰσαγωγή στὸ ἀρχαῖο δράμα, σ. 20, ἡ παράσταση τῶν δραμάτων ἀρχίζει ἀπὸ τὸ πρῶτ. Ἔτσι συμβαίνει κάποτε ἡ πράξη τοῦ δράματος νάρχίζει μὲ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου. Στὶς τραγωδίαι τοῦ Σοφοκλῆ αὐτὸ γίνεται στὴν Ἀντιγόνη, στὸν Αἰάντα καὶ στὴν Ἡλέκτρα.

104. Ἡ **Δίρκη** ἦταν ρυάκι, ποῦ σήμερα λέγεται Πλεκιώτισσα, ἀλλὰ ἦταν καὶ φημισμένη βρυσομάννα (σήμερα Παραπόρτι, κοντὰ στὶς ἀρχαῖες «Διρκαίας πύλας»). Ἡ Δίρκη ἦταν δυτικὰ τῆς Θήβας, ἐνῶ ὁ Ἰσμηνὸς ποταμὸς ἦταν ἀνατολικὰ. Ὁ ποιητὴς ἀντιστρέφει τὴ θέση τους. Ἴσως δὲν εἶχε πάγει στὴ Θήβα. Ἡ Δίρκη πήρε τὸνομα τῆς γυναικὸς τοῦ βασιλιᾶ Λύκου, ποῦ εἶχε βρεῖ τὸ θάνατό της σ' αὐτὴ τὴ βρύση.

122. Ὁ **Ἡραϊστος**, γιὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας, ἦταν θεὸς καὶ προσωποποίηση τῆς φωτιᾶς. Κεῖδῶ καὶ στὸ στ. 1007 ἡ λέξη = φλόγα, φωτίζα.

124. Ὁ **Ἄρης**, γιὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας, ἦταν θεὸς καὶ προσωποποίηση τοῦ πολέμου. Ἐλέγγυνταν καὶ Ἐυνάλιος. Πρῶτα ἦταν ἐχτρὸς τῶν Θεβαίων, γιατί σκότωσε ὁ Κάδμος τὸ δράκο του ποῦ φύλαγε μιὰ βρύση του στὴ Θήβα (1125), ὕστερα ὁμως ἐγινε φίλος (1391), ἀφοῦ θυσιάστηκε μένος του στὸν Ἄρη, γιὰ νά τὸν ἐξιλεώσει, ὁ γιὸς τοῦ Κρέοντα Μεγαρέας (1303), τὸν ὁποῖον ὁ Εὐριπίδης στὶς Φοίνισσες (912) τὸν λέει Μενοικέας. Ὁ Ἄρης κατὰ τοὺς μύθους, κατοικοῦσε στὴ Θράκη (970), γιατί οἱ Θράκες ἦταν φιλοπόλεμοι, καὶ γιατί κάθε ἀγριο πρᾶμα—ὅπως κιὸ πόλεμος—νόμιζαν πὼς ἀνήκει στὶς βορεινὲς χῶρες.—Ἰδὲ καὶ στίχ. 952.

125. **Ἀετὸς—δράκος.** Ἀφοῦ παρομοίωσε παραπάνω (113) ὁ Σοφ. τοὺς Ἀργεῖους μὲ τὸν ἀετὸ, ἔβαλε ἀντίμαχο τοῦ ἀετοῦ τὸ φυσικὸ του ἐχτρὸ, τὸ

δράκοντα. Οί Θηβαίοι, ἢ Καδμῆοι, ἐλέγονταν καί «δρακοντογενεῖς», δρακογεννημένοι, καί «σπαρτοί» καί «δράκοντος σπορά», γιατί, κατὰ τοὺς μύθους, οἱ πρόγονοὶ τοὺς εἶχαν γεννηθεῖ ἀπὸ τὰ δόντια τοῦ μυθικοῦ δράκου ποῦχε σπείρει ὁ θεμελιωτῆς τῆς Καδμείας, ὁ Κάδμος, ἀφοῦ σκότωσε τὸ τέρας. Ἴδὲ καὶ στ. 1125, καὶ 1155.—Οἱ Ἀργεῖοι εἶχαν ἀσπρες στρογγυλῆς ἀσπίδες (106, 115).

131-7. **Ἐκείνον ποῦ ἀνέβη.** Ἐννοεῖ τὸν αὐθαδέστατο γίγαντα Καπανέα, τὸ δεύτερο ἀρχηγὸ τῶν Ἀργείων, ποῦχε γράψει μὲ χρυσὰ γράμματα στὴν ἀσπίδα του πὼς θὰ κάψει τὴ Θήβα κι ἂν θέλει κι ἂν δὲ θέλει ὁ Δίας. Γι' αὐτὸ κι ὁ Δίας τὸν ἀστραπόκαψε. Πρβλ. καὶ Εὐριπίδη Φοῖνισσες, στ. 1135.

141. Τὰ ὀνόματα τῶν Ἀργείων στρατηγῶν καὶ τῶν ἀντιμάχων των Θηβαίων καὶ τῶν πυλῶν τῆς Θήβας βρίσκονται στοὺς «Ἐπτά ἐπὶ Θήβας» τοῦ Αἰσχύλου καὶ στίς Ἰκέτιδες στ. 258 κ.έ. Πρβλ. καὶ Ἀπολλόδωρο 3.6.

143. **Ὁ Δίας** ὡς θεὸς κυβερνήτης τοῦ κόσμου χορηγοῦσε τὴ νίκη (Ζεὺς τροπαῖος). Σ' αὐτὸν ἀφιέρωναν καὶ τὰ ὄπλα καὶ τὰ πράγματα τῶν σκοτωμένων ἐχθρῶν (σκῦλα), ποῦ τὰ κρεμοῦσαν οἱ νικητῆς στὸν τόπο τῆς μάχης, στὰ δέντρα, ἢ στοὺς τοίχους τοῦ ναοῦ τοῦ θεοῦ, ὡς τ ρ ὀ π α ι ο ν, δηλ. σημεῖο νίκης, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀ π ο τ ρ ὀ π α ι ο ν, δηλ. φυλαχτὸ, γιατί φοβῶνταν ὁ νικητῆς τὴ μυστηριακὴ ἐνέργεια τοῦ σκοτωμένου ἐχθροῦ του, ποῦ τὰ ὄπλα του ἔτσι γίνονταν ὄβλαβα.

148. **Ἡ Νίκη.** Ἦταν ἐπιθετὸ τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς (Ἀθηνᾶ Νίκη), ποῦ γιὰ τιμὴ τῆς ἔχτισαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ τὸ μικρὸ ναὸ στὴν Ἀκρόπολη. Ἐπειτα ἐγινε ξεχωριστὴ θεὰ φτερωτὴ (μὲ στεφάνι ἢ κλαδί) νίκης. Πρβλ. τὴ Νίκη τοῦ Παιωνίου στὴν Ὀλυμπία.

149. **Ἡ Θήβα** λέγεται π ο λ υ ά μ α ξ η (πολυάρματος) γιατί εἶχε πολλὰ κι ὥραϊα ἀμάξια. Ἐκεῖ ἔλεγαν πὼς κατασκευάστηκε τὸ πρῶτο ἀμάξι. Ὁ Πίνδαρος τὴ λέγει: φ ι λ ά ρ μ α τ ο ν, ε ὑ ά ρ μ α τ ο ν, χ ρ υ σ ά ρ μ α τ ο ν, π λ ά ξ ι π ο ν.

154. **Βάκχος ἢ Διόνυσος.** Θεός, καὶ προσωποποίηση τοῦ κρασιοῦ καὶ προστάτης τῆς Θήβας. Ἴδὲ Εἰσαγωγή μου στὸ ἀρχ. δρᾶμα σ. 8, καὶ σημ. στ. 1126 καὶ 1152.

3. ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ Α'. (στ. 162—331).

177—190. Ὁ Σοφοκλῆς βάζει στὸ στόμα τοῦ Κρέοντα ἀξιόλογες σκέψεις γιὰ τὸ καλὸ τῆς πατρίδας, ὅμοιες μὲ τίς συμβουλῆς ποῦ εἶχαν ἀκούσει οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τὸ Σόλωνα, τὸ Σωκράτη, τὸν Περικλῆ κι ἄλλους σοφοὺς. Μεταφράζουμε ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ Σόλωνα (Ἐλεγεία 2 (13) στ.27 κ.έ.):

*Ἔρχεται τὸ κοινὸ κακὸ στοῦ καθενὸς τὸ σπίτι
νά τὸ κρατήσουν δὲ μοροῦν οἱ θεῶρες τῆς αἰλῆς,
ἀλλὰ πηδάει καὶ στὸν ψηλὸ τῆς τοίχου καὶ σὲ βρίζει,
κι ἂν στοῦ σπιτιοῦ σου φεύγοντας τὰ βᾶθη ἐσὺ κλεισεῖς.*

Καί, κατὰ τὸ Θουκυδίδη (Β', 60), ὁ μέγας κυβερνήτης τῆς Ἀθηναϊκῆς

δημοκρατίας, ὁ Περικλῆς, εἶχε πεί στοὺς Ἀθηναίους: «Ἐγὼ νομίζω ὅτι περισσότερο ὠφελεῖ τοὺς πολῖτες ὅταν εὐτυχεῖ ὀλόκληρη ἡ πολιτεία, παρά ὅταν καθένας ἀπὸ τοὺς πολῖτες εἶν' εὐτυχισμένος στὸ σπίτι του, ἡ πολιτεία ὁμως σκοντάφτει. Γιατὶ ὅταν ὁ κάθε πολίτης χωριστὰ εὐτυχεῖ, ἀρχίζει ὁμως ἡ πατρίδα του νὰ ξεπέφτει, τότε κέκεῖνος μαζί με τὴν πατρίδα του καταστρέφεται: ἐνῶ ἂν δυστυχεῖ αὐτός, ἀλλὰ ἡ πατρίδα του εἶναι εὐτυχισμένη, τότε κι αὐτός πολὺ ἐυκολώτερα ξεφεύγει ἀπὸ τὴν καταστροφή».—Τὰ ἴδια εἶπε κι ὁ Σωκράτης, κατὰ τὸν Ξενοφῶντα (Ἀπομνημον. Γ', ζ', 9, καὶ Κυνηγετ. ἸΒ', 11). Καὶ σήμερα ὁ λαός μας (στὴν Ἠπειρο—Ζαγόρι) λέει: «Ἐχεις χωρῖο, ἔχεις (καὶ) σπῖτι, δὲν ἔχεις χωρῖο δὲν ἔχεις (καὶ) σπῖτι».

236. **Τὸ γραφτό.** Λέγεται καὶ πληρέστερα: «τῆς Μοίρας τὸ γραφτό» (ἀρχ. τὸ μόριμον, τὸ μοιραῖον, ἡ εἰμαρμένη). Ἡ μοιρολατρεία, κοινὴ στοὺς ἀρχαίους Ἀνατολικούς λαοὺς καὶ στοὺς Ἕλληνας, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν Ὀμηρο, ἔχει βαθεῖς τὶς ρίζες της καὶ στὸ σημερινὸ λαὸ μας, ὅπως καὶ σ' ὅλους τοὺς Ἀνατολίτες: «Ὁ, τ' ἡ Μοῖρα διορίσει|δὲν εἶν' τρόπος νὰ γυρίσει».

245—247 καὶ 255—256. Ἰδὲ σημ. 429—431.

264—7. Ἐμειναν στὴ γλῶσσα μας παρόμοιες φράσεις ὅταν κανεὶς ἐπιμέθει καὶ μ' ὄρκο βεβαιώνει ἢ ἀρνιέται κάτι—πού εἶναι λείψανα ἀπὸ ἀρχαῖες θεοκρισίες ἢ θεοδικίες τῶν Ἀρίων λαῶν—: «πιάνω σίδερο ἀναμμένο», «πατῶ στὴ φωτιά», «μπαίνω στὴ φωτιά».—Γιὰ τὴ θεοκρισία πρβλ. Δ. Σεμιτέλου Ἀντιγόνη στ. 169 καὶ Ἀδ. Ἀδαμαντίου Ἀ γ ν ε ἰ α ς π ε ἰ ρ α, Λαογραφίας Γ' σ. 400.

4. ΣΤΑΣΙΜΟ Α'. (332—375).

338. Ἡ **Γῆ** ἦταν ἡ ἀρχαιότερη ἀπ' ὅλους τοὺς θεοὺς. Θεωρῶνταν ἡ μεγάλη μητέρα τοῦ Δία, κείχε λάβει ἀπὸ τοὺς παλιούς ὡς θεὰ διάφορα ὀνόματα: **Γ α ἰ α**, **Ρ έ α**, **Κ υ β έ λ η**, **Γ ἦ μ ἦ τ η ρ**, **Δ η μ ἦ τ η ρ**. Εἶχε γεννηθεῖ ἀπὸ τὸ **Χ ά ο ς**.

340. Οἱ παλιοὶ ἀλέτρευαν τὴ γῆ με τὰ βῶδια, με τὰλογα καὶ με τὰ μούλια (πρβλ. Ὀμήρου Ἰλιάδα, Κ, 541).

5. ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ Β'. (376—581).

429—431. **Οἱ τρίςπονδες χοεὲς** ἐγίνονταν με γάλα, με κρασί καὶ με μέλι-κρατο. Πρβλ. καὶ Αἰσχ. Πέρσ. 609 κ.έ. καὶ Εὐρ. Ἰφιγ. Ταύρ. στ. 161. Ἡ συνήθεια τῶν χοῶν σώζεται καὶ σήμερα. Χύνει, συνήθως ὁ παπᾶς, κρασί, νερὸ καὶ λάδι, ἀπὸ καντήλα τῆς ἐκκλησίας, ἢ τοῦ σπιτιοῦ τοῦ νεκροῦ, στὴν Ἠπειρο καὶ σ' ὄλην τὴ Βόρεια Ἑλλάδα κιᾶλλοῦ, στὸ νεκρό, ὅταν τὸν κατεβάσουν στὸν τάφο, πρὶν τὸν σκεπάσουν με τὸ χῶμα. Ἰδὲ Ν. Γ. Πολίτου Λαογραφικά Σύμμεικτα τ. Β' (1921) σ. 276, καὶ τ. Γ' (1931) σ. 336.

451—459. **Δικαιοσύνη.** Ἡ **Δ ί κ η**, θυγατέρα τοῦ Διὸς καὶ τῆς Θέμιδας (θεᾶς τῆς δικαιοσύνης), καθήμενη κοντὰ στὸ θρόνο τοῦ πατρὸς της, ἐπιτηροῦσε τὴ δικαιοσύνη τοῦ κόσμου. Ἡ Δίκη ἦταν καὶ κοντὰ στοὺς θεοὺς τοῦ Ἄδη, πού φρόντιζε νὰ λαβαίνουν τὰ δικαιώματά τους οἱ νεκροὶ κέ-

στελνε τις κακοποιές Έρινύες νά τιμωρήσουν εκείνους που τὰ καταπατοῦσαν (1075). Κατὰ τοὺς μύθους, στὸν Ἄδη ἦταν δικαστήριο τῶν νεκρῶν, ποὺ ἔκρινε τις ψυχές κατὰ τις πράξεις των. Τὸ δικαστήριο αὐτὸ ἀπαρτίζονταν ἀπὸ τὸν Πλούτωνα (πού ἦταν θεὸς καὶ προσωποποίηση τοῦ Ἄδη – καὶ λέγονταν καὶ Ἄδης, στ. 777) ὡς πρόεδρος κι ἀπὸ τοὺς τρεῖς περίφημους, γιὰ τὴν εὐσέβεια καὶ δικαιοσύνη τους, γιὸς τῶν θεῶν ἀπὸ θνητὲς γυναῖκες καὶ ἥρωες: τὸ Μίνω, βασιλιὰ τῆς Κνωσσοῦ τῆς Κρήτης, τὸν ἄδερφό του Ραδάμανθυον καὶ τὸν Αἰακὸ, βασιλιὰ τῆς Ἀττικῆς.

488. **Σπιτικὸς Δίας** (Ζεὺς ἑρκείος). Ὁ πατέρας τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων Δίας ἦταν καὶ προστάτης τοῦ σπιτιοῦ, γι' αὐτὸ καὶ τοῦ εἶχαν βωμὸ στὴν αὐλὴ ἢ στὴν περιοχὴ (ἔρκος) τοῦ σπιτιοῦ τους. (Κέμεις ἔχουμε σήμερα στὰ σπίτια μας τὸ εἰκονοστάσι μὲ εἰκόνες τοῦ ἁγίου ποὺ γιορτάζει ἢ οἰκογένεια μας, τοῦ πολιοῦχου, καὶ ἄλλων ἁγίων.) Ἐλέγονταν καὶ «Ζεὺς ἐφέστιος» δηλ. προστάτης τῆς ἐστίας (σιτῆς, γωνιάς) καὶ «Ζεὺς ξύναιμος» (στ. 658) ὡς προστάτης τοῦ ἴδιου αἵματος, τῆς συγγένειας, τῆς γενιᾶς. Ἴδὲ καὶ σημ. 143 καὶ 604.

562. Ἡ μιὰ δηλ. ἢ Ἰσμήνη, ἢ ἄλλη δηλ. ἢ Ἀντιγόνη.

569. **Κι ἄλλων χωράφια βρίσκονται γι' ἀλέτρεμα** (ἄρώσιμοι γὰρ χάρτερων εἰσὶν γύαι). Σὲ πολλοὺς φαίνεται ὑβριστικὴ κι ἀπρεπὴ, μπρὸς σὲ κορίτσια εὐγενικά, ἡ μεταφορικὴ αὐτὴ ἔκφραση. Ὁ Κρέοντας ἐπάνω στὴν ὀργή του δὲ λογαριάζει διόλου τὴν ἔνωση δυὸ εὐγενικῶν βασταριῶν, ποὺ ἀγαπιώνταν φλογερά, ἀλλὰ θεωρεῖ ψυχρὰ τὸ γάμο ὡς μέσον γιὰ γέννηση παιδιῶν καὶ ἰκανοποίηση τῆς σαρκικῆς ὀρμῆς. — Συχνὰ οἱ ἀρχαῖοι μεταχειρίζονται μεταφορικὰ τὴ γῆ, τὸ χωράφι, τὸ λιβάδι, καὶ τάλετρι ἢ τὸργωμα. Ὁ Σοφοκλῆς ὅμοια καὶ στὸν Οἰδίποδα τυρ., 1256 «μητρῶσαν ἄρουραν» καὶ 1485, καὶ 1497 «τὴν τεκοῦσαν ἦρσεν, ὄθεν περ αὐτὸς ἐσπάρη». Κι ὁ Εὐριπίδης στὶς Φοίνισσες, 18 «μὴ σπεῖρε τέκνων ἄλοκα δαιμόνων βία» (ὁποῦ ὀπαλιὰς Σχολιαστῆς λέγει: «Ἐμπεδοκλῆς ἀλληγορῶν φησι **Σχιστοὺς λειμῶνας** Ἀφροδίτης, ἐν οἷς ἡ τῶν παιδῶν γένεσις ἐστίν»). Καὶ στὸν Κύκλωπα 171, «λειμῶν», μεταφ., κι ἄλλοι. Γι' αὐτὸ ἄδικη ἢ διόρθωση τοῦ ἀρ ὡ σ ι μ ο ι σὲ ἄ λ ὡ σ ι μ ο ι. — Κι ὁ σημερινὸς Ἑλληνικὸς λαὸς ἔχει παρόμοιες μεταφορές: Εἶναι γνωστὸ τὸ Ἑπειρωτικὸ τραγούδι τοῦ ξενιτεμένου καὶ τῆς Βουργάρας:

*«Χίλια φλωριά καζάντησα καὶ πεντακόσια γρόσια
καὶ μιὰ βραυὰνὰ τὰ ξόδεγα σὲ μιὰ Βουργαροπούλα.....
—Βουργάρα, δὲς μου τᾶσπρα μου, δὲς μου καὶ τὰ φλωριά μου....
—Τί λές, τί λές, ἀπάνθρωπε, τί λές, κακὸ κεφάλι!
Ἐδῶ ναι κρίση καὶ ζωτῆς καὶ πᾶμε νὰ κριθοῦμε:
Ἐγὼ χωράφι σῶδωκα νὰ σπείρεις, νὰ θερίσεις,
κεῖναι τὰ βόδια σου ἄρρωστα, τάλετρι σ' τσαζισμένο».*

(Ζωγράφους Ἄγών, Ἑλλ. Φιλ. Συλ. Κων) πόλεως (1891) τ. Α' σ. 77, καὶ σ. 99). Καὶ σ' ἄλλα τραγούδια καὶ παροιμίες στὴν Ἑπειρὸν, ὅπου κι «αὐλα-

κιά», και «λιβάδι φουντωμένο» σὲ βωμολοχικό Γιαννιώτικο δίστιχο λέγεται τὸ γυναικείο αἰδοῖο. Ἰ. Πρβλ. καὶ Κύκλωπα μετάφρασή μου σημ. στίχ. 169–171.

572. *Οχι σωστά αὐτὸν τὸ στίχο τῆς Ἰσμήνης τὸν βάζουν στὸ στόμα τῆς Ἀντιγόνης. (Ἰδὲ σημ. στ. 781 κ.έ., σελ. 96.)

6. ΣΤΑΣΙΜΟ Β'. (582–625).

590. **Ἡ Θράκη** θεωρόνταν πατρίδα τῶν ἀνέμων καὶ πρὸ πάντων τοῦ Βορέα (Θ ρ η ἴ κ ι ο ς Β ο ρ ἔ η ς. Ἰδὲ καὶ σημ. 966 κ.έ.) Πρβλ. καὶ τὸ δημοτικὸ στίχο:

«Φύσα Βοριά, φύσα Θρα(σ)κιά, φύσα καλὲ μου ἀέρα».

594. **Λαβδακίδες.** Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Λαβδάκου πάππου, τοῦ Οἰδίποδα. 599–604. Τὸ κείμενο δὲν εἶναι πολὺ καθαρό. Τὰ λεγόμενα εἶναι γιὰ τὴν Ἀντιγόνη. «Τὸ φῶς ὅπουχε ξαπλωθεῖ στοῦ Οἰδίποδα τὸ σπίτι» εἶναι ἀλληγορία τοῦ γάμου τῆς μὲ τὸν Αἴμονα. Ὑπάρχει κέϋσηνη διόρθωση τοῦ «κόνης» σὲ «κοπίς», κέτσι εἶχα μεταφράσει στὴν ἀ' ἔκδοσή μου:

*«τὸν κλώνο ποῦχε ξαπλωθεῖ στοῦ Οἰδίποδα τὸ σπίτι
τὸν ἀποκόφτει ξαφνικὰ τὸ φοινικὸ λεπίδι
τῶν θεῶν τοῦ Κάτω κόσμου πιά, (ποῦ τῶχον ἀκονίσει)
τοῦ λογισμοῦ τὸ σάλεμα καὶ τὰ τρελά τὰ λόγια».*

Γιὰ τὶς Ἐρινύες ἰδὲ σημ. στίχων 451 καὶ 1074.

604–610. Λαμπρὰ ζωγραφίζει τὴν παντοδυναμία τοῦ Διὸς ὁ θεοσεβέστατος Σοφοκλῆς. Οἱ παλαιοὶ πίστευαν ὅτι στὴν κορφή τοῦ Θεσσαλικοῦ Ὀλύμπου κατοικοῦσε μὲ τοὺς ἄλλους θεοὺς ὁ μέγας Ζεὺς, ὁ «πατήρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε» κατὰ τὸν Ὅμηρο. Ὁ Ὀλυμπος συχνὰ συνταυτίζεται μὲ τὸν Οὐρανὸ (στίχ. 758), καὶ θεοὶ ἐλέγονταν Ὀλύμπιοι καὶ Οὐρανῖωνες. Ὁ Ζεὺς κρατοῦσε στὸ ἕνα τοῦ χέρι τὸν κεραυνοὺ καὶ στ' ἄλλο τὸ σκῆπτρο, κεῖχε ἱερό του πουλὶ τὸν ἀετὸ, ποῦ πετᾶ στίς πτῖο ψηλές κορφές τῶν βουνῶν (ἰδὲ σ. 1040: ἀετοὶ τοῦ Διός). Ἡ δόξα τοῦ Ὀλύμπου τραγουδιέται ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Ὀμήρου ὡς τὰ σήμερα ἀπὸ τὸν λαὸ μας. Ποιὸς δὲν ξερεῖ τάθνατο τραγοῦδι του;:

**Ὁ Ὀλυμπος κι ὁ Κίσαβος, τὰ δυὸ βονὰ μαλώνουν...
Ἐγὼ εἶμαι ὁ γέρος Ὀλυμπος στὸν κόσμο ξαηκουσμένος,
πῶχο σαράντα δυὸ κορφές κέξήντα δυὸ βουσοῦλες,
κάθε κορφὴ καὶ φλάμπουρο, κάθε κλαρὶ καὶ κλέφτης...
καὶ στὴν ψηλὴ μου τὴν κορφὴ ἀετὸς εἶν' καθισμένος..*

(Ν.Γ.Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀρ. 23). Ὁ Ὀλυμπος λαϊκώτερα λέγεται Ἐλυμπος. 622. Πρβλ. καὶ τὸ Γραφικὸ «Μωραίνει Κύριος λαὸν ἐν βούλειτα ἀπολέσαι».

7. ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ Γ'. (626–780)

643–644. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους ὁ γιὸς ἔπρεπε νάχει τοὺς ἴδιους φίλους καὶ τοὺς ἴδιους ἐχτροὺς μὲ τὸν πατέρα του. Ἐνέμιζαν τότε δίκιο νάγαπᾶ κανεὶς τοὺς φίλους του καὶ νά μισεῖ τοὺς ἐχτροὺς του: τὸ καλὸ νὰ τὸ πληρώ-

νουν με τὸ καλὸ καὶ τὸ κακὸ με τὸ κακὸ. Ὁ σοφώτατος ὁμως Σωκράτης, 400 χρόνια πρὸ Χριστοῦ, ἐκήρυξε στὴν Ἀθήνα, σὰν πρόδρομος τοῦ Χριστοῦ, ὅτι ποτὲ δὲν πρέπει νὰ κάνουμε κακὸ σὲ κανέναν ἄνθρωπο, κι ἂν κακοπάθουμε ἀκόμα ἀπ' αὐτὸν, κι ὅτι προτιμᾷ νὰδικηθεῖ αὐτὸς παρὰ νὰδικήσει ἄλλον. (Ἰδὲ τὸν Πλατωνικὸ Κρίτωνα καὶ τὴν Ἀπολογία.)

658. Δίας πρὸστάτης τῆς συγγένειας. Ἰδὲ σημ. 488 καὶ 604.]

737. Ὁ Αἴμονας ὁμιλεῖ σὰν πολίτης Ἀθηναῖος δημοκρατικός, σύγχρονος τοῦ Σοφοκλῆ.

758. Μὰ τὸν Ὀλυμπο. Ἰδὲ σημ. στ. 604—610.

774. Ὁ τάφος τῆς Ἀντιγόνης, κατὰ τὸ συμπερασμὸ τῶν πλειότερων ἐρμηνευτῶν κι ἀρχαιολόγων, ἦταν ὑπόγειος θολωτὸς Μυκηναϊκὸς τάφος, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τοὺς χαρακτηρισμοὺς τοῦ Σοφοκλῆ: πετρώδης κατῶρυξ (774), κατασκαφῆς (891), κατηρηφῆς (885), τυμβόχωστος (849), λιθόστρωτος (1204), λοίσθιον τυμβευμα (1220), ποὺ σημαίνουν ἔργο ἀνθρώπων χειρῶν, κι ὄχι ἐν' ἀπὸ τὰ πολλὰ σπήλια τῶν βουνῶν κοντὰ στὴ Θήβα (ὅπως φρονεῖ ὁ Wilamowitz κι ἄλλοι). Τέτοιοι ὑπόγειοι θολωτοὶ τάφοι ὑπῆρχαν ἔξω ἀπὸ τὴ Θήβα ἀπὸ προϊστορικοὺς χρόνους, σὰν τοὺς περίφημους θολωτοὺς τάφους ἢ θησαυροὺς τῆς Μυκῆνας, τοῦ Ὀρχομενοῦ τῆς Βοιωτίας, τῆς Ἐλευσίνας, τοῦ Θορικοῦ, τοῦ Μενιδιοῦ (Ἀχαρνῶν), κι ἄλλων μερῶν, ποὺ ἐκ τούτων εἶχε ἰδεῖ ἢ ἀκούσει ὁ Σοφοκλῆς. Μπροστὰ ἀπὸ τὸν τάφο ἦταν ὁ δρόμος σὲ μᾶκρος, ἔπειτα τὸ στόμιον (δηλ. ἡ μπασιά, στίχ. 1217), ποὺ τὸ σφάλιζε πέτρα ἢ θύρα ἢ τοίχος. Μέσα ἦταν ὁ θόλος. Ἰδὲ Α. Κεραμπούλου σχετικὰ στὸ Ἀρχαιολογ. Δελτίον τ. 3 (1917), σελ. 343 κέ.

Γιὰ τὸν τάφο τῆς Ἀντιγόνης ὑπάρχει μονογραφία τοῦ P. Corssen, «Das Gefängnis der Antigone» στὰ Neue Jahrbücher κλ. XXX (1913) σ. 226 ἔξ. Πρβλ. Hermes 1908, 71.

775. Γιὰ τὸ καλὸ σὰ βάλω λιγιστὴ θροφή. Οἱ ἀρχαῖοι ἐπίστευαν ὅτι ἡ θανατικὴ τιμωρία μολύνει τὴν πολιτεία, κι ἂν ἐφυλάκιζαν κανένα γιὰ νὰ πεθάνει κλεισμένος μέσα, τοῦ ἐβαζαν λίγη θροφή, γιὰ νὰποφύγουν τὸ μόλυσμα (ἄγος) καὶ τὸ κρίμα, καὶ νὰ μὴ φανεῖ πὼς τὸν ἐθανάτωσαν με τὴν πείνα. Ἰδὲ καὶ στίχ. 1042 κέ.

8. ΣΤΑΣΙΜΟ Γ'. (Παιάν, 781—800).

Ἡ παντοδυναμία τοῦ Ἐρωτα.

Ὁ Ἐρωτας, κατὰ τοὺς μύθους, ἦταν γιὸς τῆς θεᾶς τῆς ὁμορφίης Ἀφροδίτης (ποὺ λέγονταν καὶ Κύπρις) καὶ τοῦ Διός, ἢ τοῦ Ἄρη, ἢ τοῦ Ἑρμῆ. Παρασταίνεται στὴν ποίηση καὶ στὴν καλλιτεχνία ὡς υἱὸς χαριτωμένος, ἢ ὡς παιδὶ ὁμορφο, φτερωτὸ καὶ πονηρό, ποὺ κρατεῖ δοξάρι (τόξον) καὶ σαγιῆτες (βέλη) μέσα στὴ θήκη (φαρέτραν), ἢ δαδὶ ἀναμμένο. Ἦταν ἀκόλουθος τῆς μάνας του Ἀφροδίτης, ὅπως κι ὁ Ἰμερος κι ὁ Πόθος—κοὶ δυὸ λέξεις σημαίνουν ἐρωτικὲς ἐπιθυμίες—ποὺ συνταυτίζονται με τὸν Ἐρωτα. Στὴν ἀρχαία ποίηση (στὴ Θεογονία τοῦ Ἡσιόδου κατὰ πρῶτα) ὁ Ἐρωτας

παρασταίνεται ως γενικός νόμος του κόσμου, ως έν' αρχικό στοιχείο, που ένωνει με την άκατανίκητη δύναμή του όλα τὰ ζωντανὰ τῆς στεριάς και τῆς θάλασσας κέξασφαλίζει τὴν αἰωνιότητα τῆς ζωῆς. Καὶ στὴν ἀρχαία τραγωδία ὁ Ἔρωτας φαίνεται ὡς θεὸς κι ὄχι ὡς πάθος. Γιατὶ ὡς πάθος πού μαλθακώνει και σκλαβώνει τὶς ψυχὲς ἐθεωρώνταν ἀνάξιος νᾶχει θέση στὴ σοβαρὴ ποίηση, και μάλιστα στὴν τραγωδία, πού ἡ παράστασή της ἀποτελοῦσεν ἕνα λαμπρότατο θρησκευτικὸ κέθνικὸ πανηγύρι. Στὴν τραγωδία ὁ χορὸς τραγουδοῦσε τὴν παντοδυναμία τοῦ Ἔρωτα, ἀλλὰ τὰ πρόσωπα τοῦ δράματος δὲν τολμοῦν ἀκόμα νὰ τὸν ἐξομολογηθοῦν και νὰ τὸν παραστήσουν ὡς συναίσθημα ὀρηκτικὸ, γλυκὸ ἀλλὰ και πικρὸ. Ὁ Σοφοκλῆς μάλιστα ἀρχίζει νὰ βγαίνει ὀλίγο ἐξω ἀπὸ τὸν αὐστηρὸν αὐτὸν κανόνα στὴν Ἄντιγόνη και στὶς Τραχίνοιές του, ἀλλὰ μὲ μεγάλη ἐπιφύλαξη, και κατόπι ὁ Εὐριπίδης (στὸν Ἰππόλυτό του, στὴ Μήδεια, στὴν Ἄνδρομέδα). Ἡ ὑπόθεσις τῆς Ἄντιγόνης ἦταν κατάλληλη γιὰ ἐρωτικὲς παραφορές. Ὁ Αἰμόνας ἀγαπᾶ τρελὰ τὴν Ἄντιγόνη και σκοτώνεται κοντὰ τῆς στὸ μῆμα τῆς, ἀφοῦ δὲ μπόρεσε νὰ τὴ γλυτώσει ἀπὸ τὸ θάνατο. Πουθενὰ ὁμως στὸ δράμα δὲ φανερώνει τὸν ἐρωτὰ του μὲ λόγια, οὔτε αὐτὸς οὔτε ἡ λατρευτὴ του. Πουθενὰ δὲ ὀμιλεῖ ὁ Αἰμόνας μὲ τὴν Ἄντιγόνη. Κι ὁ στίχος 572, πού τὸν βάζουν πολλοὶ στὸ στόμα τῆς Ἄντιγόνης, εἶναι τῆς Ἰσμήνης. Ὁ ποιητὴς ἤξερε βέβαια τέλεια τὰ γενικὰ πάθη τῆς ψυχῆς και τὸ ἐρωτικὸ αἶσθημα, ἀλλὰ τὸ θεωροῦσε ἀτοπο, κι αὐτὸς κι ὁ λαός, γιὰ τὴ σοβαρότητα τῆς τραγωδίας. Ἀντίθετα στὸ νεώτερο δράμα, πού κυριαρχεῖ τὸ ἐρωτικὸ πάθος, ἕνας νεώτερος ποιητὴς θὰ παράσταινε τὸν Αἰμόνα τὴ στιγμὴ πού σκοτώνεται στὸν τάφο τῆς Ἄντιγόνης, ὅπως ὁ Σαίξπηρ τὸ Ρωμαῖο του μὲ τὴν Ἰουλιέτα. Ὡς θεὸ παντοδύναμο πού φέρνει και χαρὲς ἀλλὰ και καταστροφὲς τραγουδεῖ κι ὁ Σοφοκλῆς τὸν Ἔρωτα περιφοβὸς στὸ τραγούδι τοῦ χοροῦ τῆς Ἄντιγόνης, κι ὁ Εὐριπίδης στὸν Ἰππόλυτό του (στ. 525 κέ. και 1268 κέ.), στὴν Ἄνδρομέδα ἀπόσπ. «σὺ δ' ὦ τύρανε θεῶν τε κἀνθρώπων ἔρω», κ.ά. Ὁ Αἰσχύλος δὲν τὸν βάνει στὰ δράματά του (πρβλ. Ἄριστοφ. Βάτραχ. 1043—4). Τὸν Ἔρωτα μετὰ τὸν Εὐριπίδη τὸν θρονιάζει στὸ ἀρχαῖο θέατρο ἀργότερα κυρίως ὁ φημισμένος ποιητὴς τῆς Νέας κωμωδίας, ὁ Μένανδρος.

Τὸ ὅτι ὁ Ἔρωτας ἐνεργεῖ πρῶτα στὰ μάτια κι ἀπ' αὐτὰ πιάνεται τὸ ἐρωτικὸ πάθος, και ὅτι εἶναι ὀπλισμένος και τοξεύει τὶς καρδιές, αὐτὰ εἶναι κοινὲς δοξασίες τῶν ἀρχαίων ποιητῶν και πεζογράφων, πού ἔμειναν και στὴ νεώτερή μας ποίηση ἕως τὰ σήμερα. Και φέρνουμε μερικὰ παραδείγματα:

Παραθέτουμε πρῶτα μιὰ παλαιότερη πλατύτερη μετάφρασή μας τοῦ χορικοῦ τῆς Ἄντιγόνης (781—800):

<i>Ἔρωτα, πού δὲ σὲ νικᾷ κανένας μὲς στὴ μάχη,</i>	781
<i>Ἔρωτα, πού ἔσους κνηγᾶς τοῦς κάνεις θύματά σου,</i>	
<i>πού ξεννητᾶς στὰ τρυφερὰ τὰ μάγουλα τῆς κόρης,</i>	
<i>και σὲ στεγνὲς και θάλασσες σιγνὰ περιοδιαβαίνεις,</i>	785

ἔσένα μίτ' ἀθάνατος θεός ποτέ κανένας,
 μίτ' ἀνθρώπος λιγώχρονος μπορεῖ νάποξεφύγει,
 μόν' ὅποιος σ' ἔχει ἀπάνω του τὰ λογικά του χάνει. 790

Ἐσὺ τῶν δίκιων τὰ μυαλὰ στήν ἀδικία τὰ σέρνεις
 γιὰ νὰ τοὺς φέρεις χαλασμόν· ἐσὺ ἔχεις συνταράξει
 μ' αὐτὸ τολέθριο μάλωμα καὶ συγγενεῖς ἀνθρώπους.
 Κι ὁ Πόθος πάντοτε νικᾷ, πὸν λάμπει ἀπὸ τὰ μάτια 795
 τῆς νύφης τῆς πανέμοστης. Κι αὐτὸς τὸ θρόνο του ἔχει
 δίπλα στοὺς Νόμους τοὺς τρανοὺς, πὸν κυβερνοῦν τὸν κόσμο.
 Γιατὶ ἐκεῖ μέσα ἀνίκητη συμπαίζει ἡ θεὰ Ἀφροδίτη. 800

Μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα τραγουδεῖ κι ὁ χορὸς στὸν Ἰππόλυτο τοῦ Εὐριπίδη
 τὴν παντοδυναμία τοῦ Ἔρωτα (στ. 525–564, κατὰ τὴ μετάφρασή μου) :

Ἔρωτα, Ἔρωτα, ἐσὺ πὸν πόθο στάζεις 525
 στὰ μάτια, καὶ γλυκειὰν ἀγάπη μπάζεις
 σ' ἐκείνων τὴν ψυχὴ πὸν θὰ χτυπήσεις,
 παρακαλῶ σ' ἐμὲ νὰ μὴν ὀρμήσεις
 ποτὲ μὲ τὸ κακὸ συντροφιασμένος,
 μηδὲ νάρθεις βαρὺς κι ἀγριομένος.
 Γιατ' εἶναι ἀνώτερο ἀπ' ἀστραποβόλι 530
 κι ἀπὸ φωτιά τῆς Κύπριδας τὸ βόλι,
 πὸν ὁ Ἔρωτας, τοῦ Δία τὸ παιδί,
 τὸ ρίχνει ἀπὸ τὰ χέρια του μ' ὀρμή.....

*Ὁμοια στὸ ἴδιο δράμα ὁ χορὸς τραγουδεῖ (Ἰππόλυτος, στ. 1268-1281):

Ἐσὺ τῶν θεῶν τὴν ἄκαμπτη βουλή 1268
 καὶ τῶν ἀνθρώπων σέρνεις ἄνω κάτω,
 Κύπρη, κι ὁ παραλόφτερος μαζί 1270
 σκεπάζει τοὺς μὲ τὰ γοργὰ φτερά του.
 Πετᾷε στὴ γῆ, στοῦ πόντου τὰ νερά,
 τάνεμοβροντισμένα κι ἀρμυρά.
 Καὶ καίει ὁ χρυσὸς γιὼς σου κάθε δόλια 1275
 καρδιά, πὸν πέφτουν τὰ γοργὰ του βόλια :
 ἀνθρώπους, ζῶα βουνῶν καὶ θαλασσῶν
 κι ὅλα ὅσα θρέφει ἡ γῆ, πὸν ἡ φλογισμένη
 τοῦ Ἥλιου θωριά κοιτάζει. Ἐσὺ ὀλονῶν 1280
 βασίλισσα εἶσαι, ὦ Κύπρη δοξασμένη!

Κι ὁ Αἰσχύλος λέγει (στὶς Ἰκέτιδες, 1003–5):

«Καὶ παρθένων χλιδαῖσιν ἐνμόρφοις ἐπι
 πᾶς τις παρελθὼν ὄμματος θελκτήριον
 τόξουμ' ἔπεμψεν, ἰμέρον νικώμενος»

Ἄντιγόνη

7

ἢ κατὰ τὴ μετάφραση τοῦ Ι. Γρυπάρη:

*«Καὶ πάνω στὶς καμαρωτὲς ὠραῖες παρθένες
καθέννας, πού περνᾶ, πετάει τὴ λιγωμένη
τῶν ματιῶν σαῖτιά, νικημένος τοῦ πόθου».*

Καὶ (στὸν Ἄγαμέμνονα 740—3):

«μαλθακὸν ὀμμάτων βέλος, | δεξιθνυμον ἔρωτος ἄνθος».

ἢ κατὰ μεταφρ. τοῦ Ι. Γρυπάρη:

«σὺν μαλακῷ ματιῶν σαῖτεμα, | καρδιῶν λίγωμα, ἔρωτος ἄνθος».

ἽΟ Ἡσύχιος στή φρ. «ὀμμάτειος πόθος» περισώζει ἀρχαῖο στίχο:

«ἐκ τοῦ γὰρ ἔσορᾶν γίγνεται ἄνθρώποις ἔρᾶν».

Καὶ στὰ τραγούδια τοῦ Ἀνακρέοντα καὶ τῶν μιμητῶν του τοῦ ἴδιο πνεύμα.

Καὶ στὸν Πλάτωνα (Φαῖδρο 241 β): Δεξάμενος γὰρ (ὁ ἀρτιτελής) τοῦ κάλλους τὴν ἀπορροὴν διὰ τῶν ὀμμάτων, ἐθερμάνθη.—Κι ὁ Ἡρόδοτος Ε΄. 18 εἶπε: «Γυναῖκας εὐμόρφους ἀλγηδόνας ὀφθαλμῶν». Αὐτὸς εἶναι ὁ «ὀμμάτειος Ἔρωτος», «ὁ κατ' ὀμμάτων στάζων πόθος» (Εὐριπ. Ἰππόλ. 525), ὁ Ἔρωτας ἐκεῖνος πού ἔχει τόσα ἐγκώμια τῶν ἐρωτικῶν ποιητῶν:

*«Ἴξὸν ἔχεις τὸ φίλημα, τὰ δ' ὄμματα, Τιμάριον, πῦρ
ἦν ἐσίδης καίεις ἦν δὲ θίγης, δέδεκας»*

εἶπεν ἀνώνυμος ποιητῆς (Ἄνθολ. Παλ. V,96 πρ. XII,92,101,113,122,129).

Κι ἀπὸ τὸ 2ο ὡς τὸν 5ο αἰῶνα μ.Χ. : Στὸν Ἀχιλλέα Τάτιο 1,4, 4: Ὡς δὲ εἶδον εὐθύς ἀπωλώλιν· κάλλος γὰρ ὀξύτερον τιτρώσκει βέλους καὶ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν εἰς τὴν ψυχὴν καταρρεῖ· ὀφθαλμὸς γὰρ ὁδὸς ἐρωτικῶν τραύματι.—Στὸν Ξενοφῶντα τὸν Ἐφέσιο 1,3, 2 Ὅλοις μὲν καὶ ἀναπεπταμένοι τοῖς ὀφθαλμοῖς τὸ Ἀβρακόμου κάλλος εἰσρέον δεχομένη.—Στὸ Μάζιμο τὸν Τύριο 25, 2 Ἄρχῃ δὲ αὐτοῦ (τοῦ ἔρωτος) ἄνθος σώματος ἐρχόμενον εἰς ὀφθαλμούς καὶ δι' αὐτῶν ἐπὶ τὴν ψυχὴν ρέον· ὁδοὶ γὰρ κάλλους οἱ ὀφθαλμοί. Στὸν ἔντεχνο ποιητῆ Νόννο 17, 189 Κάλλει τοξεύουσιν καὶ οὐ βελέεσι γυναῖκες.—Στὸν ἴδιο 11, 375 Ἀπὸ βλεφάρων δὲ οἱ αἰεὶ κάλλος ὀστεινόντος ἐκθρόλος ἔρρεον αἴγλη.—Στὸν Ἀρισταίνετο 1, 1 Ὁ δὲ χρυσοῦς Ἔρωτος ἐπαίδευσεν τὴν ποθουμένην εὐστόχως ἐπιτοξεύειν ταῖς τῶν ὀμμάτων βολαῖς.—Καὶ 2, 7 Καὶ δι' ἀκοῆς τε καὶ θεᾶς ὤλισθεν Ἔρωτος ἐπὶ τὴν ἐκείνης ψυχὴν αὐτῆ λαμπράκι καὶ τόσους.—Στοῦ Μουσαίου Τὰ καθ' Ἡρῶ καὶ Λέανδρον, στίχ. 92—95 (μετάφραση Δ. Μ. Σάρρου, Ἀθῆναι 1892):

*Γιατ' ἢ καθάρεια ἢ ὁμορφιά μιᾶς νιᾶς χαριτωμένης
πληγώνει πλὴν βαρύτερα κι ἀπ' τὴ γοργὴ σαῖτα
κεῖναι τὸ μάτι ὁ δρόμος της· κιὰπὸ τὰνάβλεμμά της
φεύγει τὸ κάλλος καὶ γλιστροῦ μες στὴν καρδιά τ'ἀνθρώπου:*

Τὰ ἴδια καὶ στή μεσαιωνικὴ μας ποίηση καὶ στὰ δημοτικὰ μας τραγούδια:

«Ἐμπᾶτ' ἀγόρια στὸ χορό, κορίτσια στὰ τραγούδια,

νά ιδεΐτε και νά μάθετε πώς πιάνεται ἡ ἀγάπη.

Ἐκ τῶν μάτια πιάνεται στά χεῖλη κατεβαίνει
καὶ ἀπό τὰ χεῖλη στήν καρδιά ριζώνει και δέ βγαίνει.....

(Ν. Γ. Πολίτου Ἐκλογαί, ἔρ. 93.—Στὸ ἴδιο βιβλίο σ. 254:)

Ὅλοι δοξεύουν μ' ἄρματα, ὅλοι μὲ τὰ δοξάρια,
κέσθ' ἐκ τὸ παραθύρι σου δοξεύεις μὲ τὰ μάτια.

Στὰ ἔμμετρα μεσαιωνικά μυθιστορήματα· λ.χ.: Λίβυστρος και Ροδάμνη
σ. 199, 267, 275, 379—382, κ.ά.

Καὶ στὸ «Κρητικὸ θέατρο», στὸ α' χορικό τῆς Ἐρωφίλης τοῦ Χορτάτση
(Α' πράξη στίχ. 585—651), πού φαίνεται και κάποια ἔμμεση ἀπομίμηση
τῆς Ἄντιγόνης:

Ἐρωτα, ἀπὸν συγχιά, στίσι πλιά μεγάλου;
κι ὄμορφου λογισμοῦ κατοικημένος
βρίσκεσαι, τσι μικροῦς μισώντας τς ἄλλου;
κέσθ' εἶσαι δυνατός και μορομένος,
και τόση χάριν ἔχουν τῶματά σου,
πού βγαίνεις πάντα μ' ὄλου κερδαιμένος·
μᾶλλιος τὰ τόσα βρόχια τὰ δικά σου
γλυκιά, και μετ' αὐτὰ τόση ἔχουν χάρη
π' ὅποιο κι ἂν ἐμπεδέσα φχαριστᾶ σου....
Στῶ γυναικῶ τὰ μμάτια τὸ θρονί σου
κρατεῖς, κι ὄκ τὰ χιονάτα κι ὄμορφά τως
προσώπατα πληθαίν' ἡ μπόρεσή σου.....

Καὶ στὸ Γύπαρη, στὸ μονόλογο τοῦ Ἐρωτα, πράξη Ε' στίχ. 1—74.

Ἡ κατοικία μου σ' ὄμορφα κορμιά τῶν κορασίδῶ
βρίσκεται, και τὲς πληρωμὲς ἀπὸ δεκεῖ τσι δίδω
Ἐκεῖ και τὲς σαῖτες μου βαστῶ και τὸ δοξάρι...
ὄρες στά φρύδια χώνομαι μιᾶς κορασίδας, κι ὄρες
τὸ ἄλλῃς εἰς τὰ μματόκλαδα γῆ μέσα στὲς δυὸ κόρες,
τῶν ἀμματιῶν, γῆ στά γλυκὰ χεῖλη τὰ κοραλένια,
γῆ στά σγονορὰ τῆς κεφαλῆς, τὰ παραχρυσωμένα,
γῆ στὸ λαιμό, γῆ στά βυζιά, γῆ στή χιονάτη χέρα,
και χίλια στήθη ἀπὸ δεκεῖ πληγῶν νύχτα μέρα.
Φτεροῦρες ἔχω και πετῶ κεῖς πᾶσα τόπο πηαίνω,
κι ὄρες στά ὕψη πέτομαι, κι ὄρες στά βάθη μπαίνω·
κι ὄρες στοὺς κάμπους πορπατῶ, κι ὄρες ἔς βουνὰ και δάση
και στοράτα δὲν εὐρίσκειται ποτὲ νά μὲ κορράσει·
ἄρχοντες, πλοῦσιους, βασιλιούς, σκλάβους, πτωχοῦς και δούλους,
μὲ δίχως ἴντηρηση καμνιά σύρνω, δοξεύω τσι ὄλους.....

Καὶ στὸν Ἐρωτόκριτο (Α' 1294—1307, ἔκδ. Σ. Ξανθοῦδιδῆ):

«Γιατ' ἔταν τόπο μοναχὸ εἰς τὴν καρδιά μας μέσα

*ἐδιάλεξεν ὁ Ἔρωτας, καὶ ἄλλοι δὲν τάρεσα
ἐκεῖ ἔχει ἓνα ψηλὸ θρονί, ὅπου συχνὰ καθίζει,
τὰπομονάρι μας κορομί, ὡς τοῦ φανεῖ, τὸ ρίζει...
Τὰ μάτια μοναχά'χουσι, σὰν κείνα πὸν θεωροῦνε,
σύβαση μὲ τὸν Ἔρωτα, καὶ μιὰ βουλή κρατοῦνε.*

Κι ὁ ποιητὴς Ἀθανάσιος Χριστόπουλος († 1847) ἔγραψε μὲ τὸ ἀρχαῖο πνεῦμα, μιμούμενος τὸν Ἀνακρέοντα, χαριτωμένα ἐρωτικά τραγούδια: π.χ.

*Ἦ ἔρωτ' ἀνηρότατε, | γλυκὲ καὶ ἰλαρότατε,
τοῦ κόσμου κυβερνήτη...
Ἐσὸ θεοὺς καὶ θέρια, | οὐράνια καὶ ἀέρια
κρατεῖς καὶ βασιλεύεις.
Καὶ ἔως τὰ αἰώνια, | τῆς γῆς μας καταχθόνια
τὰ βέλη σου τοξεύεις...*

Πρβλ. καὶ Χ. Χαριτωνίδου στὸ «Ἀφιέρωμα εἰς Γ. Χατζιδάκι», Ἀθήναι, 1921, σ.100 κέξ., ὅπου προτείνεται καὶ διόρθωση τοῦ 782 στίχου τῆς Ἀντιγόνης ἀντὶ «ἐν κτήμασι πίπτεις» εἰς: «ἐν ἡμασι πίπτεις» (=μὲ ἀκόντια, ἢ βέλη, ὀρμάς).

785. Τὸ κείμενο ἔχει: «Φοιτᾶς δ' ὑπερπόντιος ἐν τ' ἀγρονόμοις αὐλαῖς» δηλ. «συχνάζεις ἐπάνω σὲ θάλασσεσ κέσοχικέσ καλύβεσ». Νομίζοντας πὼς θέλει ὁ Σοφοκλῆς νὰ περιλάβει ὅλην τὴν ἐκτασὴ πὸν κατοικοῦν τὰ ζωντανὰ (ἄνθρωποι καὶ ζῶα), ὅπως φαίνεται κι ἀπὸ τὸ παραπάνω χωρικὸ τοῦ Εὐριπίδη (Ἰππόλυτος, στίχ. 1277 κέ.), μεταφράζουμε: διαγυρνᾶς σὲ θάλασσεσ καὶ σὲ στερεῖεσ.

9. ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ Δ' (ΚΟΜΜΟΣ) (800–943).

800–881 πρῶτος θρῆνος (κομμός) τῆς Ἀντιγόνης· 891–943 τελευταῖος.

812. Ὁ μυθικὸς Ἀχέροντασ εἶναι ποταμὸς στὴν Ἠπειρο, πὸν περνᾷ ἀπὸ μέρη ἀγριωπά, βυθίζεται στὴ γῆ, ξαναφαίνεται, καὶ χύνεται στὸ Ἰόνιο πέλαγος. Στὸ ἐπάνω ρέμα του λέγεται Μαυροπόταμος καὶ στὸ κάτω Φαναριώτικος. Οἱ ἀρχαῖοι τὸν θεωροῦσαν ποταμὸ τοῦ Ἄθῃ, μὲ τὸν ὁποῖον Ἄθῃ καὶ συνταυτίζεται συχνὰ, ὅπως κέδῳ (816). Ἀπὸ τὸν Ἀχέροντα ὁδηγοῦσε τοὺς νεκροὺς στὸν Ἄθῃ ὁ περάτης τοῦ Κάτω κόσμου, ὁ Χάρωσ (ὁ πορθμεὺσ Χάρων). Ποτάμια τοῦ Ἄθῃ θεωροῦσαν οἱ ἀρχαῖοι καὶ τὸν Κωκυτὸ (στὴν Ἠπειρο τῶρα λέγεται Βωβὸσ), καὶ τὸν Πυριφλεγέθοντα, πὸν ἐνώνουνταν μὲ τὸν Ἀχέροντα, καὶ τὴν περίφημη Στύγα (Μαυρονέρι), πὸν πηγάζει ἀπὸ τὴν ἀπόκρημη κορυφὴ τῶν Ἀροανῶν βουνῶν (σήμερα Χελμοῦ) τῆσ Πελοποννήσου.

813. Δὲν εἶναι καμιά ντροπὴ πὸν θρηνεῖ ἡ Ἀντιγόνη γιατί πεθαίνει ἀνυπαντρη καὶ δίχωσ τραγούδια γάμου. Ἔτσι κὴ Ἰφιγένεια τοῦ Εὐριπίδη στὴν ἀξενη χώρα τῶν Ταύρων θρηνεῖ (στ. 218, κατὰ τὴ μεταφράσή μου):

*Και τώρα ξένη κάθουμαι μέσ σταΐξενον του Πόντου
τά ερημα σπίτια ανύπαντρο, δίχως παιδιά και φίλους,
δίχως πατρίδα, κι απ' αυτήν απολησμονημένη...*

Ο προορισμός της γυναικός κατά τους παλαιούς ήταν ο έγκαιρος (ώραίος) γάμος, και σκοπός του γάμου ήταν να γεννηθούν γνήσια παιδιά. Και στα δημοτικά μας τραγούδια:

*Ποιό δέντρο δέ μαραίνεται, δέ γέρονι τὰ κλαριά του,
και ποιό κορίτσι ανύπαντρο δέν καιεί τήν καρδιά του;*

(Ν. Πολίτου, Έκλογαί, σ. 173). Και στο δημ. τραγούδι (στον πρόλογό μου των καθ' Ήρώ και Λέανδρον, σελ. 8.):

*Γνοιάσου, μανούλα μου, συντρόφεφέ με,
ή κόψε σάβανο και τύλιξέ με.*

824. **Ξένη από τη Φρυγία.** Είναι η Νιόβη, θυγατέρα του Ταντάλου, βασιλιά της Λυδίας (ο Σοφοκλής έδω, κι άλλοι παλαιοί, συγχέοντας, αντί Λυδίας λέγουν της Φρυγίας), πόφυγε από κεί κήρθε στη Θήβα και παντρεύτηκε το βασιλιά Άμφιονα (στ. 1155), τον πρώτο θεμελιωτή της Θήβας. Η Άντιγόνη λοιπόν κή Νιόβη έζησαν στην ίδια πολιτεία. Σαν έχασε η Νιόβη τα δώδεκα παιδιά της, έξ γιούς κέξ θυγατέρες (που τα σκότωσε η θεά Λητώ από ζήλεια της, γιατί η Νιόβη καυχήθηκε πως είναι καλομάνα ανώτερη από τη Λητώ—τη γεννήτρια του Απόλλωνα και της Άρτεμης—κατά το μύθο που αναφέρει ο Όμηρος στην Ίλιάδα, ω, 602—618), τή λυπήθηκε ο Δίας τή Νιόβη, κι άφου τήν έστειλε πάλι στην πατρίδα της, τήν άπομαρμάρωσε στο βουνό της Σίπυλο. Η Άντιγόνη παραβάλλει το τέλος της με το τέλος της Νιόβης, γιατί ξέρει πως θα πεθάνει κι αυτή κλειστή μέσα σε πέτρινο τάφο. Ο Σοφοκλής αναφέρει τον ίδιο μύθο και στην Ήλέκτρα του (150—152), έγραψε μάλιστα και δράμα Νιόβη, που δε σώζεται. Ο άρχαιος περιηγητής Πανσανίας αναφέρει (Α', 21, 3) πως είδε τή μαρμαρωμένη Νιόβη στο βράχο του Σιπύλου της Λυδίας. Και τώρα ακόμα φαίνεται στο γκρεμό του βουνού αυτού, μιάμιση ώρα πέρ' από τή Μαγνησία του Σιπύλου από μακριά, μιά μεγάλη ανάγλυφη μορφή, σα γυναίκα που κλαίει. Το άρχαιότατο αυτό πελώριο ανάγλυφο, φυσικό στην άρχή, έπειτα δουλεμένο τεχνικά και με χέρια, ήταν πρώτα καθιερωμένο στην Άσιανή θεά Κυβέλη, ύστερα έδωκε άφορμή να πλαστεί ο μύθος της Νιόβης, που τον πήρε η έπική, ή λυρική, κή δραματική ποίηση, κή καλλιτεχνία των άρχαίων.

844. **Δίκη.** Βρύση δυτικά της Καδμείας. Ίδε σημ. στίχ. 104.

854. **Δίκη=Δικαιοσύνη.** Ίδε σημ. στίχ. 451.

861. **Λαβδακίδων=**άπογόνων του Λαβδάκου, πατρός του Λαφου. (Ίδε και στ. 594.)

894. **Η Περσεφόνη** (θυγατέρα της θεάς της γεωργίας Δήμητρας και του Δία) ήταν γυναίκα του Πλούτωνα, θεού του Άδη. Αυτή ζούσεν έξ μήνες στον Κάτω κόσμο με τον άντρα της κέξ στον Έπάνω με τή μάνα της. Αυτό

είναι συμβολική παράσταση του σπόρου του σιταριού που χάνεται στη γῆ και κατόπι φυτρώνει.

905—913. **Ἡ ἀδερφικὴ ἀγάπη.** Ὁ μεγάλος Γερμανὸς ποιητὴς Goethe καὶ πολλοὶ ἄλλοι θεωροῦν νόθο τὸ μέρος τοῦτο—πού τὰναφέρει ὁμοίως σὲ δύο ἔργα του ὁ Ἀριστοτέλης—γιατὶ δὲ συμφωνεῖ μὲ τὰ προηγούμενα λόγια τῆς Ἀντιγόνης. Ἡ νοθεὶα ἔγινε, λέγουν, πρὶν τοῦ Ἀριστοτέλη ἀπὸ ἠθοποιούς, γιὰ νὰ εὐχαριστήσουν τοὺς Ἀθηναίους πού ἀρέσκονταν σὲ τέτοια σοφίσματα, ἢ ἀπὸ τὸ γιὸ τοῦ Σοφοκλῆ, τὸν Ἰοφῶντα. Ὅπως κι ἂν εἶναι τὰ λόγια αὐτὰ φαίνονται παρμένα ἀπὸ ἓνα διήγημα τοῦ Ἡροδότου (Γ' 119), πού ἦταν ἀχώριστος φίλος τοῦ Σοφοκλῆ (σελ. 11). Περισσότερα γιὰ τὸ πρῶμα ἔγραψαν ὁ Δ. Σεμιπέλος στὴν ἐκδόσή του (σ. 598—602), ὁ Η. Weil στὶς Etudes sur l'Antiquité grecque σ. 245 κέ. κι ὁ P. Masqueray, Sophocle, I. σ. 74, κ.ά.

Τοὺς στίχους τούτους τοῦ Σοφοκλῆ (909—912) παραλληλίζου μερικοὶ (ὁ S. E. Bassett) μὲ τοὺς στίχ. 280 κ.έ. τῆς Ἀλκίστης τοῦ Εὐριπίδη, λέγοντας πὼς εἶναι ἐπίδραση τῆς σοφιστικῆς.

Οἱ τρεῖς μεγάλοι τραγικοὶ θαυμάσια παράστησαν τὴν ἀδερφικὴ ἀγάπη, τῆς Ἠλέκτρας καὶ τῆς Ἰφιγένειας πρὸς τὸν Ὀρέστη, καὶ τῆς Ἀντιγόνης στὴν Πολυνεΐκη.—Ἡ ἀδερφικὴ ἀγάπη εἶχε πάντα βαθύτατες ρίζες στὴν καρδίᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Εἶναι γνωστὰ καὶ τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια:

*Ἀνάθεμά τον πού τὸ πει τὰδέσφια δὲν ποιοῦνται.
Τὰδέσφια σκίζου τὰ βουνὰ ὥστε νὰνταμωθοῦνε.
Τὰδέσφια κνηρῆσανε κι ἀνίκησαν τὸ Χάρο.—
Αὐὸ ἀδέσφια νείχαν ἀδερφή στὸν κόσμον ξαχνοσμένη...
Παρηγοριά ἔχει ὁ θάνατος κι ἀλησμοσύνη ὁ Χάρος
κι ὁ ζωντανὸς ξεχωρισμὸς παρηγοριά δὲν ἔχει...
Τὰδέσφια ὄντα χωρίζονται τὰ δέντρα ξεροζιώνουν,
καὶ πάλι ὄντ' ἀνταμώνονται τὰ δέντρα φύλλα βγάνουν...
Ὅντας κινῶν οἱ ἐννιά ἀδερφοὶ τὰ δέντρα καμαρώνουν,
κι ὄντας κινάει ὁ μοναχὸς, ὅλοι νοὶ δρόμοι κλαίουν...
Μῆρα εἶμαι μὰνα κι ἀδερφή νὰ τὸν φυγοπονέσω. (Μυθολογία).*

(Πρ. Ἀραβαντινοῦ, Συλλογὴ Ἑπειρωτικῶν ἔσμάτων (1880) σ. 275.—Ζῶντα Μνημεῖα Ἑλλ. Φιλ. Συλ. Κ)λεως, σ. 89).—Γιὰ τὴν ἀδερφικὴ ἀγάπη παράβαλε κι ἄλλα δημοτικὰ τραγούδια στὶς Συλλογές: Ζῶντα Μνημεῖα Α' σ. 89, 107, 117, 122-4, 153, 280.—Γ. Χασιώτου Ἑπειρ. ἔσματα σ. 169, 172.—Ν. Γ. Πολίτου Ἑκλογαί, σελ. 111, 112, 123, 127, 130, 138, 210, 213.—Μ. Μιχαηλίδου, Τραγούδια τῆς Καρπάθου (1928) σ. 45 231 κ.ά.

918. **Ἀνύμφευτη καὶ ἀτραγούδιστη.** Πρβλ. στ. 813 καὶ σημ.

938. **Θεοὶ τῶν παλιῶν μου προγόνων.** Ἐννοεῖ τὸν Ἄρη καὶ τὴν Ἀφροδίτη, τῶν ὁποίων ἢ θυγατέρα Ἀρμονία παντρεύτηκε τὸν Κάδμο.

10. ΣΤΑΣΙΜΟ Δ' (944—987).

944 κέ. Τρία παραδείγματα φέρνει ὁ Σοφοκλῆς παρηγορώντας τὴν Ἀντιγόνη. Τὸ πρῶτο ἀναφέρεται στὴ **Δανάη**. Ὁ Ἀκρίσιος βασιλιάς τοῦ Ἄργους, σὰ δὲν εἶχεν ἄρσενικά παιδιά, ρώτησε γι' αὐτὸ τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν κέ-λαβε ἀπάντηση πὼς τάγ' ὀρι πού θά γεννηθεῖ ἀπὸ τὴ θυγατέρα του Δανάη θά βασιλέψει μὲ δόξα στὴ χώρα καθὰ σκοτώσει τὸν πατέρα του. Φοβούμενος τὸ χρῆσμὸ ἔφκιασε στὴν αὐλὴ τοῦ παλατιοῦ του ἕναν ὑπόγειο θάλαμο χαλκόδετο κέκει μέσα ἔκλεισε τὴ θυγατέρα του Δανάη καὶ τὴν ἐφύλαγε ἀνύπαντρην. Ὁ θεὸς ὁμως Δίας, σὰν τὴ λημπίστηκε, μεταμορφώθηκε σὲ χρυσὴ βροχὴ κέμπηκε ἀπὸ τὴ σκεπὴ τῆς φυλακῆς μέσα στοῦ θάλαμο κεδρόσισε τὴ Δανάη, κέτσι γεννήθηκε ὁ Περσέας. Ὁ Ἀκρίσιος, μὴν πιστεύοντας πὼς τὸ βρέφος ἦταν ἀπὸ τὸ Δία, ἔκλεισε τὸν Περσέα καὶ τὴ Δανάη σὲ μιὰ κάσα (λάρνακα), τὴν ὁποῖαν ἔριξε στὴ θάλασσα, μὰ γλύτωσαν κοὶ δυὸ στὴ Σέριφο. Μὲ καιρὸν πολὺν ὁ Περσέας σκότωσε, χωρὶς νὰ τὸ θέλει, τὸν πάππο του μὲ τὸ δίσκο, στὴ Λάρισα στοὺς ἀγῶνες. Ὁ Σοφοκλῆς ἔγραψε καὶ δύο δράματα, **Ἀκρίσιο** καὶ **Δανάη**, πού δὲ σώζονται.—Ἰδὲ καὶ Ἀνάλυση τῆς Ἀντιγόνης, σ. 32.

952. **Ἄρης**. Ἐδῶ εἶναι ὁ δ υ ν α τ ὀ ς, πῶχει πολεμικὴ δύναμη. Ἰδὲ καὶ σμ. στίχ. 124.

955 κέ. Τὸ δεύτερο παράδειγμα ἀναφέρεται στοῦ **Λυκοῦργο**, γιὸ τοῦ Δρύαντα, βασιλιά τῶν Ἡδωνῶν (λαοῦ Θρακικοῦ κοντὰ στοῦ Στρυμόνα). Ὁ Λυκοῦργος ἐμπόδιζε καὶ περίπαιζε τὴ λατρεία τοῦ θεοῦ Διούσου καὶ κινήγησε ὡς στὴ θάλασσα καὶ τὸν ἴδιο καὶ τὶς ἀκόλουθές του, τὶς Βάκχες ἢ Μαινάδες, πού τὸν τιμοῦσαν μὲ φωνές ε ὕ ο ι—ε ὕ ο ι καὶ μὲ φωτιές. Γι' αὐτὸ ὁ Διόνυσος τὸν ἔκλεισε σὲ πέτρινη σπηλιὰ στοῦ βουνοῦ Παγγαῖο καὶ τὸν ἐτύφλωσε. Τὸ μῦθο τὸν ἀναφέρει κι ὁ Ὀμηρος στὴν Ἰλιάδα (Ζ, 130 κέ.) κι ὁ Ἀπολλόδωρος (Γ', 5, 1.).

965. **Οἱ Μοῦσες**, 9 κόρες τοῦ Διὸς καὶ τῆς Μνημοσύνης, στὴν ἀρχὴ ἦταν ἐξωτικές νύφες, ὁμορφες κέξυπνες, πού γύριζαν στὰ βουνὰ καὶ στὶς βρύσες. Πρῶτα τὶς ἐλάτρευαν οἱ Θράκες γύρω στοῦ βουνοῦ Πίερο τῆς Μακεδονίας—ὅπου ἔφταναν τὰ σύνορα τῆς Θράκης σὲ παλιούς καιρούς—(Πιερίδες Μοῦσαι), ἔπειτα ξαπλώθηκε ἡ λατρεία τους στὴ Βοιωτία, καὶ ξεχωριστὰ στοῦ βουνό τῆς Ἐλικῶνα (Ἐλικωνιάδες Μοῦσαι) καὶ στὴν ἄλλην Ἑλλάδα. Στὴν ἀρχὴ ἀκολουθοῦσαν τὸ θεὸ τοῦ φωτός, τὸν κιθαρωδὸ Μουσηγέτην Ἀπόλλωνα, παίζοντας κι αὐτὲς τὴν κιθάρα. Ἐπειτα, ὅταν ξαπλώθηκε ἀπὸ τὴν Ἀσία στὴ Θράκη καὶ στὴν ἄλλην Ἑλλάδα ἡ λατρεία τοῦ Διούσου, οἱ Μοῦσες ἀκολούθησαν τὸ Διόνυσο κέπαιζαν μ' αὐτὸν τὴ φλογέρα (φίλαυλοι Μοῦσαι).

966—987. Τὸ τρίτο παράδειγμα ἀναφέρεται στοῦ πάθημα τῆς **Κλεοπάτρας** καὶ τῶν παιδιῶν τῆς. Ὁ Σοφοκλῆς τὸ τραγουδεῖ λυρικά καὶ χωρὶς λεπτομέρειες, γιατί τὸ ἤξεραν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ τᾶκουγαν μὲ συμπόνεση. Ἡ Κλεοπάτρα εἶχε πατέρα τὸ φτερωτὸ θεὸ τῶν ἀνέμων Βορέα, καὶ μάνα τὴν Ὠρείθυια, θυγατέρα τοῦ βασιλιά τῆς Ἀθήνας Ἐρεχθεά. Τὴν κόρη Κλεο-

πάτρα (πού μεγάλωσε στις σπηλιές μέσα στη Σαρπηδονία πέτρα—αντίκρυ τῆς Σαμοθράκης—καί γοργοπηδοῦσε σάν ἄλογο στὸρθόβατο βουνό Παγγαῖο) τὴν πῆρε γυναίκα του ὁ Φινέας, βασιλιάς τοῦ Θρακικοῦ Σαλμυδησοῦ, πού ἦταν κοντά στάνοιγμα τοῦ Βοσπόρου, πρὸς τὴ Μαύρη θάλασσα (Εὐξεινον πόντον). Ἀπὸ τὸ Φινέα ἡ Κλεοπάτρα γέννησε δυὸ παιδιά, τὸν Πλήξιππο καὶ τὸν Πανδῖονα. Αὐτοὶ εἶναι οἱ δυὸ γιοὶ τῆς (δισσοὶ Φινεΐδαι), πού θρηνεῖ ὁ χορὸς τῆς συμφορῆς τους. Φαίνεται ὅτι ἀργότερα ὁ Φινέας ἀπαρνήθηκε τὴν Κλεοπάτρα· τὴν ἔκλεισε σὲ ὑπόγεια φυλακὴ καὶ πῆρε ἄλλη γυναίκα, τὴν Εἰδοθέα, ἀδερφή τοῦ Κάδμου, βασιλιᾶ τῆς Θήβας, ἢ τὴν Ἰδαία, θυγατέρα τοῦ Δαρδάνου. Αὐτὴ ἡ μητριὰ ἐβγαλε τὰ μάτια τῶν δυὸ παιδιῶν τῆς Κλεοπάτρας (ἢ κατ' ἄλλους παρακατάπεισε τὸν ἄντρα τῆς καὶ τύφλωσε τὰ δυὸ προγόνα τῆς) καὶ τᾶκλεισε—αὐτὸ δὲν τὸ λέγει ὁ Σοφοκλῆς ἐδῶ—σ' ἕνα σπήλαιο. Ἀργότερα οἱ θεοὶ ἐτύφλωσαν γιὰ τιμωρία του καὶ τὸ Φινέα. Ὁ Σοφοκλῆς ἔγραψε καὶ δυὸ σχετικὰ δράματα, «Φινέα» καὶ «Τυμπανιστάς», πού δὲ σώζονται. Τὴν Κλεοπάτρα τὴ λέγει ὁ ποιητὴς θυγατέρα τῶν θεῶν, γιὰ τὸ πατέρας τῆς Βορέας ἦταν θεὸς τῶν ἀνέμων, κι ὁ πάππος τῆς Ἐρεχθέας, ἢ Ἐριχθόνιος, ὁ πρῶτος βασιλιάς τῆς Ἀττικῆς, ἦταν γιὸς θεῶν, τῆς Γῆς καὶ τοῦ Ἡφαίστου, θεοῦ τῆς φωτιάς.—Ἐρεχθεΐδες εἶναι οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἐρεχθέα· ἔπειτα κι ὄλοιοι Ἀθηναῖοι (πρβλ. Εὐριπίδ. Μήδεια, στ. 924).

970. Ὁ Ἄρης κατοικώντας στὴ Θράκη (σημ. 124) ἦταν γείτονας τοῦ Σαλμυδησοῦ καὶ σὰ σκληρὸς κι ἀσυγκίνητος εὐχαριστιέται σ' αἵματηρὸς πρᾶξεις.

11. ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ Ε' (988—1114).

991 κ.έ. Ὁ Τειρεσίας ἦταν ὁ περιφημότερος μάντης, ἦγουν προφήτης, στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα. Γεννήθηκε στὴ Θήβα ἀπὸ τὸ γένος τῶν Σπαρτῶν ἢ δρᾶκοντογεννητῶν (σημ. 1125). Εἶχε μᾶνα τὴ νύφη Χαρικλώ, φιλέναδα τῆς Ἀθηνᾶς. Ὁ Τειρεσίας τυφλώθηκε σὲ ἠλικία ἐφτά χρόνων, γιὰ τὴν ἄρνησιν νὰ τὸ θέλει εἶδε τὴ θεὰ Ἀθηνᾶ γυμνὴ πού λούζονταν τὸ μεσημέρι στὴ βρύση Ἰπποκρήνη, ὅπου αὐτὸς κατὰ τύχην περνοῦσε (κατὰ τὸν ὠραῖο Ε' ὕμνο τοῦ Καλλιμάχου «Εἰς λουτρὰ τῆς Παλλάδος», στ. 75—πού μετὰφρασε ὁ Σ. Μενάρδος, στὸ Στέφανο του, σελ. 80—84). Οἱ θεοὶ σ' ἀντάλλαγμα τῶν σωματικῶν του ματιῶν πού τᾶχασε τοῦ ἔδωκαν τὰ ψυχικὰ μάτια, τὸ χάρισμα νὰ προβλέπει καὶ νὰ προφητεύει τὰ μελλούμενα, χρυσὴ πατερίτσα (σκῆπτρον) καὶ μακρόχρονη ζωὴ—ἔζησεν ἐφτά ἢ ἑννία γενεές—καὶ τὴν μαντικὴν του δύναμιν νὰ τὴν ἔχει καὶ στὸν Ἄδη ἀκόμα. Ὁ Σοφοκλῆς τὸν παρουσιάζει καὶ στὸν Οἰδίποδα τύραννό του, ὁ Εὐριπίδης σὲ δ' ἄφορες τραγωδίαις του (Φοῖνισ., Βάκχ., Ἡρακλ. μαινόμε.), ὁ Ὅμηρος στὴν Ὀδύσειαν (κ.λ.ψ.).

999. **Τὸ οἰωνοσκοπεῖο** τοῦ Τειρεσία συμπεραίνουν πὼς ἦταν σ' ἕναν περίφαντο λόφο τῆς Θήβας, πού τώρα τὸν λέν Πούρο (=πῶρον, δηλ. πῶρινον λίθον, κ. πουρί). Ἀπὸ κεῖ καὶ σήμερον διαρκῶς περνοῦν πουλιά.

1000. κ.έ. Ὁ Τειρεσίας ἐδῶ στὴν ἀρχὴ δοκίμασε νὰ προφητεύει μὲ τὴν

οίωνοσκοπία (δηλ. με τὸν τρόπο πού πετοῦσαν τὰ πουλιά, στ. 1000), κατόπι με τὴν πυρομαντεία (1005—7) καὶ τὴ σπλαχνοσκοπία (1009—10).—Λείψανα καὶ τῶν τριῶν αὐτῶν εἰδῶν τῆς μαντείας σώζονται καὶ σήμερα. (*Ἴδὲ Ν.Γ.Πολίτου, Πυρομαντεία, στὴ Λαογραφία 1912, Γ' σ. 345-57 = Λαογραφικὰ Σύμμεικτα τ. Γ' (1931) σ. 161.)

1007. ***Ἡφαιστος**=φωτιά. *Ἴδὲ στ. 122.

1038—9.—Τῶν **Σάρδεων** (τῆς Λυδίας) καὶ τῶν **Ἰνδιῶν** τὸ ὄνομα ἦταν φημισμένο στὴν ἀρχαιότητα γιὰ τὸν πλοῦτο των. Κοντὰ στὶς Σάρδεις (στὸν ποταμὸ Πακτωλὸ καὶ στὰ χρυσορυχεῖα τῶν βουνῶν Τμῶλου καὶ Σιπύλου) ἐμάζευαν τὸ ἤλεκτρον, δηλ. χρυσᾶργυρον, πού ἦταν ἓνα φυσικὸ μείγμα 3)4 χρυσοῦ καὶ 1)4 ἀργύρου. Τῶν Ἰνδιῶν ὁ πλοῦτος καὶ σήμερα ἀκόμα εἶναι φημισμένος. *Ἐκεῖ ὑπάρχουν οἱ πλουσιώτατοι ἀνθρώποι.

1040. **Οἱ ἄετοι τοῦ Διός.** *Ἴδὲ σημ. 604—610.

1042 κέ. **Μίασμα ἢ μόλυσμα.** *Ἴδὲ σημ. 775.

1074—6 ***Ἐρινύες** ἢ ***Ἀραι** ἢ **Μανίαι**. Αὐτὲς λέγονταν γιὰ εὐφημισμὸ καὶ Σεμναίθεα καὶ Εὐμενίδες—σὰν πού λέμε σήμερα Καλοκυράδες—κῆταν τρεῖς θεότητες τοῦ *Ἄδη: ἡ Τεισιφώνη, ἡ Μέγαιρα καὶ ἡ Ἀληκτώ. *Ἦταν φοβερές, τερατόμορφες, φλογόπνοες, καίματοστάλαχτες, γοργές καὶ χαλκοπόδαρες, μ' ἀναμμένα δαδιὰ καὶ φίδια στὰ χέρια ἢ στὴν κόμη, καθὼς τίς παρασταίνει ὁ Αἰσχύλος (στὶς Εὐμενίδες), ὁ Σοφοκλῆς (στὴν Ἠλέκτρα 491, καὶ σ' *Ἀπόσπ.320) καὶ ὁ Εὐριπίδης (στὴν Ἰφιγ.Ταυρ. 285 κέ. καὶ στὴν Ἠλέκτρα 1255), πού κυνηγοῦσαν καὶ τιμωροῦσαν τοὺς ὀρκοπάτες, τοὺς φονιάδες, καὶ τοὺς ἀσεβεῖς στοὺς θεοὺς καὶ στοὺς γονιούς των. Πολλὲς φορές παρασταίνονται σὰν *Ἄτη ἢ Μανία ἢ Βλάβαι, πού σαλεύουν τὰ λογικὰ καὶ σπρώχνουν τὸν ἀνθρώπο στὴν ἀμαρτία (στ. 604) γιὰ νὰ τὸν τιμωρήσουν κατόπι. *Ἴδὲ καὶ σημ. στ. 451 καὶ στ. 603 καὶ 1104.

1109. **Οἱ ἀξίνες** χρειάζονταν γιὰ νὰ σκάψουν τάφο γιὰ τάπομεινάρια τοῦ Πολυνεΐκη, πού ἦταν στὸ ξέφαντο τοῦ λόφου (εἰς ἐπόψιον τόπον), πού τὸ δείχνει μὲ χειρονομία ὁ Κρέοντας, καὶ γιὰ νὰ νανοῖξουν τὸ μπασίδι τοῦ τάφου τῆς Ἀντιγόνης.

12. ΣΤΑΣΙΜΟ Ε' (ΥΠΟΡΧΗΜΑ 1115—1154)

*Ἀφοῦ ὁ Κρέοντας ἀλλάξε φρόνημα, ὁ Χορὸς φαντάζεται πὼς θὰ σταματήσουν πιὰ τὰ κακὰ, καὶ χαρούμενος στήνει χορὸ καὶ τραγοῦδι (ὑπόρχημα) στὸ θεὸ Βάκχο, τὸν προστάτη καὶ πολιοῦχο τῆς Θήβας. (*Ἴδὲ Εἰσαγωγή μου σελ. 33). Μὲ πολλὴν τέχνη βάζει στὸ μέρος αὐτὸ τοῦ δράματος ὁ ποιητὴς τὸ εὐθύμο διθυραμβικὸ τραγοῦδι του (ὅπως καὶ στὸν Αἴαντα 693 κέ., στὸν Οἶδ. τύρ. 1086, στὶς Τραχίνιες 205) γιὰ νὰ φαεῖ τραγικώτερη ἢ καταστροφὴ πού θάρθει ἀμέσως (τραγικὴ εἰρωνεία).

1115 κέ. **Πολυονόματε Βάκχε.....** *Ὁ Βάκχος, γιὸς τοῦ Διός καὶ τῆς Σεμέλης, ἦταν θεὸς καὶ προσωποποίηση τοῦ σταφυλίου, τοῦ κρασιοῦ καὶ τῆς χαροκοπίας. *Ἡ λατρεία του ἤρθε στὴν Ἑλλάδα σὲ πανάρχαια χρόνια ἀπὸ τὴν Ἀσία καὶ τὴ Θράκη. *Ὁ Βάκχος εἶχε πολλὰ ὀνόματα (πολυώνυμος):

Διόνυσος, Βάκχος, Βάκχιος, Ίακχος, Βρόμιος (=βροντηρός), Εύιος κ.τ.λ. Τὸν εἶχαν ἀναθρέψει οἱ Νύμφες στὸ μυθικὸ βουνὸ τῆς Νύσσας. Οἱ Βακχίδες κοὶ Σάτυροι ἦταν ἀκόλουθοί του. Περισσότερα γιὰ τὸ Βάκχο καὶ τὴ λατρεία του ἴδὲ στὴν **Εἰσαγωγή** μου στὸ ἀρχαῖο δράμα, σ. 9 καὶ στὴ μεταφρασί μου τοῦ Κύκλωπα τοῦ Εὐριπίδη σελ.33. Ἴδε καὶ σημ. στ.1131

1119. **Ἰταλία** δηλ. τὴν Κάτω Ἰταλία, ποὺ ἦταν καὶ λέγονταν «Μεγάλη Ἑλλάς».

1124. **Ἰσμηνός**. Ποταμὸς ἀνατολικά τῆς Θήβας. Ἴδὲ σημ. στ. 104.

1125. **Τὰ δόντια τοῦ δράκου**. Ὁ Κάδμος, γιὸς τοῦ βασιλιᾶ τῆς Φοινίκης Ἀγήνορα, γύρευε νὰ βρεῖ τὴν ἀδερφή του τὴν Εὐρώπη, ποὺ τὴν εἶχε ἀρπάξει ὁ Δίας. Ἀφοῦ δὲ μπορούσε νὰ τὴ βρεῖ, μὴν τολμώντας νὰ γυρίσει στὴν πατρίδα του δίχως αὐτήν, ἐβάδιζε δυτικά πρὸς τὴ Ρόδο καὶ τὴ Θέσο, κέπειτα τράβηξε πρὸς τοὺς Δελφοὺς καὶ ρώτησε τὸ μαντεῖο γιὰ τὴν ἀδερφή του. Ἐκεῖ τοῦ εἶπαν νὰ ξεχάσει πιά καὶ τὴν ἀδερφή του καὶ τὴν πατρίδα του καὶ νὰκολουθήσει μιὰ γελάδα ποὺ θὰ βρεῖ στὸ δρόμο του, κέκει ποὺ θὰ σταματοῦσεν ἀποσταμένη ἢ ἀγελάδα νὰ χτίσει πολιτεία. Ἔτσι κέγινε. Ὁ Κάδμος ἀπὸ τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν, στὴ Φωκίδα, ἀκολούθησε τὴν ἀγελάδα ἕως τὴ Βοιωτία κέχτισε τὴν ἀκρόπολη τῆς Θήβας, τὴν Καδμεία. Θέλοντας κατόπι νὰ θυσιάσει τὸ ζῶο στὴ θεᾶ Ἀθηᾶ ἔστειλε κέζητησε νερὸ γιὰ τίς σπονδές ἀπὸ τὴ βρύση τοῦ θεοῦ Ἀρη(σήμερα βρύση τοῦ **Πονηροῦ**, κατὰ νεώτερη ὀνομασία), ποὺ τὴν ἐφύλαγεν ἕνας δράκος. Ὁ δράκος αὐτὸς ἐσκότωσε τοὺς δούλους τοῦ Κάδμου ποὺ πῆγαν νὰ πάρουν νερὸ, κι ὁ Κάδμος κατόπι ἐσκότωσε τὸ δράκο καὶ κατὰ διαταγὴ τῆς Ἀθηᾶς ἔσπειρε τὰ δόντια του σ' ἐν' αὐλάκι. Ἄπ' αὐτὴ τὴ σπορὰ γεννήθηκαν ἄντρες πελώριοι, ὀπλισμένοι: οἱ **Σπαρτοὶ** ἢ **δρακογεννημένοι**, ἢ **σπορά τοῦ δράκου**, ποὺ πιάστηκαν κατόπι ἀναμεταξύ τους κι ἀλληλοσκοτώθηκαν. Μόνον πέντε γλύτωσαν ἀπ' ὅλους. Κι ἀπ' αὐτοὺς τοὺς πέντε ἐπίστευαν πὼς κρατιώνταν οἱ Θηβαῖοι (πρβλ. καὶ σημ. στίχ. 124, 125).

1126 κέ. **Ὁ Παρνασσός**, τὸ περίφημο βουνὸ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας, ποὺ ἦταν καθιερωμένο στὸ θεὸ τοῦ φωτός καὶ τῶν γραμμάτων Ἀπόλλωνα καὶ στὶς Μοῦσες, καθὼς καὶ στὸ Βάκχο καὶ τίς νύμφες Βακχίδες (Εἰσαγ. σ. 10), ἔχει πολλὲς κορφές. Οἱ ἀρχαῖοι ὁμως συνήθως τὸν λέγουν **δικόρυφο**ν (δικόρυφον πέτραν, ὁ Σοφοκλ. κι ὁ Εὐριπ.) γιὰ τίς δυὸ ψηλότετες κορφές του, τὴν Λυκώρειαν (τώρα Λυκέρη) ὕψους 2459 μέτρων, ἀπὸ τὴν ὁποία κι ὅλο τὸ βουνὸ τὸ εἶπαν κατόπι καὶ τώρα τὸ λέν **Λυάκουρα**, καὶ τὴν **Ἰάμπειαν** (τώρα Γεροντόβραχο). (Πρβλ. Δ. Σεμιτέλου Ἀντιγ. στ. 1126.) Πρβλ. καὶ τῆς παρόδου τῶν Φοινισσῶν τοῦ Εὐριπίδη στ. 226 κέ. κατὰ μετάφρασί μου:

*Ἦ δικόρυφο βουνὸ ποὺ λαμπροφέγγουν
οἱ ἀγροκορφές σου ἀπὸ τὰ προφάνια
τῆς βακχικῆς λατρείας τοῦ Διονύσου,
καὶ κλῆμα ἐσὺ, ποὺ κάθε μέρα στάζει
κρασί ἀπὸ τὸ πολύκαρπο σταφύλι*

230

παὸ βγαίνει ἀπ' τάνθισμένο σου βοτρώδι,
 καὶ θεοσπηλιᾶς τοῦ δράκου, καὶ βοννήσια
 τῶν θεῶν ἀγναντευτήρια, χιονισμένο
 βουνὸ ἱερό, κέγῳ ἄς στρεφωγυροῦσα
 στάθνατον θεοῦ τὸ χοροστάσι,
 στοῦ Φοῖβον τὰ μεσόφαλα φαράγγια,
 δίχως τρομάρα, ξέμακρ' ἀπ' τὴ Δίρκη.

235

Κάθε δυὸ χρόνια γυναῖκες ἀπὸ τὴ Φωκίδα, τὴ Βοιωτία καὶ τὴν Ἀττικὴν κατὰ τὸ χειμερινὸ ἡλιοτρόπιο ἀνέβαιναν τὴ νύχτα στὸν Παρνασσὸ καὶ μετὰ ἀναμμένα τελοῦσαν ζωηρὲς νυχτερινὲς γιορτὲς (δρῆγια), τιμώντας τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὸ Διόνυσο. Σ' αὐτὲς τὲς γιορτὲς πίστευαν πὼς λάβαινε μέρος καὶ ὁ Διόνυσος (ἢ Βάκχος) μετὰ τὴς Βακχίδες (154). Κάτω ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ βουνοῦ στὴν πλαγίαν ὄρειου κώνου (τώρα Παλιοβούνα), πιὸ ἀπάνω ἀπὸ τοὺς Δελφούς, ὑπάρχει τὸ ξακουσμένο ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα **Κωρύκιον ἄντρον** (τώρα τὸ λέν Σαρανταῦλι ἢ Μαύρη τρύπα), στενόμακρο, τριγωνικὸ, μετὰ τρεῖς θαλάμους, γεμάτο σταλαχτίτες ἀνθρωπόμορφους, καθιερωμένο στὴς Κωρύκιες νύφες ποὺ κάθονταν σ' αὐτό, καὶ στὸ θεὸ τῶν δασῶν καὶ τῶν βοσκῶν Πάνα. Τὸ ἀναφέρουν κοὶ τρεῖς τραγικοί. Αὐτὸ ἦταν καταφύγιον τῶν ἐντόπιων, ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια, κατὰ τὴς ἐπιδρομῆς τῶν βαρβάρων. Σ' αὐτὸ μέσα, ὅπως ξέρουμε ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν, εἶχε κρύψει τὴν οἰκογένειάν του μετὰ τρόφιμα κατὰ τὸ 1824 ὁ Ὀδυσσεύς Ἀνδρουτσος. Μπαίνοντας στὴν περίφημη σπηλιὰ καὶ σήμερα βλέπουμε σκαλισμένη στὸ βράχον ἀρχαία ἐπιγραφή: «Νυμφῶν καὶ Πανὸς κλύουσα Ἀμαράντα ἐλήθη» (= ἐγίνετο νυμφόληπτος). Πρβλ. Ν. Παπαδάκη, Ἀρχαιολογ. Δελτ. τ. 6, παράρτ. σ. 143. Γιὰ τὸ Κωκύκιον ἄντρον καὶ τὴ λατρείαν τῶν νυμφῶν καὶ τοῦ Πανὸς σ' αὐτὸ ἰδὲ Hitzig—Blümer ἐκδ. Πανσαίνου III, σ. 806 κ.έ. καὶ Ἀλεξ. Κουτολέντος τὸν Ὀδηγὸν τοῦ Κωρυκίου ἄντρον, Ἀθήναι 1911.

1130. **Κασταλία** (σήμερα Ἀϊγιάννης). Εἶναι ἡ περίφημη ἱερὴ βρύση τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν, στὰ ριζὰ τοῦ Παρνασσοῦ.

1131. **Νύσα**. Πολλὲς σταφυλοφόρες χῶρες καὶ βουνὰ ποὺ λατρεύονταν ὁ Διόνυσος, ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἕως τὴς Ἰνδίας, εἶχαν τὸνομα Νύσα. Ὁ 34ος Ὀμηρικὸς Ὑμνος (στ. 8—9) τοποθετεῖ τὸ βουνὸ τῆς Νύσας κοντὰ στὴν Αἴγυπτον. Ἐβῶ εἶναι τὸ βουνὸ τῆς Εὐβοίας, ποὺ μυθολογοῦσαν πὼς τὸ κληῖμα τὰμπελιοῦ, ὅπως καὶ στὴ Νύσα τοῦ Παρνασσοῦ (πρβλ. καὶ παραπάνω, Εὐριπίδ. Φοῖνισ. 226 κ.έ.), κάθε μέρα ἐβγαζε τὸ πρωτὸ τὸ ἄνθος τοῦ σταφυλιοῦ (οἰνάνθη), τὸ μεσημέρι τὴν ἀγουρίδα (δμφακα) καὶ τὸ βράδυν τὸν ὄριμον καὶ γλυκοτρώγητον καρπὸν.

Ὁ κισσὸς ἦταν καὶ αὐτὸς ἱερὸ φυτὸ τοῦ Διονύσου.—Πρβ. σημ. 1115 καὶ Εἰσαγωγή μου στὸ ἀρχαῖον δρᾶμα, σ. 9.

1133, 1145. Ὁ Σοφοκλῆς φαντάζεται τὸ θεὸ Διόνυσο πὼς ἔρχεται ἀπὸ τὴς γιορτὲς τῆς Νύσας στὴς γιορτὲς τῆς Θήβας, ἀφοῦ πέρασε τὸν πολυβογγο πορθμό, τὸν Ἑγριπτον (στονόνεντα πορθμόν=τὸν Εὐριπτον).

1139. Κεραυνοβόλητη μητέρα του. Δηλ. τῆ Σεμέλη, ποῦ τὴν κεραυνοβόλησε ὁ Δίας. (Ἰδὲ στ. 1115 καὶ Εἰσαγωγή μου στὸ ἀρχαῖο δράμα σ. 8).

1152. **Ἰαιχχος**. Γιὸς τῆς Δήμητρας καὶ τοῦ Διὸς. Συνταυτίζεται μὲ τὸ Βάκχο. Ἰδὲ σημ. στ. 1115 καὶ Εἰσαγωγή μου στὸ ἀρχ. δράμα σ. 9.

13. ΕΖΟΔΟΣ (1155–1353).

1155. Ὁ Κάδμος ἔχτισε τὴν ἀκρόπολη τῆς Θήβας, τὴν Καδμεία. Ἰδὲ σημ. 1125. — Ὁ Ἀμφίονας, σύζυγος τῆς Νιόβης (σημ. στίχ. 824) ἔχτισε τὴ Θήβα. Ὁ Ἀμφίονας κι ὁ Ζῆθος ἦταν δίδυμα τέκνα τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀντιόπης, γυναικὸς τοῦ Λύκου, βασιλιᾶ τῆς Θήβας.

1185. **Θεά Παλλάδα**. Ἐννοεῖ ἀγάλμα ἢ βωμὸ τῆς θεᾶς τῆς σοφίας Ἀθηνᾶς. Ὁ ποιητὴς γιὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τοὺς Ἀθηναίους συμπολίτες του μνημονεῖ ἐδῶ τὴν Ἀθηνᾶ—μὲ τὸ Ἀθηναϊκὸ μάλιστα ὄνομα τῆς Παλλάδα—κι ὄχι ἄλλον θεό, γιατί αὐτὴ ἦταν πολιοῦχα καὶ προστάτισσα τῶν Ἀθηναίων.

1199. **Ἡ θεὰ τῶν τρίστρατων Ἐκάτη** (ἐνοδία ἢ τριοδίτις θεὸς) εἶναι ἐδῶ ἢ ἴδια μὲ τὴν Περσεφόνη, θεὰν τοῦ Ἄδη. Ἡ Ἐκάτη γύριζε τὴ νύχτα (νυκτιπόλος) στὰ τρίστρατα καὶ στοὺς τάφους (τυμβιδία). Εἶναι ὄργισμένη γιατί ἔρριξαν ἄθραφτο στοὺς δρόμους τὸ κορμὶ τοῦ Πολυνεΐκη. Ἡ Ἐκάτη ἦταν καὶ θεὰ τῆς μαγείας.

1205, 1216. Γιὰ τὸν τάφο τῆς Ἀντιγόνης Ἰδὲ σημ. στίχ. 774.

1261–1346. Θρῆνος (κομμὸς) τοῦ Κρέοντα.

1303. Γιὰ τὸ **Μεγαρέα** Ἰδὲ σημ. στ. 124 καὶ σελ. 30.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ίστορία αρχική του κειμένου. Πώς πρωτοδημοσιεύθηκαν οι τραγωδίες του Σοφοκλή τὸν 5ο αἰώνα π.Χ. δὲν τὸ ξέρουμε καλά. Πιθανότατα ὁ ποιητής, πρὶν νὰ παραστήσει κάθε δράμα του, θὰ ετοίμαζε περισσότερα ἀντίγραφα, εἴτε γιὰ νὰ δώσει στὸν ἀρχοντα τῶν δραματικῶν ἀγώνων καὶ τὸ χορηγὸ, εἴτε γιὰ τὴ χρήση τῶν ἠθοποιῶν (ὑποκριτῶν) καὶ χορευτῶν (ιδὲ Εἰσαγωγή μου στὸ ἀρχαῖο δράμα σ. 21 κ.ε.). Ἄλλα ἀντίγραφα ἐγίνονταν μετὰ τὴν παράσταση καὶ πωλοῦνταν ἀπὸ τοὺς βιβλιοπῶλες.¹ Δὲν ξέρουμε ἂν ὁ ποιητής εἶχε κάμει μιὰ συνολικὴ ἐκδοσὴ τῶν δραμάτων του. Αὐτὸ ἐγινε τὸν ἀκόλουθον αἰῶνα στὰ χρόνια τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάντρου, ἀπὸ τὸν Ἀθηναῖο ῥήτορα Λυκούργου, ὁ ὁποῖος εἶχε καταθέσει στὰρχεῖα τῆς Πολιτείας ἕνα ἐπίσημο χειρόγραφο τῶν δραμάτων τοῦ Αἰσχύλου, Σοφοκλή κ' Εὐριπίδη γιὰ νὰ μὴν τὰ νοθεύουν οἱ ἠθοποιοὶ (ιδὲ σελ. 15).

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάντρου οἱ μεγάλες βασιλικὲς βιβλιοθήκες, ὅπως τῆς Περγᾶμου καὶ πρὸ πάντων τῆς Ἀλεξάνδρειας, καθὼς καὶ ἐξάπλωσῃ τοῦ ἐμπορίου τῶν χειρογράφων, ἐπολλαπλασίασαν γλήγορα τὰντίγραφα. Αὐτὸ πιστοποιοῦν καὶ πάπυροι ποὺ βρίσκονται στὶς ἡμέρες μας στὰρχεῖα ἀγροπτικῆς νεκροταφεία. Φυσικὰ πολλὰ ἀπ' αὐτὰ τὰντίγραφα εἶχαν σφάλματα. Ἄλλων πάλι ὁ ποιητής ἐνομίστηκε ἄλλος γι' ἄλλον. Οἱ κριτικοὶ τότε φρόντισαν νὰ διακρίνουν τίς γνήσιες τραγωδίες καὶ νὰ διορθώσουν τὰ λαθεμένα κείμενα. Πολλοὶ μάλιστα ἀπ' αὐτοὺς προσπάθησαν καὶ νὰ τὰ υπομνηματίσουν. Οἱ περιφημότεροι εἶναι ὁ Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος, ὁ Ἀρίσταρχος καὶ Δίδυμος. Τὰ υπομνήματά των δὲν μᾶς ἐκληροδοτήθηκαν, ἀφ-

1. Τὸ κείμενο τῶν δραμάτων τῶν γραφῶν ἢ σὲ ξύλινα πινακίδια (πινακίδες, ἢ δελτία, ἢ γραμματεῖα), ἀλειμμένα συνήθως μὲ κερί, ἢ σὲ πάπυρο ποὺ τὸν συγκολλοῦσαν κι ἀπάρτιζαν κύλιντρο· λιγώτερο ἴσως σὲ δέρμα γίδινο ἢ πρόβειο (διφθέρα). Καθὼς συμπεραίνουμε ἀπὸ τίς ἐπιγραφές καὶ τοὺς ἀρχαιότερους πάπυρους, τίς λέξεις τοῦ κειμένου δὲν τίς χώριζαν τὴ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη. Κόμματα καὶ τελείες σχεδὸν δὲν ἔγραφαν· τὴ διανομὴ τῶν στίχων στὰ διάφορα πρόσωπα τὴ σημείωναν μὲ μιὰ παῦλα καὶ δίχως μεγάλη ἀκρίβεια. Καὶ τὰ λυρικά μέρη δὲν τὰ χώριζαν σὲ στίχους, ἀλλὰ τῶν γραφῶν ὅπως στὸν πεζὸ λόγο. Ἐπειτα καὶ μερικὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου εἶχαν διπλὴ σημασία: Τὸ ε ἐσήμαινε καὶ τὸ ει, τὸ ο ἐσήμαινε καὶ τὸ ου. Τὰ τελικὰ σύμφωνα τᾶφομοίωσαν συχνὰ μὲ τᾶρχικά σύμφωνα τῶν λέξεων ποὺ ἀκολουθοῦσαν. Τὰ διπλά γράμματα τᾶπλοποιοῦσαν. Ἡ γραφὴ δὲν εἶδεινε τὴν ἐκθλιψὴ καὶ τὴν κράση. Αὐτὰ ὅλα τᾶβαλαν σὲ τάξη οἱ κριτικοὶ τῆς Ἀλεξάνδρειας, καὶ πρὸ πάντων ὁ Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος.

σαν όμως σημαντικά σημάδια στα σχόλια των γραμματικών της ρωμαϊκής και βυζαντινής εποχής, που μᾶς ἔμειναν μαζί με τὸ κείμενο τῶν ἐφτά τραγωδιῶν, στὰ μεσαιωνικὰ χειρόγραφα.

Χειρόγραφα καὶ πάπυροι. Οἱ Αἰγυπτιακοὶ πάπυροι μόνον ἀποσπάσματα τοῦ Σοφοκλῆ ἀκρωτηρισμένα, μικρὰ ἢ μεγαλύτερα, μᾶς ἔχουν δώσει ἕως τώρα. Στὴ συλλογὴ τῶν Oxyrhynchos Papyri τόμ. IV, VI, XI, XIII, XV βρίσκονται ἀποσπάσματα τοῦ **Οἰδίποδος τυράννου**, τῆς **Ἠλέκτρας**, τῆς **Ἀντιγόνης**, τοῦ **Αἴαντος**, τῶν **Τραχινιῶν**. Οἱ πάπυροι αὐτοὶ γενικά δὲν μᾶς παρῶσιν ἀσαν τίποτε κινούργιο. Ἡ μεγαλύτερη ὠφέλεια ἀπ' αὐτοὺς εἶναι ὅτι μᾶς βεβαιώνουν πὸς τὸ κείμενο, ποὺ ἔχουμε ἀπὸ τὸν Μεσαιῶνα, δὲν διαφέρει σχεδὸν ἀπὸ κεῖνο ποὺ κυκλοφοροῦσε στὴν ἀρχαιότητα. Ὁ IX τόμος τῶν Oxyrhynchus Papyri (τοῦ Β' αἰῶν. μ.Χ.), ποὺ δημοσίεψε ὁ Α. S. Hunt στὰ 1912, περιέχει 393 στίχους τῶν **Ἰχνευτῶν**, σατυρικοῦ δράματος τοῦ Σοφοκλῆ, ποὺ ἕως τότε δὲν εἴχαμε σχεδὸν τίποτε ἀπ' αὐτοὺς (ιδεὲ σ. 24).

Ἀπὸ τὰ γνωστὰ χειρόγραφα δύο εἶναι τὰ σπουδαιότερα καὶ περιφημότερα, ποὺ χρησιμεύουν γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου· τᾶλλα δὲν ἔχουν τίποτε τὸ ξεχωριστό. Τὰ δύο αὐτὰ χειρόγραφα εἶναι πρῶτα τὸ Λαυρεντιανὸν (codex Laurentianus Mediceus, ἢ μόνον Laurentianus, ἢ L. XXXII, 9), γραμμένο πρὸς τὸ τέλος τοῦ 10ου αἰῶνος, ποὺ βρίσκεται στὴ βιβλιοθήκη τῆς Φλωρεντίας, εἶχεν ἀγοραστῆι στὴν Κωνσταντινούπολι στὰ 1423, — καὶ δεύτερα τὸ Παρισινὸν (codex Parisinus 2712), τοῦ 13ου αἰῶνος, ποὺ βρίσκεται στὸ Παρίσι, στὴν Ἑθνικὴ βιβλιοθήκη. Ἡ σχέση μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν χειρογράφων εἶναι συζητήσιμη. Ἔχουν καὶ τὰ δύο καὶ σχόλια στὰ περιθώρια. Τοῦ Λαυρεντιανοῦ (ποὺ περιέχει καὶ τίς 7 τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου καὶ τ' Ἀργοναυτικά τοῦ Ἀπολλωνίου ἀπὸ τὴ Ρόδο) δημοσιεύτηκε ἀξιόλογο φωτογραφικὸ πανομοιότυπο ἀπὸ τὴ Society for the promotion of Hellenic Studies (Facsimile of the Laurentian manuscript of Sophocles, with an introduction by E. Thompson and R. Jebb.—London, 1885).¹

1. Κατάλογο τῶν χειρογράφων τοῦ Σοφοκλῆ ἔδημοσίεψαν ὁ Gardthausen (Sammlungen und Cataloge Griechischer Handschriften, Leipzig 1903), ὁ Campbell (Sophocles I p. XVII—XXII, ὁ ὁποῖος ἀνεβάζει σὲ 110 τὰ χειρόγραφα τοῦ Σοφοκλῆ, ἀπὸ τὰ ὅποια μόνον τὰ 13 ἔχουν ὅλες τίς τραγωδίας καὶ τὰ ὑπόλοιπα λιγώτερες) καὶ ἄλλοι.

Λεπτομερέστερον ὅμως κατάλογο παραθέτει ὁ Π. Ν. Παπαγεωργίου στὴ μνημειώδη **Ἠλέκτρα** του (Ἀθήναι 1910) σελ. σξή—τθ'. Αὐτὸς προσθέτει στὰ 110 χειρόγραφα τοῦ Campbell καὶ ἄλλα 5 (3 στὸ Ἅγιον Ὄρος, 1 στὴ μονὴ τοῦ Προδρόμου τῶν Σερρών καὶ 1 στὴ μονὴ τοῦ Μπατσικόβου, στὴ Βουλγαρία). Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλα, ἕπως λ.χ. τὸ χειρόγραφο τοῦ 14ου αἰῶνος τῆς μονῆς Εἰκοσιφοίνισσης τοῦ Παγγαίου, ποὺ τὸ περιγράφει ὁ Α. Π. Κεραμεὶς στὴν Ἐκθεσὶν Παλαιογρ. Ἐρευνῶν, Παράρτημα 12 τόμ. τοῦ Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου Κων. πόλεως, σελ. 42 (Κῶδιξ Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου, κείμ. καὶ σχόλια φ. 245). Ἐπειτα χειρόγραφο τοῦ 14—15 αἰῶνος

Ο J. Geffcken στή *Griechische Literaturgeschichte* (1926) I, 2ο μέρος, Anmerkungen, σ. 157, αναφέρει, κατὰ τὴ μαρτυρία τοῦ J. Bidez, ἕνα παλιμύθηστο τοῦ Σοφοκλῆ στὴ βιβλιοθήκῃ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Leiden ἀξιοπρόσεκτο, ποὺ προσπαθοῦν νὰ τὸ διαβάσουν, καὶ ποὺ τὸ θεωροῦν ἐφάμιλλο μὲ τὸ Λαυρεντιακὸ κώδικα.

Σχόλια. Τὰ δύο χειρόγραφα (Λαυρεντιακὸ καὶ Παρισινὸ) ποὺ εἶπαμε, περιέχουν στὰ περιθώρια τοῦ κειμένου ἄφθονα σχόλια, τὰ ὅποια εἶπαμε πόθεν προέρχονται, καὶ τὰ ὅποια χρησιμεύουν πολὺ στὴν ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου καὶ τὴν ἐρμηνεία. Αὐτὰ δημοσιεύτηκαν ἀπὸ τὸν Elmsley, Oxford, 1825, ἔπειτα διορθώθηκαν κύπομνηματίστηκαν ἀπὸ τὸν G. Dindorf, ὁ ὁποῖος πρόσθεσε καὶ scholia recentiora ἀπὸ ἄλλα χειρόγραφα, ἔχι μεγάλης ἀξίας, Oxford, 1852. Τὰ παλαιὰ σχόλια, ποῦναι ἀλήθεια ἀξιόλογα, ξαναδημοσιεύτηκαν ἀπὸ τὸν Π. Ν. Παπαγεωργίου, Leipzig, Teubner, 1888.

Στὰ σχόλια προσθέτονται καὶ **ὑποθέσεις** δραμάτων, ποὺ ὑπάρχουν σὲ πολλὰ χειρόγραφα, καὶ ποὺ τὶς ἀναδημοσιεύουν πολλοὶ ἐκδότες. Κι αὐτὲς προέρχονται ἀπὸ τὸν Ἀριστοφάνη τὸν Βυζάντιο.

Βιογραφία. Ὅπως εἶπαμε (σελ. 7) οἱ περισσότερες πληροφορίες τῆς ζωῆς τοῦ Σοφοκλῆ προέρχονται ἀπὸ μιὰ ἀνώνυμη βιογραφία (Σοφοκλέους βίος) ποὺ τὴν ἔχουν πολλὰ χειρόγραφα, καὶ ξεχωριστὰ τὸ Παρισινὸ (Parisinus 2712). Αὐτὴ δημοσιεύτηκε στὴ συλλογὴ τῶν σχολίων τοῦ Dindorf, τ. II, ποὺ εἶπαμε, καὶ σὲ πολλὲς ἄλλες ἐκδόσεις νεώτερες. Ἐκτὸς τοῦ βίου ἔχουμε ἕνα ἄρθρο στὸ Λεξικὸ τοῦ Σουΐδα, μερικὲς πληροφορίες ἀπὸ τὸν Ἀθήναιο (I, σ. 20 F καὶ XIII, 81, σ. 604 D), καὶ, γιὰ τὴ χρονολογία, δύο μαρτυρίες τοῦ μαρμάρου τῆς Πάρου (ἐπ. 56 καὶ 64). Ἀπὸ τὶς νεώτερες ἐργασίες ἀναφέρουμε μόνον τὶς ἐξῆς: G. Dindorf, *Commentatio de vita Sophocleis*.— P. Foucart, *Le poète Sophocle et l'oligarchie des Quatre-Cents*. R. de Philologie, 1893.— U. v. Wilamowitz, *Die griechische tragödie* κλ. 1923.— Ν. Πετρεῖ, *Σοφοκλέους βιογραφία*, Μόναχο 1855.— Γ. Μιστριώτου, *Εἰσαγωγή εἰς τὰς τραγωδίας τοῦ Σοφοκλέους* κτλ. Ἀθήναι 1904. Καὶ τὶς βιογραφικὲς σημειώσεις στὴν ἀρχὴ τῶν ἐκδόσεων τοῦ E. Tournier, P. Masqueray, καὶ E. Romagnoli (μετάφραση).

Ἐκδόσεις καὶ μεταφράσεις. (Περιοριζόμεστε στὶς γενικὲς ἐκδόσεις καὶ μεταφράσεις ὅλων τῶν δραμάτων τοῦ Σοφοκλῆ, κι ἀπὸ τὶς μερικὲς κυρίως μόνον στῆς Ἀντιγόνης.) **Α'.** Ἐκδόσεις. Ἀρχικὴ ἐκδοσι (editio princeps), τοῦ Ἀλδου, Βενετία, 1502. Ἐπειτα τοῦ Ἑρρίκου Στεφάνου (Henri Stephanus, Paris, 1568), ποὺ ξανατυπώθηκε πολλὲς φορές, χωρὶς

τῆς μονῆς τοῦ Λειμῶνος στὴ Μυτιλήνη (Αἴας, Ἡλέκτρα, Οἰδίπους τύραννος), ποὺ τὸ ἀναφέρει ὁ ἴδιος Α. Κεραμεὺς στὴ Μαυροκορδάτειο Βιβλιοθήκῃ, Παράρτημα ΙΕ' τόμου (1884) τοῦ Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου Κ) πόλεως σελ. 124. Ἄς σημειώσουμε, καὶ τὰ χειρόγραφα τοῦ Ἀγιοταφικοῦ Μετοχίου τῆς Πόλης, IZ αἰῶνος ἀρ. 143, 322 καὶ 539, Ἱεροσολυμίτ. Βιβλιοθήκης, τ. Δ'.

ἀξιοσημείωτη βελτίωση ὡς τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος. Τὴν πρώτη σπουδαία πρόοδο ἔκαμε ὁ F.R.Ph. Brunck, ποὺ τύπωσε στὰ 1786 ἕλα τὰ δράματα τοῦ Σοφοκλῆ μετὰ ποσπάσματα καὶ τὰ σχόλια. Ἡ κριτικὴ ὅμως τοῦ 19ου αἰῶνος εὐτύχησε νὰ ταξινομήσει τὰ χειρόγραφα, νὰ προσδιορίσει τὴν ἀξία καὶ τὴ σχέση των καὶ νὰ προχωρήσει μεθοδικὰ στὴν ἐκλογή τῶν παραλλαγῶν. Ὑστερ' ἀπὸ τὶς ἐργασίες τοῦ G. Hermann ἔρχονται: Ἡ μεγάλη ἔκδοσις τοῦ Dindorf στοὺς Poetae scenici graeci, Oxford, 1832—1849, ποὺ τὸ κείμενον τῆς ξανατυπώθηκε στὰ Sophoclis Opera, G. Dindorf, L. Benlogw, E.I.A. Ahrens, Paris, Didot, 1842, μετὰ λατινικὴ μετάφρασις. Κοί ἀκόλουθες γενικαὶ ἔκδοσεις :

E. Wunder, Leipzig, 1831—1878, σ' ἑπτὰ τεύχη, καὶ London, 1845.

N. Wecklein, München 1884—1905 (ἡ Ἀντιγόνη στὸ I (1905).

Blaydes and Paley, 1859, 1880.—Fr. Schubert, Lipsiae, 1883—85.—

L. Campbell, 2 τόμ. Oxford, 1879—81.

R. C. Jebb, Cambridge, 1883—1896. 1897—1917. (Σπουδαιότατη γιὰ τὰ ὑπομνήματα, τὶς σημειώσεις τῆς καὶ τὴν ἀγγλικὴ τῆς μετάφρασις, 7 τεύχη σὲ 3—4 ἔκδοσεις. Ἡ Ἀντιγόνη στὸ 3ο. Στὰ 1924: R. Jebb—E.S. Shuekburgh 4η ἔκδ. τῆς Ἀντιγόνης). Στὴ σειρά τῶν 7 τευχῶν τοῦ Jebb καὶ 3 ἀκόμα μετὰ ποσπάσμ. τοῦ Σοφοκλῆ ἀπὸ τὸν A.C. Pearson, Cambridge, 1917.

F.W. Schneidewin—A. Nauck, ποὺ ἄρχισε στὰ 1844 καὶ τὴν ἐξακολούθησε ὁ E. Bruhn καὶ L. Radermacher, Berlin, 1899—1916, σὲ πολλὰς ξανατυπώσεις, 7 τεύχη (στὸ 4ο ἡ Ἀντιγόνη 1913).

E. Tournier, Paris, Hachette, 1868—77, (3η ἔκδ. 1886).

F. Storr σὲ 2 τόμ. στὴ Loeb Classical Library 1919, μετὰ ἀγγλικὴ μετάφρασις.—A. C. Pearson, (ἔκδ. κριτικὴ), Oxonii 1924.

P. Masqueray, 2 τόμ. Paris, Coll. Guill. Budé, τ. Α' 1922α, 1929β, τ. Β' 1924. (Ἐκδοσις μετὰ χρησιμώτατες εἰσαγωγὰς καὶ σημειώσεις καὶ ἀξιόλογη μετάφρασις. Εἶναι ἡ μόνη γενικὴ ἔκδοσις τοῦ Σοφοκλῆ ποὺ περιέχει καὶ τοὺς «Ἰχνητάς».)

Otto Schroeder, Sophoclis Cantica, Lipsiae, 1907α, 1923 β' ἔκδοσις.—

Ἑλληνικὰς ἔκδοσεις ὅλου τοῦ Σοφοκλῆ :

Νεοφύτου Δουκά, Σοφοκλῆς παραφρασθεὶς, σχολιασθεὶς τε καὶ ἐκδοθεὶς εἰς 2 τόμους, ἐν Αἰγίνῃ 1834. Ἡ Ἀντιγόνη στὸ 2ο τόμο.

Γεωργίου Μιστριώτου ὅλος ὁ Σοφοκλῆς εἰς 7 τεύχη (κείμενον, εἰσαγωγὴ καὶ σημειώσεις. Ἡ Ἀντιγόνη, Ἀθήναι, 1874α, 1891β, 1915 γ' ἔκδ.).

Μερικῶν δραμάτων : Π. Ν. Παπαγεωργίου, Ἡλέκτρα Ἀθήναι 1910, σελ. υη' + 546, στὴ Ζωγράφειο Βιβλιοθήκη.

Π. Ἡρειώτου, Φιλοκτῆτης (κείμεν., σχόλια καὶ μετάφρ.), Ἀθήναι, 1891. Ἐκδόσεις μετὰ σχόλια μόνον τῆς Ἀντιγόνης :

A. Πάλλη, Ἀθήναι 1879.

Δημ. Χ. Σεμιτέλου, καθηγητῆ τοῦ Πανεπιστημίου, στὴ Ζωγράφειο Βιβλιοθήκη, Ἀθήναι, 1887, σελ. 716. (Μεγάλῃ μνημειακῇ κριτικῇ κέρμηνευτικῇ ἔκδοσις, ποὺ τὴν ἀδικοῦν ὀλίγο οἱ πολλὰς—καὶ κάποτε δίχως ἀνάγκη—

διορθώσεις τοῦ ἀρχαίου κειμένου, γιὰ μερικὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες εἶχε μετανοιώσει ὁ σοφὸς ἐρμηνευτής.)

A. E. Καραπαναγιώτης, Ἀθήναι, 1922.

Δ. Γουδῆ, Ἀθήναι 1917 καὶ 1928.—Τοῦ ἴδιου: Ἠλέκτρα, 1924, Οἰδίπους τύρ. 1918, καὶ 1925.

A. Boeckh, Leipzig, 1884.—Adolf Lange, Berlin, 1908.

Wolff—Bellermann, Leipzig, 1909.

Conradt, Leipzig—Berlin, 1912.

Kern—Paetzolt, Gotha, 1905.

Wohlrab, Berlin—Dresden—Leipzig, 1910.—H. Deiter, 1917.

Chr. Muff, Bielefeld—Leipzig, 1909, 1917β.

L. Fr. Barthel, κείμε. καὶ γερμαν. μεταφρ., München, 1926.

L. A. J. Burgersdijk, Leiden, Sijthoff, 1916.

P. Cesario, Torino, 1914.

D. Bassi, Napoli, Perrella, 1914β.

A. Geerebaert, Luik, 1914 κείμε. κα μεταφρ.

H. Meyer—Benfey, Halle, Niemeyer, 1920.

Β'. Μεταφράσεις (ἔλου τοῦ Σοφοκλή, καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων δράματα μόνον τῆς Ἀντιγόνης ξεχωριστά).

Γερμανικὲς: α') Ὁλων ἢ περισσώτερων δραμάτων τοῦ Σοφοκλή (μὲ τὴν Ἀντιγόνη):

Georg. Tudichum, 2 τόμ. Leipzig—Darmstadt, 1827—38, 1855, ν. ἐκδ.

Otto Güthling, Leipzig, Ἀντιγόνη 3 τ. 1927.

K. W. F. Solger, Berlin, 1824, 4 τόμ. 1837.

J. J. Chr. Donner, ἔμμετρον, 2 τ., Leipzig—Heidelberg, 1856, 1875, 1914 (Ἀντιγόνη, E. Mertens).

Wolff—Bellermann. 4 τ. Leipzig, 1893—1913.

J. Minckwitz. ἔμμετρον. τ. 6. Stuttgart, 1835—44.

Oswald Marbach, Leipzig, 1844, 1868 γ'.

K. Bruch, ἔμμετρον, νέα ἐκδ. H. F. Mueller, 1914.

Συλλόγου λογίων (von einem Vereine Gelehrter) Erfurt—Leipzig, 1840.

W. Amelung, Jena, Dieterichs, 1916. (Οἱ δύο Οἰδίποδες καὶ Ἀντιγόνη).

J. Herzer, Αἴας, Φιλοκτήτης, Ἀντιγόνη, Bamberg buchner, 1912—1913.

Ul. v. Wilamowitz—Moellendorff. (Οἰδίπους τύρ., στὸν 1ο τ., Φιλοκτήτης, στὸν 4ο τ.) Berlin, Weidmannsche, 1899 β, 1923.

W. Amelung (Οἱ δύο Οἰδίποδες, καὶ Ἀντιγόνη), Jena, Dieterichs, 1916. β')

Μεταφράσεις μόνον τῆς Ἀντιγόνης:

Aug. Boeckh μὲ τὸ ἀρχ. κείμε. Berlin, 1843, Leipzig 1884. (τεῦχ. 1ο)

K. F. S. Liskovius, μὲ τὸ ἀρχ. κείμε., Leipzig, 1829.

Oskar Hubatsch, 1923.

Ἀντιγόνη

- Ἀωνόμου, ἔμμετρον, ἔκδ. Schroeder, Berlin, 1842.
 Friedr. Rempel, ἔμμετρον, Hamm, 1843.—Wex Aschersleben, 1832.
 J. Herzer, Bamberg βιβλ. 1913, 1915 β
 P. Menge, Leipzig, 1921.
 A. Oehler, München, Müller, 1916.
 Max Schmidt—Mancy, Aschendorff, 1916.—I. M. Stowasser.
 V. Valentin, Leipzig, Ehlermann, 1915.
 J. C. Donner, Freytags Sammlung, 1917.
 Fr. Hölderlin, Berlin, 1926.
 L. Fr. Barthel, München, 1926. (μὲ τὸ ἀρχ. κείμενο).
 Wilhelm Willige, Zittau, Klotz, 1927.
 W. Rabehl, Leipzig—Berlin, Teubner, 1927.
 Ernst Pilch, Berlin, Weidmann, 1930.

Ἀγγλικές: α') ὄλων τῶν δραμάτων τοῦ Σοφοκλή (μὲ τὴν Ἀντιγόνη).
 Πεζές:

- G. Adams, 1759, 1809, 1832, 1836.
 R. C. Jebb (τοῦ φημισμένου ἐρμηνευτῆ τοῦ Σοφοκλή στὸν 4^ο τόμο·
 ἰδὲ ἔκδοσις, σ. 112, καὶ σ' ἓνα τόμο ὅλες οἱ τραγωδίαις, 1905).
 Ἐμμετρος: T. Franclin, 1759, 1809, 1832, 1886 (H. Morley's ἔκδ.).
 R. Potter, 1788, 1808.—T. Dale, 1824.
 E.H. Plumtre, 1865, 1867, 1902 (μὲ τὰ ποσάσματα).
 R. Whitelaw, 1883, 1897.—Lewis Campbell, 1873—1883, 1896.
 Sir George Young, 1888, 1906, 1928 (μὲ τὰ ποσάσματα).
 A.S. Way, London, Macmillan, 1914.
 F. Storr, 2 τόμοι, μὲ τὸ κείμενο, 1912, 1916, 1919, 1924, 1928 (London—
 New York).

β') Ξεχωριστὰ τῆς Ἀντιγόνης. Ἐμμετρος:

- J. W. Donaldson, 1848.—Phillimore, 1902.—Weld, 1905.
 Πεζές: H. Macnaghten, Cambridge, 1926.—Roscoe Mongan, 1896.
 Ἀθῆναι.—R. C. Trevelyan, 1929.—Sherman Kirk, καθηγητῆ τοῦ Ἀμε-
 ρικανοῦ Πανεπιστημίου Des Moines, Iowa, 1931.—R. Whitela, 1925.

Γαλλικές ὄλων τῶν δραμάτων τοῦ Σοφοκλή:

- J. A. de Baif 1573 (ἔμμετρον).
 D. Rochefort, τόμ. 3. Avignon, 1810.
 Leconte de Lisle, Paris.—E. Personneaux, Paris.
 M. Artaut, τόμ. 3, Paris, 1827, 1841, 1842, 1862, 1867.
 Luis Humbert, Paris, 1884, Garnier frères.
 Benloew et Bellaguet κείμεν. καὶ κατὰ λέξιν μετάφρ., Paris.
 J. Lacroix, ἔμμετρον μετ. τοῦ Οἰδίποδ. τυρ., Calman—Lévy, 1898, Paris.
 Ἀωνόμου, ἔκδ. Ernest Flammarion Paris, (χωρισμένη σὲ πράξεις καὶ
 σκηνές).

P. Masqueray, Paris, 1922. ('Η νέα αξιόλογη αὐτὴ μετάφραση τῆς Coll. Guill. Budé κάνει σχεδὸν ἀχρηστες ὅλες τὶς ἄλλες πεζεὶς Γαλλικὲς μεταφράσεις].

Ἱταλικές μεταφράσεις ὄλων τῶν δραμάτων τοῦ Σοφοκλῆ:

Ἑμμετροί: Felice Bellotti, 2 τόμ., Milano 1813, 1855, Napoli 1826, καὶ νεώτερες ἐκδόσεις.

Massimiliano Angelelli, 2 τόμ., Bologna, 1823—4, καὶ νεώτερες ἐκδ.

Ettore Romagnoli, 3 τόμοι ('Αξιόλογη. Ἡ Ἀντιγόνη στὸ 2ο). Bologna, N. Zanichelli, 1926.

Πεζεὶς: L.A. Michelangeli, Bologna, Zanichelli, Ἀντιγόνη 1915 β, Ἡλέκτρα 1917 β, Οἰδίπους τύρ. 1920.

H. Montesi καὶ N. Festa, κείμε., μετάφρ. καὶ σημ., Roma, casa Ausonia, Ἀντιγόνη 1919, Οἰδίπους τύρ. 1921, Φιλοκτήτης 1918, Τραχίν. 1920.

Lauro de Bosis, Roma, 1927.—Ἀωνόμου, Ἀντιγόνης μετάφρ. καὶ σημ., 3η ἐκδ., Roma, 1929.

Φλαμανδική. A. Geerebaert, Luik (Liège), 1914. (Ἀντιγόνης κείμε. καὶ μετάφρ.).

Δανικῆς. N. V. Dorph, Kjöbenhavn, 1878.

P. G. Fjibiger, Kjöbenhavn, 1816.

Ἰσπανική. Ign. Errandonea τομ. 1ος, Οἱ δύο Οἰδίποδες (Κείμε. μετάφρ. καὶ σημειώσεις), Madrid, Editorial Volundtat, 1930.

Σερβικῆς. Milos Djuric (Ἀντιγόνη).—Kolman Rac.

Ἑλληνικὲς μεταφράσεις. Α'. Στὴν καθαρῆουσα α') πεζεὶς:

Νεοφύτου Δούκα, Ἀθήνα, 1834 σὲ ἀρχαίζουσα γλῶσσα ὅλος ὁ Σοφοκλῆς, 2 τόμοι, σὲ πράξεις καὶ σκηνές (ιδεὲ παραπάνω ἐκδόσεις, σ. 112).

Ἀωνόμου «Σοφοκλῆς μεθερμηνευθεὶς εἰς τὴν καθομιλουμένην πρὸς χρῆσιν τοῦ λαοῦ. Ἐκδίδεται ὑπὸ Δ. Νικολαΐδου καὶ Χ. Γρηγορᾶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, τύποις Ἐπταλφου 1868» (τεύχη 7, στὴν καθαρῆουσα, μὲ εἰσαγωγές).

Γεωργίου Π. Κορωναίου «Σοφοκλέους τραγωδία μετενεχθεῖσαι εἰς τὴν νεωτέραν Ἑλληνικήν». Ἀθήνα, 1880 α, 1888 β.

Ἀωνόμου, Ἀἶα, ἐν Βιέννῃ, 1817, τύποις Ἰω. Βαρθ. Σβεκίου (σὲ πράξεις καὶ σκηνές).

N. K. Σπυλιοπούλου, Ἀντιγόνη, Ἀθήνα, 1904.

Σ. Χιωτέλη, Ἀντιγόνη, Ἀθήνα, 1888 (κείμε. καὶ μετάφρ. σχολική.)

I. Θ. Ρώσση, Ἀντιγόνη, Ἀθήνα, 1925, (σχολικὴ μετ.)

Χ. Θ. Μηλοπούλου, Ἀντιγόνη, Ἀθήνα, 1904 (κείμε. καὶ μετάφρ.)

Θ. Δουβαλετέλλη, Ἀντιγόνη, Ἀθήνα, 1927 (ἀνάμιχτη.)

Ἐπὶ ἀρχῶν μεταφράσεις κιᾶλλον δραμάτων στὴν καθαρῆουσα, σχολικῆς.

β') Στὴν καθαρεύουσα ἑμμετρος:

'Αλ. Ρ. Ραγκιαβῆ, 'Αντιγόνη, 'Αθῆναι, 1860α, 1867β, 1896γ (σὲ ἱαμβικούς δωδεκασύλλαβους).

'Αλ. Ζαμπερίου, 'Αντιγόνης τὸ α' ἤμισυ περίπου στὸ Νεοελληνικὸ 'Αναγνωστικὸ Δ. Δαμασκηνοῦ καὶ Π. 'Ιωαννίδη, Κων/πολις, 1908 (ἱαμβ. δωδεκ.).
Ν. Κυπαρισσῆ, 'Ηλέκτρα, 'Αθῆναι, 1900.—Οιδίππους τύραννος, 'Αθῆναι, 1907 (σὲ ἱαμβικούς 12σύλλαβ.).

'Αγγέλου Βλάχου, Οἱ δύο Οιδίποδες, 'Αθῆναι, 1911 (σὲ ἱαμβ. δωδεκ.).

(Κ) Κ (ατεβαίνης;) Αἴας, 'Αθῆναι, 1894 (ἱαμβ. δωδεκ.).

Β'. Στὴ δημοτικῇ, ἑμμετρος:

Κ. Μάνου, 'Αντιγόνη, 'Αθῆναι, 1905 (σὲ 15σύλλαβ.).

Κ. Χρηστομάνου, 'Αντιγόνη, 'Αθῆναι, 1912 (Βιβλιοθήκη Φέξη. Σ' ἐλεύθερους στίχους).

Δημ. Μ. Σάρρου, 'Αντιγόνη, 'Αθῆναι, 1930 (σὲ ἱαμβικ. δωδεκασύλλαβους, μὲ Εἰσαγωγὴ στὸ ἀρχαῖο δράμα), ἔκδ. α'.—Αἴας, 1932.—'Ιχνευταί, 1932 (σὲ 11σύλλαβ.).

Ζήση Σίδερη, Αἴας, 'Αθῆναι 1904 (ἔκδ. Νουμᾶ, σὲ 15σύλλαβους).

Στέλιου Σεφεριάδη, Οιδίππους τύραννος, Σμύρνη, 1910, καὶ 'Ηλέκτρα (σὲ 15σύλλαβους ὁμοιοκατάληκτους).

Στὴ βιβλιοθήκη Φέξη ('Αθήνα 1911—1913):

Κ. Βάρναλη, Αἴας Μαστιγοφόρος, 1912 (σὲ 13σύλλ.).

'Αρίστου Καμπάνη, Οιδίππους τύραννος (1911), Τραχίνια (1911), Φιλοκτήτης (1913) (σὲ 13σύλλ.).—Μ. Αὐγέρη, 'Ηλέκτρα (1911) (σὲ 13σύλλ.).

'Ηλιά Π. Βουτιερῆδη, Οιδίππους ἐπὶ Κολωνῶ, 1911, (σὲ 15σύλλαβ.).—

Ν. 'Αντωνιάδη, Οιδίππους τύραννος, Λευκωσία, 1921, καὶ Οιδίππους ἐπὶ Κολωνῶ, Λευκωσία 1930, (σὲ 15σύλλαβους, πρὸς τὴ δημοτικῇ).

Β. Δεδούση, Οιδίππους τύραννος, Θεσσαλονίκη, 1931 (σὲ 11σύλλαβ.).

Λεξικά: Lexicon Sophocleum, F. Ellendt—Genthe, 2 ἔκδ., Berlin 1872.

G. Dindorf, Lexicon Sophocleum, Leipzig, Teubner, 1876.

Γρηγ. Βερναρδάκη, Λεξικὸν ἐρμηνευτικόν. 'Αθῆναι, 1908α καὶ 1918β.

'Εγκυκλοπαιδεῖες :

Pauly—Wissowa, Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft, ἄρθρο Sophocles.

The Encyclopaedia Britannica, London—New York, τ. 20ῶς (1929), ἄρθρο Sophocles.

Μεγάλη 'Ελληνικὴ 'Εγκυκλοπαιδεῖα (Γ.Δ. Καψάλλη ἀνάλυση 'Αντιγόνης).

'Εγκυκλοπ. Λεξικὸν 'Ελευθερουδάκη (ἄρ. Σοφοκλῆς, 'Ε. Πεζοπούλου).

Γραμματολογίαι τῆς 'Ελληνικῆς φιλολογίας :

Bergk, τόμ. III.—Mahaffy, τόμ. I.

Α καὶ M. Croiset, στὸν τ. III, ἔκδ. 3η (1913), Paris, 1929.

Wilch. Christ. μετάφρ. Α.Γ.Χ. Κώνστα., στὸν Α', τ. 'Αθῆναι, 1900.

Wilhelm von Christ, München 1912.

Γεωργ. Μιστριώτου, στὸν Α', τ. Ἀθῆναι, 1894.

Karl Ot. Müller, μετάφρ. Α. Κυπριανοῦ, τόμ. Α—Β, Ἀθῆναι, 1867—8.

W. Schmidt—O. Stahlin, στὸν τ. I, München, 1929.

Gil. Murray, μετάφρ. Σ. Μενάρδου, Ἀθῆναι, 1922.

L. Laurand, στὸν τ. II, Paris, 1926.

Joh. Geffcken στὸν τ. I (2 μέρη), Heidelberg, 1926.

Ἄλλα βοηθήματα γενικὰ γιὰ τὸ Σοφοκλῆ, καὶ ξεχωριστὰ γιὰ τὴν Ἀντιγόνη:

M. Patin, Etudes sur les tragiques grecs, τ. II (Sophocle), Paris, Hachette, 1884, ἔκδ. 7.

Saint—Marc Girardin, Μυθήματα δραματολογίας τ. 4. Μετάφρ. Ἀγγ. Βλάχου. Βιβλ. Μαρσαλῆ, Ἀθῆναι, 1897—9. (Στὸν Α' καὶ Β' τόμο).

F. Allègre, Sophocle, Etude sur les ressorts dramatiques de son théâtre et la composition de ses tragédies, Paris, Fontemoing, 1909.

Alois Patin, Aesthetisch—Kritische Studien zu Sophokles, Paderborn, 1914, ἔκδ. Shöningh.

Tycho von Wilamowitz—Moellendorff, Die dramatische Technik des Sophocles, 1917.

U. von Wilamowitz—Moellendorff, Die griechische Tragödie und ihre drei Dichter, Berlin, 1923.

A. Dufrechou, Les idées morales de Sophocle, Paris, 1909.

L. Campbell, Tragic Drama in Aeschylus, Sophocles and Shakespeare, 1904.

Adolf Müller, Aesthetischer Kommentar zu Sophokles, 1907.

Hermann Schütz, Sophokleische Studien (Antigone), Gotha, 1886.

G. Richter, Die Behandlung der Antigone des Sophocles, 1886.

Horton—L. Smith, Ars tragica Sophoclea cum Shaksperiana comparata, Cambridge, 1896.

N. Βλάχου, Some aspects of the religion of Sophokles. Philadelphia 1906.

G. Larroumet, Etudes d'histoire et de critique dramatique, Paris, Hachette, 1892.

Séchan, Etudes sur la tragédie grecque, Paris, Champion, 1926.

Ἀναστασίου I. Ζάκα, Κριτικὰ παρατηρήσεις εἰς τὸν Σοφοκλέα. Ἀθῆναι τύποις ἀδ. Περῆ, 1891 (ἐκτὸς τῆς Ἀντιγόνης. Γι' αὐτὴν ὁ ἴδιος ἔγραψε ξεχωριστὰ σὺ βιβλίον του: Κρίσις περὶ τῆς Σεμιτέλου Ἀντιγόνης Σοφοκλέους καὶ τῶν τοῦ Βερναρδάκη Φοινισσῶν, Σμύρνη, 1891).

Ἐμ. Γ. Βαμβουδάκη, Κριτικὰ καὶ ἐρμηνευτικὰ μελέται ἐπὶ τῆς Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλέους, Ἀθῆναι 1928.

Ἡλ. Βουτιερῖδη, Ὁ Σοφοκλῆς καὶ αἱ γυναῖκες. Ἔρευνα, περιοδικὸν στὴν Ἀλεξάνδρεια, 1928.

N. I. Λάσκαρη, Μαθήματα Ἱστορίας τοῦ ἀρχαίου Ἑλλην. θεάτρου, τ. 3, Ἀθήναι, 1925—1928.

Δημ. Μ. Σάρρου, Εἰσαγωγή στὸ ἀρχαῖο δράμα, Ἀθήναι, 1930.

T. Zielinski, Sophocle et son oeuvre de tragédien (Πολωνικά). Cracovie, 1928.

Howald, Die griechische Tragödie, 1930.

Pohlenz, Die griechische Tragödie, 1930.

Maurice Croiset, Oedipe-Roi de Sophocle. Etude et analyse. Librairie Mellottée, Paris [1931] (μὲ χρησιμώτατες θετικὲς πληροφορίες καὶ γιὰ τὸ βίον καὶ τὰ ἔργα τοῦ Σοφοκλέους).

Thackeray H. St. John, Sophokles and the perfect number. A neglected nicety, London, Milford, 1931.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ : 'Ο Σοφοκλῆς: Βίος, τέχνη.....	σελ. 7
'Ανάλυση τῶν σωζομένων δραμάτων του ..	» 17
Τὰ χαμένα δράματά του.....	» 22
'Η 'Αντιγόνη.....	» 23
'Ανάλυση τῆς 'Αντιγόνης.....	» 28
Η ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΙΓΟΝΗΣ.....	» 37
ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΓΟΝΗ	» 89
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ : 'Ιστορία τοῦ ἀρχαίου κειμένου, χειρόγραφα καὶ πάπυροι, σχόλια, βιογραφία, ἐκδό- σεις καὶ μεταφράσεις, λεξικά, ἐγκυκλοπαι- δεῖες, γραμματολογίες, ἄλλα βοηθήματα....	» 109

- Τὰ πρῶτα τραγούδια* (εὐθυμα—πόνου—ἀρχαία), Ἀθήναι, 1891.
- Τὰ καθ' ἑρῶ καὶ Δεάνδρον*. Μετάφρ. εἰς δημοτικούς στίχους καὶ ἀνεύρεσις εἰς τὴν δημώδη ποίησιν. Ἀθήναι, 1892.
- Ἱστορικά σημειώματα περὶ Ἑπειροῦ καὶ Βλαχίας*. Δελτίον Ἱστορ. καὶ Ἑθνολ. Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος τ. Ε' (1897).
- Λείψανα τῆς λατρείας τοῦ Δίνου καὶ Ἀδωνίδος ἐν Ἑπιρῶ*. Δελτίον Ἱστορ. καὶ Ἑθνολ. Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος τ. Ε' (1897).
- Ζήνων ὁ Κιτιεύς καὶ ἡ φιλοσοφία αὐτοῦ*. Λάρναξ Κύπρου, 1901.
- Οἱ μῆνες τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ*. Ἀλήθεια Λεμεσοῦ, 1—1—1901.
- Ὁ Ἀδωνίς καὶ ἡ λατρεία αὐτοῦ*. Ν. ἔθνος Λάρνακος, 1—1—1902.
- Λόρδου Βύρωνος: Περιήγησις τοῦ Τσαϊλῶ—Χάρολδ εἰς τὴν Ἑπιρῶν*. Μετάφρ. εἰς δημοτικούς στίχους. Κων)πολις, 1911.
- Ἐκθεσις τῆς Κρίσεως τοῦ Β' Δραματικοῦ ἀγῶνος τοῦ ἐν Κων)πόλει Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου*. Ἀνατύπ. Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου. Κ)πολις 1911.
- Περὶ ἐπαγγελματικῆς μορφώσεως τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ἑλλήνων διδασκάλων*. Εἰσηγήσεις εἰς τὸ ἐν Κων)πόλει Πανδιδασκαλικὸν συνέδριον Ἐφημ. Πατρὶς Κων)πόλεως 18—29 Αὐγούστου 1912.
- Τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα διὰ μέσον τῶν αἰῶνων*. Κων)πολις, 1912.
- Παλαιογραφικὸς Ἔρῶνος*. Ἀνατύπ. Φιλ. Συλλόγου. Κ)πολις, 1912.
- Παρατηρήσεις εἰς τὸ Ἑπειρωτικὸν γλωσσάριον τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ*. Ἀνατύπ. ἀπὸ τὴν 50ετηρίδα τοῦ Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου. Κ)πολις, 1920.
- Διορθωτικὰ εἰς Εὐριπίδην* (δύο Ἰριγενείας καὶ Μῆδειαν). Ἀνατύπ. ἀπὸ τὴν 50ετηρίδα τοῦ Ἑλλ. Φιλολ. Συλλόγου. Κ)πολις, 1920.
- Εὐριπίδης δράματα (πέντε): Ἰσπόλυτος, Ἰφιγένεια ἢ ἐν Αὐλίδι, Ἴφιγ. ἢ ἐν Ταύροις, Μῆδεια, Ἐκάβη*, σὲ δημοτικούς στίχους. Κων)πολις, 1920—2.
- Εὐριπίδης Ἠλέκτρα καὶ Ἀλκίσις*. Τὰ χορικά σὲ δημοτικούς στίχους. Κερκυραϊκὴ Ἀνθολογία 1924—1925.
- Συνθηματικαὶ γλῶσσαι Ἑπιρῶν, Μακεδονίας καὶ Θράκης*. Ἀνατύπ. ἀπὸ τὸν Ζ' τ. τῆς Λαογραφίας. Ἀθήναι, 1923.
- Γράμματα ἀναφερόμενα εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας*. Ἀνατύπ. ἀπὸ τὰ Ἑπειρωτικὰ Χρονικὰ Α' (1926) καὶ Β' (1927).
- Ζαγοριακῶν θεσμῶν ἔρευνα*. Ἀνατύπ. ἀπὸ τὰ Ἑπειρ. Χρον. Β' (1927).
- Ἡ ἐπανάστασις Διονυσίου τοῦ Σκυλλοσόφου εἰς Ἰωάννινα, 1611, καὶ ὁ στηλιτευτικὸς λόγος Μαξίμου τοῦ Πελοποννησίου*. Ἀνατύπ. ἀπὸ τὰ Ἑπειρωτικὰ Χρονικὰ Γ', 1928. Ἰωάννινα.
- Ἐσαγωγή στὸ ἀρχαῖο δράμα*. Ξανατύπωμα ἀπὸ τὴν Ἀντιγόνη. Ἀθήνα 1930. Δρ. 30.
- Εὐριπίδης Κύκλωπας*. Ξανατύπωμα ἀπὸ τὴν Ν. Ἑστία. Ἀθήνα, 1931. Δρ. 25.
- Κατάλογος τῶν χειρογράφων τοῦ Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου Κων)πόλεως*. Ἀθήναι, 1931. Ἀνατύπωσις τ. Η' τῆς Ἐπετηρίδ. Βυζαντινῶν σπουδῶν.

ΓΙΑ ΤΥΠΩΜΑ

- Εὐριπίδης. Μετάφρ. σὲ δημοτικούς στίχους. Τρεῖς τόμοι. Σοφοκλῆς. Μετάφρ. σὲ δημοτικούς στίχους: *Αἴας, Ἰχνητεαί* (τυπώνονται). Ἀρχαῖα τραγούδια σὲ νέους στίχους. Χρονικὰ σημειώματα ἀπὸ Βιβλιοθήκας τῆς Κων)πόλεως. Ἑπειρωτικὰ ἠθογραφήματα. Τὰ φωνήεντα εἰς τὰ Ἑπειρωτικὰ ἰδιώματα. Α.—Ἑπειρωτικὰ τραγούδια καὶ μυρολόγια. Ἑπειρωτικὴ Λαογραφία. (Ἐβραβεύθη μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἑπειρωτικὰ ποικίλα» εἰς τὸν διαγωνισμόν τοῦ Γλωσ. Συλλόγου Κοραῆ 1893. Ἀθήναι.) Λεξικὸν τῆς Ἑπειρωτικῆς.—Λόγοι καὶ διατριβαί.

ΑΔΕΤΟ ΔΡΑΧ. 40.—
ΧΡΥΣΟΔΕΤΟ > 55.—